

pria excellentia, & inuidia est odium felicitatis alienae, & hec sequitur superbiam, amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus inuidet, quod ei coequantur, vel inferioribus ne sibi coequentur, vel superioribus, quod eis non coequentur, inpetiendo igitur inuidus, non inuidendo quisque superbus est, & Polybius lib. 1. Histor. ait praelara facinora, & res ab aliquo egregie gesta, magnam plerumque inuidiam, & graues calumnias consistere solent.

De agnatis, & alijs pro delictis suorum conueniendis, & de animalibus pro noxa dandis.

FRAGMEN. LI.

IN 2. par. car. 73. num. 175. Ad statutum Florentinum quo cauetur, quod illi de agnatione teneantur. rubr. in fallor. 44. in 3. volum. vide Bald. in l. prouisum, C. de fabricens, lib. 10. & in l. r. alias, in rubr. res inter alios act. & ibi late Tiraq. & Corset. sing. 314. in verb. statutis, 10. & nedom persona damnus dans tenetur emendam soluere, sed animalia mansueta puniuntur, vt nume. 176. danturque pro noxa, vt equus, canis, bos, & huiusmodi, nisi Dominus soluerit damnus datum in pascuis, & rebus: si autem damnus datum sit in personam, idem dicendum est quando bos petit cornu contra naturam, equus calce percussit, & canis momordit, & ad hoc plures quaest. trad. Bonif. de damn. dat. nu. 4. vsque ad nu. 9.

De appellatione deserta, aut perempta, & de nulliter appellante, et de restitutione, (nel buon di.)

FRAGMEN. LII.

IN 2. par. car. 75. lit. B. scias quod lata sententia in prima instantia, & transacto tempore ad appellandum si victus post tempus appellat, talis appellatio est nulla, ex quo post decem dies ad appellandum transactos appellauit, Authen. hodie, C. de appellat. cap. cum dilecti. in fi. de elect. Marant. in 6. par. 1. in vers. appellatio. nume. 202. & C. de tempo. appellan. nec vllum iuris effectum operari potest, cap. quamuis, & c. cipientes, vbi glo. de elect. pulchre Vang. de nullit. ex defect. iurisdic. nume. 89. & ideo fideiussor, & omnia hac de causa data, & facta in nihil resoluuntur, l. cum principalis causa, de regul. iur. cap. accessorium, eod. tit. in 6. & si dicta appellatio post tempus interposita, etiam deserta remanserit, adeo quod duplici vitio nullitatis subiacet, multo magis omnia transeunt, Authen. multo magis, C. de sac. sanct. Eccl. & c. demnatio expensarum nequaquam excusari potest, alioquin iudex faceret litem suam. Put. in vers. expensarum, cap. 1. & 2. & si appellans per viam gratiae fuerit restitutus a Principe aduersus defensionem instantiae, & vt Florentiae dicitur, *rimesso nel buon di*, tunc talis restitutio non iuuabit impetrante: quoniam tempus primum ad

appellandum iam perierat, & solum intelligitur restitutus quo ad defensionem seu peremptionem appellationis, & non primi temporis. Nam rescripta Principum gratiae ad praedictum partis non impetrantis concessa sunt strictè interpretanda, l. quicquid adstringenda, de verb. oblig. & sunt odiosa, cap. quamuis, de praeben. in 6. & sunt maioris praedicti, quam rescripta iustitiae, Bald. in l. r. C. de diuers. rescrip. Dec. in rub. ext. eod. & cum suppressa sit qualitas nullitatis primae appellationis, & expressa dumtaxat qualitas nullitatis, secundae ob defensionem illius tunc rescriptum gratiae tanquam obreptitum nihil operatur. Felyn. in cap. in nostra, de rescrip. & facilius irritantur, quam rescripta iustitiae. Gemi. in cap. si nulla, colum. 1. de praeben. in 6. Gomez. in rubr. de rescrip. num. 16. Rip. in rubr. de rescrip. extra nume. 17. Secus si intra debitum tempus appellatum fuisset, quia restitutio *nel buon di*, verificaretur, sed cum dies ad quam gratia refertur sit mala, & non bona, merito rescriptum nihil valet, l. eius qui. §. penul. ff. si cert. pet. quia relatum dicitur esse in referente, cum omnibus suis qualitatibus bonis, vel malis, l. asse toto. ff. de hered. instit. & ideo tu qui audis aduersarium tuum fuisse remissum *nel buon di*, opponas statim exceptionem incompetentiae, & coram iudicibus obtinebis, si ius tuum defendere scias. Et qui appellat solum ab expensis, in expensis condemnandus est, ob reuerentiam quam tenebatur habere versus iudicem a quo: est materia, c. vt debitus, de appellat.

An sententia lata contra principalem, noceat, fideiussori contractus, eo non citato.

FRAGMEN. LIII.

IN 2. par. car. 76. sub nu. 215. in fi. Ceterum nunc dico, quo ad fideiussorem contractus quod sententia lata contra principalem, non vocato fideiussore parit ei aliquale praedictum, gloss. in l. r. ff. de except. rei iudic. & toto tit. C. quibus res iudic. non noc. saltem facit praesumptionem contra fideiussorem, Marf. in l. de vno quoque, nume. 35. de re. iudic. non tamen facit plenum praedictum, quia sine nouo processu exequi non potest, doctrina Bart. in l. r. sub nu. 2. ff. iudic. sol. quam ait omnes tenere, & veritatem esse; Nam is fideiussor dicitur largo modo persona tertia ad trad. per Dec. conf. 93. sub nu. 2. contra quam sententia tanquam contra alios, exequi non potest. tot. tit. res inter alios act. opus enim fuit ipsum quoque citari. l. de vnoquoque, ff. de re iudic. Cano. in cap. sapè, eod. tit. Barto. & alij in l. a sententia, de appellat. Bald. in l. 2. C. de eden. plura iura per Marf. in rubr. de fideiuss. sub nume. 348. & 349. idem in sua reper. d. l. de vno quoque, sub num. 58. Nat. conf. 345. sub num. 2. volum. 2. A sin. prac. §. 7. cap. 5. limit. 2. num. 6. & in §. 31. cap. 2. ampliat. 22. Gabr. conf. 43. nu. 32. 33. 34. vbi trad. an & quan. quis dicatur fideiussor contractus, & facit Cauatean. alios allegans decis. 22. nu. 54. par. 5. Surd. decis. 212. sub num. 11. 12. & 13. & ipse tenet quod eo magis fideiussor citandus erat, si aequè principaliter, & in solidum erat obligatus, per d. iura. quae adducit Marf. d. repet. l. de vnoquoque, sub num. 58. cod.

col. de re iudic. Idem & multò magis si fideius-
sor pendente iudicio contra principalem suum
petierit se velle citari, & audiri, Bald. in l. duob.
§. igitur, ff. de iure iuran. Vrsill. ad Afflic. decif.
182. Moscatel. de fideiuss. Mod. 12. nu. 37.

At si in fideiussione adessent clausulæ impor-
tantes vim latæ sententiæ, vt in pacto de capien-
do, vel constituto precatij, secundum Francisc.
Aret. conf. 21. in fi. & Soc. conf. 82. col. 4. uol. 3.
quos alleg. Marant. de ord. iudic. par. 6. actu vlt.
sub nu. 33. vbi dicit notandum, quia multi Do-
ctor. contrarium responderent, tunc super sua
videretur citatio fideiussoris, idem quando fi-
deiusor renunciaisset citationi, quod non habet
dubium, quòd ipsi soli renuntiatio nocet, Marf.
in d. rubr. de fideiuss. in princip. nam fauori suo
quis renuntiare potest, copiosè Fely. in cap. si
diligenti, de for. compet. Soc. reg. 419. idem si fi-
deiusso est facta in instrumento gaurentigato.
Bald. in l. si pro ea. num. 7. Camanda. Nam effe-
ctus gaurentigæ seu ipsa gaurentigia nihil aliud
est, nisi quoddam præceptum factum à Notario
debito ut soluat, secundum Añ. de execut.
§. 1. cap. 25. multò magis si esset cautela infra-
scripta adhibita, nempe quod fideiusor vult contra
eum exequi eo etiam non citato, quæ videtur
idem importare prout renuntiatio de qua paulò
ante dictum est. At vbi opus sit nouo processu
debet fieri multum summarie, & videretur suf-
ficere, quod lata sententia contra principalem,
non citato fideiussore deberet citari ante execu-
tionem ad dicendum quare talis sententia con-
tra eum exequi non debeat, & hanc practicam
trad. quique Moscatel. Regnicol. d. tract. de fi-
deius. Mod. 12. qui si nihil aliud opponat nisi quod
non debet exequi, quia non fuit citatus, hæc so-
la, & nuda exceptio, non releuat fideiussorem,
per ea quæ dixi in 6. par. num. 317. & per Vant.
de nullit. tit. Qualiter senten. &c. sub nu. 126.
At si fideiusor excipiat etiam de nõ liquidatio-
ne processus, liquidatio est fienda, secundum Nat.
conf. 345. volum. 2. antequam exequatur, idem
si excipiatur de pacto de non petendo, aut de nõ
soluendo, aut de solutione, uel de excussione se-
cundum terminos iuris communis, tunc retar-
dabitur executio per Nat. mox adduct. Nam ex-
ceptio competens principali, competit pariter
fideiussori, cap. accessorium, de reg. iur. in 6. Si-
gnorol. conf. 184. Bursat. conf. 203. num. 10. Al-
ciat. conf. 594. & vid. Bertazol. conf. crim. 18. sub
num. 14. & 15. dicentem quod & si pactum ef-
set in instrumento, vel decreto caueretur, quod
sententia lata contra principalem noceat fide-
iussori, ait procedere quo ad pœnam, secus quo
ad damna & interesse. Maran. de pac. & treg. q.
53. par. 2. Hercul. de caut. c. 29. num. 9.

Inobedientia quando noceat.

FRAGMENT. LIIII.

IN 2. par. car. 79. sub num. 240. ibi at si quis.
adde quia inobediẽtia vestita contemptu est
grauissimum peccatum in eo qui de iure pa-
parere tenetur de celebr. Miss. dolentes, vbi gloss.
& æquiparatur hæresi. §. quæst. 1. sciendum, &
secundum Rolan. à Vall. conf. 47. num. 4. vol. 2.
melius est enim obedire, quam sanctificari. Bo-
log. conf. 2. n. 2. & qualiter inobediẽtia cõtepti
za puniatur vi. Fel. c. 2. vers. vlt. de maio. & obe.

*Subscriptionis scripturæ tempus, an sit
attendendum, vel quando scriptu-
ra extensa, et composita fuit.*

FRAGMENT. LV.

IN 2. par. car. 84. sub num. 165. & tempus in
principio aut in fine scripturæ non est atten-
dendum, quando illa est à pluribus subscri-
benda, sed illud tempus spectatur quo scriptura
est subscripta à contrahentibus, multò magis, si
in ea nõ fuisset iuxta morem tempus adiectum,
& sic tempus vltimi subscribentis attenditur,
quando scilicet tempus est de substantia, vt est
in compromisso, ad trad. per Bald. in l. si super re-
bus, colum. 3. vers. Quarto, C. de contrahen. obl.
quia post subscriptionem omnium, & non ali-
quorum tantum actus dicitur perfectus, l. Tribu-
nus, §. fin. ff. de testa. milit. & robur tunc habere
incipit, idem Bald. in l. si quis eum, vers. sed quæ
horam, ff. de vulg. & pupill. vbi Imol. & Alex.
colum. 2. Batt. in l. si rem meam, de verbor. obl.
Alexand. in l. Diuus, ff. de fals. Castren. in l. hac
consultissima, in princ. C. qui testa. fac. poss.

*Actus in dubio in benigniorem par-
tem interpretandus, & in non de-
lictum.*

FRAGMENT. LVI.

IN 2. par. car. 84. sub num. 266. vers. Hinc est
etiam, semper enim actus in benigniorem par-
tem interpretatur, si ex circumstantijs aliud di-
cendum sit, vt par. 6. num. 196. & verba quæ so-
nant in delictum, & non delictum, in dubio in
non delictum interpretantur. Bart. in l. non so-
lum, §. sed vt probari, ff. de no. oper. nuntiat. vid.
in Repert. Pract. de test. in vers. Dicta testium,
Fely. in proem. Gregor. sub nu. 10. limitat non
procedere, quando vsus est in contrarium.

*De præcepto, ne quis sub pœna exeat
de Palatio.*

FRAGMENT. LVII.

IN 2. par. car. 89. sub num. 307. de Rectore re-
tinente inuitum in Palatio, est statutum pœ-
nale Flor. in rubr. III. volum. 3. sed ex causa
vrgentissima talia præcepta in facie fieri possunt,
vt quando causa sit valde enormis, & inconsue-
ta, vt per Afflic. de feud. tit. quæ sint regal. cap.
1. §. condemnatorum, nu. 33. vbi dat exemplum
cõtra eum qui gladio occidit Andræam de Iser-
nio virum tam insignem, idem tenet Aegid. in
tit. de mult. colum. penul. refert Roland. à Vall.
conf. 47. sub num. 50. volum. 2. qui ante sub nu.
46. dicit quod talis citatio sub confiscatione bo-
norum, tam feudalium, quàm allodialium, re-
cessit ab aula, & non esse in vsu, per Andr. de Iser.
in d. cap. 1. §. contrahentium, in 2. Addit. d. tit.
quæ

qua sint regal. Qui tamen causam malo facto suo dedit limitationi predictam, & de confiscatione bonorum, vltra Peregr. de iur. fisc. lib. 5. tit. 1. de publicat. bonor. trad. etiam Do. Caball. cas. crim. 182. per tot.

Securitas alicui data, quod capi non possit, non prodest si maleficium fuerit commissum, & si data fuit in eundo, utique data intelligitur in redeundo.

FRAGMEN. LVIII.

IN 2. par. car. 90. sub num. 316. Nota quod securitas data alicui, quod non possit pro debito capi, debet intelligi, praterquam in maleficio. l. 2. cum sua glossa. C. de ijs qui ad eccles. confug. & si lex concedat quod quis in domo capi non possit, cum cuique tutissimum refugium esse debeat, l. plerique, ff. de in ius voc. tamen securus in domo non intelligitur pro crimine, d. leg. plerique, vbi Doct. quia in hoc reatus tollit privilegium, l. 2. C. vbi Senator. vel Clariss. Nec pro debito fiscali quis erit tutus, non obstante statuto. §. publicorum, in Auth. de mand. Princip. de ijs pulchre Bald. conf. 400. incip. quod Iacobus part. 1. secus si data fuisset plena securitas, quia intelligitur etiam pro delictis non exceptuatis, & pro debito fiscali, ut uerbum plena fortiaur effectum. per tex. & Doct. in l. nullam, C. de nauicular. seu nauicler. pub. spec. transpor. lib. 1. vbi Bart. sub num. 5. ait, quod securitas plena data eundi, utique intelligitur data redeundi: ratio est, quia non venit secure qui nequit redire, leg. sciendum, ff. de legat. cum alijs iuribus, a Bart. in d. l. nullam adduct. & in propos. vid. qua alias dixi de gratia simplici, & gratia libera. in 4. par. sub num. 228. & indigni gratia sunt, qui licet natura impellantur ad benefaciendum danti gratiam, l. sed & si. §. consuluit, ff. de pet. her. tamen ingrati, & immemores recepti beneficij existunt, & sicuti gratia gratiam generat: ita ingratitude gratiam abstulit, quia contrariorum eadem est disciplina, glo. & Doct. in rubr. de acq. poss.

Conuictus, & non confessus, quando in pœnam ordinariam condemnari possit.

FRAGMEN. LIX.

IN 3. par. car. 97. sub num. 13. scias quod stante dicto statuto, poterit condemnari conuictus, etiam quod non fuerit confessus, in pœnam ordinariam, quamuis delictum sit de illis quæ fieri nequeunt nisi simul cum socijs, attenta quadam consuetudine, de qua per scrib. in l. si debitori, ff. de iudic. vid. tamen Boss. in tit. de conuictis, sub nume. 6. & 7. tenens quod mitius agatur in confesso, quam in conuicto, sed reuera cõcurrentibus in confesso alijs adminiculis sum contrariæ sententiæ: quoniam nullæ sunt partes iudicis in confesso, nisi in condemnando, l. 1. C. de

confess. intelligo de confessione ore proprio spontanea, non de illa que fuit facta, in contrario metu, vel per torturam, aut per procuratorem, vt per Duen. reg. 56. & tenet D. Caball. cas. 68. num. 4. nam spontanea confessio habet vim rei iudicata, secundum Corn. conf. 260. incip. visa, littera D. in 3. par. vbi proprie loquitur in criminalibus: est verum quod per statuta remitti solet cõfitentibus certa pars pœnæ, ergo mitius in confesso, quam in conuicto qui propter eius obstinationem acrius puniri deberet: at si obstinatio passa sit tormenta, ferè pœnam passus est, quæ de re non est addenda afflictio afflictio. l. nau. ff. ad leg. Rhod. de iact. at si nulla tormenta passus sit, non dicitur obstinatus, ergo obiectum cessat, vltterius scias quod statutum in materia conuicti non habet locum quando pro conuicto haberetur ille qui volens, se defendere, defecit in purgationem, secundum Abb. in cap. insinuatum, num. 6. de simoni. & in cap. inter. num. 6. de privileg. Præterea in hoc proposito conuicti de crimine, quod sine socijs non sit, aduerte, quod is cõuictus non est interrogandus de socijs, nisi etiam confessus esset, licet Clar. §. fin. quæst. 64. ver. veritas, aliter sentire videtur: Nam si quis est tantummodo conuictus, & de se negauit, & non fuit confessus, quomodo poterit, aut debuerit interrogari de alijs confocijs criminis. Nam negato principio denegatur finis, l. oratio. de sponsal. nisi interrogaretur, non uti principalis quo ad se, sed uti testis quo ad alios, verum nec ista ratio quadrat præsupposito quod iam fuerit interrogatus de die, loco, & personis, circa delictum, & an ipse fecerit, vel interfuerit, aut viderit, & responsonem pœnitentiam negatiuam dederit, & in ea perseverauerit, frustra ergo interrogabitur de socijs. Verumtamen in practica admittitur ijs non obstantibus, quod conuictus tantum possit etiam de socijs interrogari, & tenet Dom. meus Caball. cas. crim. 200. nume. 126. verum residet in arbitrio iudicis, & trad. Clar. q. 21. ver. dictum socij. ibi sed certè ista consuetudo.

Qualiter tacitum taciti, reuisio reuisionis, seruitus seruitutis, restitutio restitutionis, non dantur.

FRAGMEN. LX.

IN 3. par. car. 101. sub num. 47. cir. ff. Nec debentur expensæ de expensis, Bald. in l. 2. in fi. C. de fruct. & lit. expens. Decia. conf. 1. nu. 108. volum. 2. vbi ait, quod tacitum taciti non datur, sicut nec seruitus seruitutis, l. 1. ff. de seruit. legat. Bald. in l. si vxor tua. num. 10. in fi. C. de condict. inser. Nec datur reuisio reuisionis, vt dixi. in 6. par. nume. 527. & hic nota quando datur reuisio non fit nouus processus, sed iam factus reuidentur. vt in Rot. Floren. seruatum est, secus si concederetur reuisio non citato in causa, nec audito, quia sapit naturam appellationis, vnde succedit illa reg. Non probatum probabo de qua Cano. in cap. fin. de probat. & ipse dixi. nu. 184. & 207. par. 4. de test. & in ea. Pract. de test. n. 218. par. 5. Nec conceditur regulariter restitutio restitutionis, vt dixi. in d. 6. par. sub nume. 208. quibus in locis tradidi quando etiam locus sit reuisioni reuisionis, necnon restitutioni restitutionis, & quod

quod vsuræ vsurarum non debentur, limita nisi vsura facta sit fors, & fors ista solui retardetur. iuxta tex. l. idemq; & in fundo. §. si procurator. in fi. vbi glo. vsuras, ff. manda. quod not. pulchrè Rot. Genuz decif. 78. nu. 15. & 16. & no. etiam, quod inter vsuram, & pœnâ est differentia, quia usuræ quâdoque etiam siue mora, ex stipulatione debentur, l. lecta, §. fin. si cert. pet. Sed pœna sine mora, aut delicto non debetur, l. aliud, de verb. signif. & quandoque vsuræ apponuntur loco pœnæ, & econtra. Bart. in l. qui sine, ff. de neg. gest.

Interrogatus an velit vti aliqua re, et respondens quod sic: non potest allegare ignorantiam.

FRAGMEN. LXI.

IN 3. par. sub nu. 68. in fi. car. 103. & no. quod si producus interrogetur, an velit vti dictis testium, aut instrumeto, vel alia scriptura priuata subscripta vel testib. munita, & respondeat, quod sic, tunc non poterit amplius allegare ignorantiam ad excusandam falsitatem, Bar. in l. 2. ff. de falsi. Angel. de malef. in verb. falsarios, & alij quos Surd. in decif. 16. per tot. alleg. & vide in 6. par. sub num. 218.

Fuga an sit delictum.

FRAGMEN. LXII.

IN 3. par. car. 106. sub num. 89. versic. Quae de re fuga. adde quod fuga est etiam delictum, quando miles fugit è castris, leg. desertores, cum concord. C. de desert. lib. 10. idem de fuga officialis à syndicato, vt in par. 5. num. 61. idem in fuga seruorum, tot. tit. C. de ser. fug. vbi late Cæpol. idem quando Monachus, aut Monialis, fugiunt à Monasterio, vel alia non monialis, dum sub custodia detenta est. cap. 5. de stat. monach. & contra eas eximentes. vid. Franc. Marzar. decif. 960. & dixi supra Fragment. 47. & 48. uerf. Hinc est.

Gratiam petens an faciat inditium contra se.

FRAGMEN. LXIII.

IN 3. par. car. 106. sub num. 65. in fin. adde, quod nec gratiam petens facit contra se inditium, unde non dicitur fateri delictum. Nec potest cogere uolentem uti gratia impetrata, quod fateatur delictum alias non vteretur ea. Alexand. in l. 1. colum. 3. ff. de oper. no. nuntiat. idem in l. decem. ubi etiam Ias. de uerb. oblig. Felyn. in c. litteras, de præscript. Boss. in titul. de remed. ex sola clement. Princip. numero 29. vbi allegat Alciat.

Tortus quando inditium contra se faciat.

FRAGMEN. LXIII.

IN 3. par. car. 108. Aduerte quod tortus qui modo ait, modo negat toties contra se inditium subministrat, & vsque ad tertiam vicè potest extolli, vt dixi. sub num. 224. in ea. 3. par. car. 129. & ita seruatur, & tenent Put. de syndic. in ver. tortura. Follet. pract. crim. in verb. & si confitebuntur, sub nu. 109. Boer. decif. 163. num. 19. cū seq. quam Pract. aiunt tenere Bart. in l. vnus, §. 1. Queritur hic, ff. de quæstio. vid. in hac 3. par. num. 185.

Probatio priuilegiata, quæ sit, & qualiter facta in ciuilibus, faciat inditium ad torturam in criminalibus.

FRAGMEN. LXV.

IN 3. p. car. 109. sub num. 112. ante vers. inditia. scias quod quælibet probatio priuilegiata in ciuilibus, facit inditium ad torturam in criminalibus. Bart. in l. fi. ff. de in lit. iuran. & illa dicitur probatio priuilegiata quando aliquid probari potest per iuramentum, vt de iuramento in litem, uel de iuramento damnnum passi à statuto concessum, secundum Plot. in reper. l. si quando, num. 691. C. vn. vi. Mascari. de probat. conclus. 832. nu. 20. car. 378. & appellatur probatio priuilegiata ex quo deuiat à iure communi, vt credatur parti. contra tit. C. ne quis in sua cau. & per Mascari. conclus. 935. nu. 8. car. 432. sed aduersus officialem nõ procedit idè Mascari. concl. 1137. nu. 16. & dixi in 5. par. sub nu. 111. de iuramento suppletorio, quod in hoc non potest tantum, quantum iuramentum in litem, & materiam hæc tractauit in 6. par. sub nu. 239. uerf. fi. An autem contrarium probati possit vbiunque iuramentum defertur ex legis, vel statuti dispositione, etiam si lex aut statutum uelit standum esse iuramento, communis cõclusio est quod sic, per Catel. Cot. in suis memor. in uerb. Damnum datum, & Alsin. de execut. §. 9. c. 181. vers. prædicta conclusio. car. 363. & in d. c. recenset ferè omnes vsque ad sua tempora scribent. in hoc articulo.

Aduocatus vel Procurator partis non interueniunt torturæ de consuetudine.

FRAGMEN. LXVI.

IN 3. p. car. 116. sub n. 164. sed quid de Aduocato, aut Procuratore partis; Dico breuiter quod de consuetudine non seruatur quod interueniant quæstionib. seu torturæ, ita semper seruauit, & seruari uidi. & facit Clar. §. fi. q. 64. uerf. quarto nunc, vbi alleg. Abb. in rubric. C. de quæstio. minus

Q9 accusa-

accusatores debent, nec possunt interesse torturæ, sed Imol. in l. custodias, ff. de publ. iudic. videtur tenere quod priusquam reus torqueatur sit disputandum cum aduocatis eorum, super puncto an reus sit torquendus, nec non; verum tamen, non seruatur, nisi forte essemus in casu contra personam insignem, & valde magnam, vt Romæ quâdoque punctualiter seruatum est. Sed ut plurimum, non seruatur præsertim per supremos iudices, & quando Aduocati petunt circa hoc dubia excitari, iudex solet respondere, quod talia dubia melius soluantur à reis eorum brachijs, & vid. num. 224. & si datentur aures nugis aduocatorum simbrias dilatantium, nunquã causæ criminales expedirentur, & cum iudex torqueret non torquendum equidem litem suam faceret, vnde non est credendum, quod ex abrupto, & capritiosè ad torturam deueniret.

Confessio, an & quando pro parte acceptari valeat.

FRAGMEN. LXVII.

IN 3. par. car. 115. sub num. 168. in fi. an confessio pro parte acceptari, & pro parte impugnari valeat, vid. decis. Genuæ; 95. sub num. 3. vbi remittit ad arbitrium iudicis per l. publica, ff. de pos. maximè quando est diuisibilis, decis. 122. num. 5. decis. 60. num. 4. Dom. Menoch. de arbit. cas. 93. sub num. 21. & 22. & per D. Pacia. gratis me odentem, de probat. lib. 1. c. 25. per tot. & Bal. in conf. 79. incipiens dauanti a voi, vol. 2. vbi contra Bos. & Soc. & per eundem D. Pacia. conf. 99. num. 19. & per D. Farinac. tract. de reo conuicto, q. 71. sub nu. 151.

In ea. 3. p. car. 117. sub nu. 168. in fi. addo quod si quis sine iudicij fateatur deliquisse prouocatus in persona, vel in honore, & constat de delicto, sed non constat de hac qualitate, nec iudicia, nec præsumptiones sint in contrarium, tunc ista sola confessio ita cum sua qualitate acceptari debet quamuis sit qualitas facti per supra dicta & iura, & authoritates, sub hoc n. 168. allegat, quib. adde decis. Genuæ, 95. sub nu. 3. vbi ait pèdere in arbitrio iudicis, per l. publica, §. fi. ff. de pos. maximè quando est diuisibilis, & decis. 122. nu. 5. & decis. 60. n. 4. Farinac. de reo confess. & conuict. q. 71. n. 151. Pacia. de probat. lib. 1. c. 25. Bal. cõf. 79. incip. dauanti a voi, vo. 2. vbi tenet cõtra Bos. & Soc. rursus Pacia. conf. 98. nu. 19. quodlibet delictum habet verisimiliter aliquam causam præcedentem, vt puta prouocationem in viro, nõ solum delinquere, & de hac re per Menoch. de pres. lib. 5. præf. 2. licet in c. 1. de præf. aliter præsumatur vt ipse ait lib. 1. q. 97. n. 8. et tamen, vt omnino Bos. in tit. de confess. sub n. 20. 21. & 22. & in tit. de defen. reorũ, sub nu. 2. & 3. & satis dicitur prouocatus qui iniuriatus est verbis, vel alio modo in contumeliam personæ honoris, aut rei, vt per Dec. in l. vt vim, nu. 36. ff. de iust. & iur. qui in d. leg. sub nu. 17. circa fi. ait, quod in dubio dèr fieri interpretatio, quod confessus homicidium intelligatur ad suã defensionem, alleg. Bal. in cõf. 195. an vulnus cit. fin. lib. 1. Cor. conf. 112. lib. 1. sed si nimium ex intervallo vindicata fuerit iniuria, tunc pœnam ordinariam homicidij, non effugeret, vt in 4. p. sub n. 79. lit. G. col. 2. verum vt dixi quâdo contra qualitatem disgrauantẽ non sunt iudicia,

nec; præsumptiones, imò aliqua adminicula pro qualitate ad sunt, tunc sine tortura deuenirem ad condemnationem extraordinariam citra pœnã mortis nõ obstante cõfessione ratificata, sed cõd. qualitate, & vi. quæ circa purgandam qualitatem, dixi in 3. p. sub nu. 168. col. 2. cir. princ. car. 117. & doct. Bar. in l. non solum, §. sed vt probatur, ff. de oper. no. nuntiat.

Confessio validat dicta quæ sine ea non valerent.

FRAGMEN. LXVIII.

IN 3. p. car. 119. sub n. 181. Nota quod cõfessio est tantæ potentia, quod si contra reũ testes in habiles ante confessionem rei recepti fuerint, ac deposuerint, & reus deinde fateatur, hæc inquam confessio)habilitat, & conualidar dicta testiũ inhabilium Cæsar. de Crass. decis. 173. nu. 4. decis. 174. nu. 2. Farinac. de test. q. 62. nu. 338. cum seq. car. 154. idẽ si reus prius falsus sit, & postea testes inhabiles comprobauerint eorum dictis talem confessionem per ea quæ dixi in 2. par. sub num. 75. & in hac. sup. nu. 19.

Confessus factum, et negans eius qualitates, nõ gaudet beneficio cõfessionis.

FRAGMEN. LXIX.

IN 3. par. car. 122. sub num. 202. vers. redeundo, nunc vid. Bart. in sua disput. incip. per Italianam, vbi tenet quod confessus factum, & negans qualitatem factum aggrauantem, non gaudet beneficio statuti, sed Tiraq. in l. Boues, §. hoc sermone, sub num. 99. ait quod si primo negauit, & st. uim confessus est, tunc gaudebit beneficio statuti per reg. quod ea quæ incontinenti sũt inesse videntur gloss. in cap. apud misericordem, 32. quaest. 1. Abb. in cap. cum causam, col. 2. de appellat. & dicitur error linguæ, vel linguæ lapsus, & non mentis rei, & tunc dicitur incontinẽtia confiteri antequam negatio præcedens redacta fuerit in scriptis, vt idem Tiraq. declarat in tract. de retract. conuentio. §. 1. gloss. 5. nu. 13. & 14. & in correctione testis loquitur. Menoch. de arb. iud. cas. 108. nu. 5. & 6. Seraph. de priuil. iurament. priuil. 121. vbi duas affert declarationes, vt no. idem Menoc. ibi in Addit.

De iure iniquo non statuendo etiam ab habente liberum arbitrium.

FRAGMEN. LXX.

IN 3. par. car. 127. num. 241. Bart. in l. filiofamilias. versic. extra gloss. ff. de donat. quem refert Dec. conf. 651. num. 10. tom. 2. & non admittit quod iudex habens absolutum liberum arbitrium, valeat statuere ius iniquum, sed quod solius Principis sit, iura alterius auferre quod dictum non est passim intelligendum, & vide supra in par. 1. sub num. 170. 242. 243. & seq.

Quod

Quod propter delictum iudicis quandoque ciues puniuntur.

FRAGMEN. LXXI.

IN 3. par. car. 127. sub num. 254. & not. quod propter delictum iudicis puniuntur quandoque omnes ciues ciuitatis, l. iudices, vbi Bart. not. C. de nau. & naucler. lib. 11. & addit quod hæc est vna ex illis causis, ob quas repræsentatæ conceduntur circa quas Stat. Flor. Rubr. 157. & 158. vbi imponitur pœna communitati, non capienti malefactorem. Sed à tempore Bar. quando scripsit hæc vsque huc non fuit auditum, opinionem suam in facto verificatam fuisse. Quinimmo pœna vnus est metus multorum, §. hodie, instur. de except. l. 1. in princ. C. ad leg. Iul. repet. & expedit, vt vnus, & non tota gens pereat, vnde ratione multitudinis pœna minoratur, ut dixi sub nu. 82. par. 4. & nu. 409. par. 6.

Qualiter causa, & origo attendi debeant.

FRAGMEN. LXXII.

IN 3. par. car. 128. sub nu. 259. Causa, & origo est attendenda in pœnis, & delictis, ut dixi nu. 90. & 123. par. 4. & quid in captura, nu. 30. p. 2. quid in furto, vt quando ab initio quis licitè haberet, & deinde in illicitum illud conuerteretur, puta rem commodatam in vsum proprium, vel ad alium vsum præter destinatum inuito Domino conuertendo. Crauet. conf. 244. Bal. conf. 410. sub nu. 5. vol. 2. D. Caball. cas. cri. 136. num. 18. vi. inf. in 4. par. sub nu. 150. in Addit.

An per media illicita acquirere dignitates, & honores liceat, et an iudex debeat condemnare in pœnam legalem, et conuentionalem.

FRAGMEN. LXXIII.

IN 3. par. sub nu. 263. car. 129. circa mutationem status, vide etiam supra in 2. p. nu. 249. in fi. & hic adde quod si quis ab origine sua nobilis fuit per media licita, hoc est via armorum, aut litterarum, quibus fieri potest nobilis, & egregia persona, id laudabile fiet, si licito modo ad illud peruenerit, vt ait Seraph. cas. conscient. 99. alioquin media inconuenientia impediunt bonam qualitatem extremorum. Bald. in l. si auia, C. de iure deliber. Vnde qui non intrat per ostiū dicitur fur, & latro, vt dixi sub nu. 328. par. 6. ibique infertur ad multa, sed etiam fures per ostiū intrant à quibus maius difficile est præcaueri, per ea quæ dixi supra, sub num. 80. par. 1. & ibi Fragmen. 11. Hinc per viam rectam, & humilem cunctes Deus in terris vsque ad Summum Pontificatum extollit, & in cœlis beatos facit, at superbis resistit, sicut humilibus dat gratiam, vide in hac 3. par. supra num. 89. & 260. & in 4.

par. sub num. 54. & 55. & in 1. par. num. 42. & in 6. nu. 454. Porro ad commoda, & honores non ambitione, sed labore vnumquemque conuenit deuenire, text. in l. contra qui publicam, C. de remil. lib. 22. Bologn. in Authen. habita, col. 6. C. ne fil. pro patr. Andr. Sic. in cap. fin. num. 79. de foro compet.

In ea. 3. par. car. 131. sub num. 276. circa fin. Adde quod quando iudex non tenetur seruare pœnam statuti (vltra alios) scripsit Paul. Ghirl. de relaxat. car. ver. sexto, & iudex noster an teneatur stare pœnæ conuentionali, videtur tenere, quod non. Cacheran. decis. 70. nu. 13. quod credo verum esse, si haberet etiam arbitrium expressè in moderandis pœnis conuentionalibus, trad. Menoch. de arb. iud. cas. 250. nu. 24. & 26. & quo ad pœnam conuentionalem apud acta promissam tenet Farinac. de carcer. & carcera. q. 30. sub nu. 77. Qui dicit quod si esset ipse iudex mediã viam eligeret, sed certè ipse diceret quod iudex posset (hac ampla facultate natus) non stare pœnæ conuentionali fisco applicatæ, vel illam, & aliam statutariam simul imponere: sed si pœna conuentionalis esset applicata parti, tenetur cõdemnare reum, non solum in pœnam fisco applicandam, verum etiam in pœnam parti applicandam, ad quæ vi. quæ dixi sub Fragm. 86. Ceterum (quo ad pœnam iuris communis, aut statutariam, seu quouis modo iuris positiui) non est dubium, quod ex causa iudex noster potest minuere, & augere, vt in 1. par. sub num. 7. & in 4. par. nu. 79. Couarru. in sua pract. §. fi. sub nu. 111. 112. 113. cum seq.

De collusionione, collusore, et eius pœnis, et an qui semel renuntiauit accusationi, possit amplius redire ad eam.

IN 3. par. car. 232. sub nu. 292. circa collusionionem attende, quod accusator dicitur facere collusionionem quando desistit, incidens in vitium tergiversatoris, qui de iure communi punitur in libris quinq. auri, & infamis redditur, leg. 3. ff. de præuaticat. & si accusator veras probationes abscondit, vel dissimulat bonas, vel si falsas producit, pariter tanquam collusor, & præuaticator punitur. l. 1. §. præuaticatorem, ff. eo. de præuaticat. vid. Bonif. in tit. de collusor. nu. 1. 2. & 3. & quæ dixi in 3. part. sub nu. 273. & ibi Fragm. 96. Sed ille qui cautè desistit, si allegat iustam causam quare fuerit contumax, poterit accusationem prosequi, & admittitur ad illam probandam, l. si accusatoribus, C. de accus. & in l. sine, ff. de minor.

At ille qui semel expressè renuntiat accusationi, non poterit vltèrius prosequi accusationem iam institutam, ratio est quia ad ius expressè renuntiatum non datur amplius regressus, l. si filius, ff. de minor. l. item quæritur, §. si venditor, ff. de ædil. edict. Foller. pract. crim. in verb. Audiantur exceptiones, & c. num. 29. 30. & 31. vide infra Fragm. 99. An autem in causa iniuriarum, & vsurarum posset procedi ex officio non obstante desistentia accusatoris trad. idè Foller. in Fragmen. nu. 140. & 141. vbi videtur quod non, sed si ex officio procedi potest, desistentia non impedit. Et quod supra dictum fuit de renuntiante iuri suo, fallit in minore, vt late per Sfor. Od. de restit. in integr. q. 85. per tot.

De pœnarum speciebus.

FRAGMEN. LXXIII.

IN 4.par.car.147.sub num.18. Pœnarum octo genera Tull. scribit esse, & recēset Diuus August. in lib. di ciuita. Dei, lib. 21. cap. 11. videlicet, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutē, & ait quod istę pœnæ longiori tempore durant, quàm peccatum perpetratum, pro quo infliguntur. nisi forte talio, quid mirum erit si Deus minatur æterna supplicia pro peccato parui temporis mora perpetrato? Quę autem differentia sit inter peccatum, & delictum, idem S. Aug. tradit vt retuli supra in 1. par. Fragm. 9.

*Ignorantiam allegare contra Banna,
& proclamata non iuuat.*

FRAGMEN. LXXV.

IN 4.par.car.149.sub num.39. ignorare Bannum, vel proclama non præsumitur. Bart. & Alex. in l. municipij, ff. de decret. ab ord. fac. Innoc. in c. humiles, de maior. & obed. tex. in c. 1. de postul. prælat. iterū Bar. in l. 1. C. de recept. arb. & hoc verum quando seruatis seruandis publicata fuere. Masc. de probat. conclus. 1237. nu. 6. quia tunc bannum dicitur publicè notum, & manifestum, vt ibi, nu. 1. & 8. quamuis dici solet quod vox præconis paucis innotescat. clem. causam, de elect.

Damnare ad remigandum, & damnare ad triremes differunt, et de importantia, et affectibus vtriusque.

FRAGMEN. LXXVI.

IN 4.par. ante nu. 60. car. 151. Adde eundem Farinac. d. tit. 19. de pœn. nu. 14. tenentē hanc opin. & videtur esse aliquam differentiam, in damnatos ad triremes, & in damnatos ad remigandum: nam ij erāt de quibus loquitur, l. aut damnatum, §. inter eos, ff. de pœn. qui remigare tenentur, verum qui sunt damnati, tātūmodo ad triremes, possunt remigare per substitutum, pro vt à Senatu Mediol. vidi pluries concessum fuisse quibusdam personis egregijs, dum erant Auditor Generalis Eccel. Principis Auriæ, sed stare debent cum catena in tritemi, ad instar damnatorum ad carceres, & habentur pro mortuis, §. cum autem, Instit. quib. mo ius pat. pot. sol. vid. infra sub nu. 119. ex ijs collige quod ij relegati ad triremes, minimè sunt capaces eorum quæ de iure ciuili, vel statuario deferuntur, vnde si vxor viro ad triremes damnato agat pro consignatione suæ dotis, stante etiā pœna confiscationis bonorum, iuxta l. si constanter, vbi omnes, ff. soluto matr. & l. vbi. C. de iur. dot. tunc contra tertium (agens hypothecaria) ille tertius poterit offerre d.

vxori dotē, & petere cessionem, per l. si mulier, cum concor. ff. qui pot. in pign. Neguf. eod. tract. 3. memb. 5. par. nu. 26. & limita. vt per Rol. cōf. 9. nu. 39. vol. 1. Ceterum quo ad condemnatū ad triremes, hodie tantum valet, quantum si condemnaretur ad remigandum, & ita interpretatū est, l. cum de interpretatione, de leg.

Pœna ipso iure imposta, an moderari, vel alterari possit.

FRAGMEN. LXXVII.

IN 4.par.car.153.sub nu. 75. circa med. de illa re tragat egregiè D. Menoc. de arb. iud. q. 96. per tot. sed est quod iudex ex iusta causa pœnam alterare valeat, vt explicat Menoch. ibi nu. 16. an etiam licebit quando statutū imponit pœnam ipso iure ad hoc vid. Abb. cōf. 22. & Farinac. de delict. & pœn. q. 17. nu. 23. tenentes quod non obstāte tali clausula (ipso iure) iudex ex causa possit augere, vel minuere pœnam, & vi. in proposit. Bonacoss. in suis q. crim. super statu. in verb. ipso iure. vbi plures allegat, & vid. in proposito. inf. nu. 102. & 302. in hac 4. p. dicta clausula (ipso iure) solum tribuit ius fisco à die commissi delicti. vt dixi Fragm. 81. alioquin sine d. clausula ius nullum est acquisitum fisco nisi demum condēnatione secuta, vt dixi. in 2. p. nu. 215. in fi. & sub nu. 139. car. 163. in hac 4. par. & nu. 227. & 228. Bal. in l. si. C. de fruct. & lit. expens. Foller. pract. crim. in Fragm. nu. 140. cit. fi. car. mihi 451.

Actio iniuriarum quanto tempore præscribitur.

FRAGMEN. LXXVIII.

IN 4. par. car. 157. sub nu. 98. circa delictorum præscriptionem actio iniuriarum quanto tempore præscribitur, habes sup. nu. 84. p. 1. vers. & pro complemento. nunc addo quod talis actio fit perpetua, si intra annum lis fuerit contestata, tex. gl. & Doct. in l. si non conuicti, C. de iniur. Balb. de præscript. 2. p. 4. p. q. 1. n. 4. & q. 2. per tot. vid. inf. nu. 137. idem si per modum excipiendi proponentur, §. 1. & fi. in situ. de perpe. & tēp. excep.

Reiterare delictum infert grauiorem pœnam in reiterante.

FRAGMEN. LXXIX.

IN 4. p. car. 157. nu. 100. in proposit. reiterationis. adde D. Caball. cas. 145. sub nu. 5. cum alijs per eum adduct. qui tenet, quod si quis pluries in eadem causa ad eundem finem falsum dixerit, quod non debeat puniri, nisi pro vna pœna tantum, sed grauiori propter reiterationem, cui libenter assentio. sed est quod semel punitus fuerit, si iterum falsum dixerit etiam in eadem causa, iterum puniendus erit per Ang. Sol. & alios per me sub hoc num. adduct. & sup. sub nu. 147. cum seq. verum credo quod nemo amplius admittet in testem illum qui alias de falso fuit punitus.

Electio

Electio pœnarum ad quem spectet.

FRAGMENTA. LXXX.

IN 4. par. car. 158. num. 116. vide Menoch. de arbitr. iudic. quæst. 93. vbi ex duabus pœnis à lege pro crimine impositis tradit ad quæ spectat electio, an ad iudicem, vel ad partem, & vltra alios Clar. §. fin. q. 85.

Confiscatio bonorum, quando principaliter in condemnatione venit.

FRAGMENTA. LXXXI.

IN 4. par. car. 158. num. 118. vid. omnino Peregr. de iur. fisc. lib. 5. tit. 1. nu. 25. vbi ait quod confiscatio bonorum venit æquè principaliter ex legis dispositione, vt in eo qui incestas nuptias contraxit, aut quando agitur de crimine quod statutum punit in confiscatione bonorum, alleg. Oldr. conf. 17. & alios. Quandoque confiscatio venit in consequentiâ, vt in eo qui est deportatus, l. illicitas, §. qui vniuersas, ff. de offic. præsi. aliquando pœna est arbitraria, & iudex potest pœnâ mortis indicere, & etiam condemnare in publicatione bonorum.

In pœnis imponendis iam statutis ab ordinibus, an opus sit sententia, & quando bona ipso iure effecta sint fisci.

FRAGMENTA. LXXXII.

IN 4. par. sub nu. 119. car. 159. circa iura quæ competunt bannito vsq; ad bannum, vi. etiâ in 1. p. nu. 283. in fi. & in 2. p. nu. 294. & multum differt quod bona sint ipso iure, & facta fisci, aut per sententiam, & in hoc talis datur reg. quod quotiescunque in lege, vel statuto fit mentione de pœna priuationis, si lex loquitur in presenti, videlicet lex priuat aliquem tali beneficio, tunc ipso iure, & facta intelligitur priuatus. Bonacoss. super stat. crim. in vers. ipso iure. vers. & quoties in statuto. Sed quando lex loquitur in futuro tunc datur intelligi, quod debet priuari per sententiâ, gl. in c. cum secundum leges, extra de hæret. in 6. & ita distinguit Iacob. de Beluis. in sua præct. tit. de quaest. nu. 110. vbi plura iura, alleg. quæ reconciliare conatur, ibique multos recenset effectus, quâdo bona ipso iure fiunt fisci. Primus est quia fructus veniunt à die commissi criminis, §. 1. in Anth. de nupt. col. 1. quoniam clausula ipso iure importat Canonem latæ sententiæ, gl. in c. in pœnis, de reg. iur. in 6. tex. & gl. in c. quicumque. de hæret. Bar. & alij in l. in criminali. C. de iur. om. iudic. quo casu requiritur solum declaratoria, & non sententiâ, quia declaratio nil noui dat. Card. in clem. constitutionem, §. 1. de elect. l. hæredes, vbi Doctor. §. sed si notam, de testam. Bald. in c. cum dilecti, de accusat. Secundus effectus est, quia alienatio ante sententiâ non valet, l. donationes in concubina, in fin. de donat. & sta-

tim dicam, in verb. alienatio. littera A, sub hoc nu. 119. Tertius effectus est, quia accusatio transit ad hæredes, l. 2. C. si reus, vel accus. mor. fuer. dicam in §. par. sub nu. 259. Quartus effectus est, quod Authentica. Bona damnatorum corrigunt iura antiqua in illa parte solum, in qua per sententiâ tantum bona efficiebantur fisci, sed statim à die commissi criminis intelliguntur confiscata, vt supra effectus primo. Quintus effectus est, quia non datur appellatio. l. Lucius, ff. de iur. fisc. & vid. latius per eundem Iacob. de Beluis. loc. cit. & Peregr. de iur. fisc. car. 108. num. 15. vbi alium effectum tradit, & est quod Princeps potest etiam ante declarationem super facto delicti, conferre bona delinquentis in tertium, alleg. Bero. conf. 61 in 1. dub. & 179. nu. 89. cum seq. in prin. & Luc. de Penna, in l. cum allegatis, col. pen. C. de re mil. lib. 12. Afflict. decif. 255. & alios, & an hoc in casu habeat locum statutum de quarta parte danda iudici condemnanti videtur quod non, quia non condemnat ipse, sed lex, solum declarat. verum contrarium consuetudo obseruat, quia statum considerat laborem iudicis in conficiendo processum, & sine ipsius ministerio & declaratione parû prodesset dispositio legis aut statuti, vt dicunt Arch. & Ioan. And. in c. 1. de homic. refert Alex. in l. si quis maior. col. fi. C. de transmu. Ceph. conf. 171. vol. 2. Aemilian. conf. 135. nu. 9.

In pœnis an attendatur statutum nouum, vel vetus, & an attendatur tempus delicti, aut cõdemnationis.

FRAGMENTA. LXXXIII.

IN 4. par. car. 160. sub nu. 123. Circa nouum statutum post delictum, aut actus statutum attendendum, vide etiam Bild. in l. propter. C. de adult. & in l. 1. §. bona, ff. de iur. fisc. Alex. in l. 1. ff. de pœn. Soc. conf. 109. incip. in causa Baptista, cir. fin. col. 5. par. 1. & Fely. in c. significasti, de homicid. An autem attendatur tempus delicti, aut condemnationis, vel exactionis, vid. Peregr. de iur. fisc. lib. 6. lit. 5. nu. 44. & Farinac. de inquisit. q. 8. nu. 105. & D. Pet. Caball. cas. crim. 7. & cas. 147. vbi & ipse trad. an principium, vel finis delicti reiterabilis attendendum sit in materia inchoandæ præscriptionis, exemplificando in adulterio, qui tenet quod præscriptio incipiat à die ultimi delicti, & d. cas. 147. nu. 6. ait, quatenus ad statum personæ, quod attenditur tempus sententiæ maximè in pœnis arbitrarijs, & nu. 16.

Arma quibus liceat ex priuilegio iuris communis portare, & de delinquente prorogante iurisdictionem iudicis non sui.

FRAGMENTA. LXXXIII.

IN 2. par. sub nu. 128. car. 161. vide in illo proposito Berrazzol. conf. crim. 308. 460. 461. in 2. vol. & quæ ipse supra dixi in 2. par. nume. 30.

& 123. & in 2. par. num. 217. & omnino Math. in add. ad Guid. Pap. decis. 438. vbi & ipse allegat Plac. epit. delict. cap. 8. Tiraq. tract. de nobilit. cap. 20. nume. 7. & Bart. in l. pediculis, de aur. & arg. legat. quibus in locis milites excipiuntur, itinerantes, curiales, magistratus, nauigantes, aulici, & huiusmodi generis personarum, quæ vel ratione dignitatis iurisdictionis causa, & priuilegiorum arma deferre possunt.

Et car. 162. ead. 4. par. sub num. 135. vers. Decimusquartus casus est, extende locum habere, quando quis data opera, & vt dicitur ex animo, homicidium per assassinum, vel proditoriè, aut in insidijs, & pro furando commiserit in eum quem in domo vnius Magnatis duxit ad hunc effectum, in temporalibus iurisdictionem omnimodam habentibus loci puta Auernæ, quis incautè siue Iudæus siue alius, à seruitore. d. Domini bonis verbis ductus fuerit, & inibi inclusus pugionibus occisus, & furatus sit, & is delinquens fugiendo, & latitando, d. locum Auernæ se contulerit, cum rebus furatis, certè si ibi captus fuerit, ibi puniri poterit eum, personaliter iurisdictionem prorogasse dicatur, multò magis examinatus & interrogatus, an vellet ibi iudicari respondet quod sic, & prorogasse dicitur Abb. in c. vt debitus, nume. 12. de appellat. Farinac. de inquis. quæst. 7. num. 3. licet num. 4. aliter se declaret, vid. num. 27. etiam realiter cum rebus furatis, per ea, quæ dixi. sub d. num. 136. vers. Decimus tertius, decimusquartus, & decimus quintus casus. Cum offenderit extimationem d. Domini in eius Domo Florentiæ, delictum patrandò etiam ad præsentiam vxoris Domini, & ancillarum, acclamantium, quibus inuitis, is seruitor diabolicus domus ostium clausit, dum ille incautus occisus fugere volebat, quo casu succedit regula, quod vbi te inuenero ibi te iudicabo. l. 1. & l. qua in prouincia, C. vbi de cri. agi oport. facit text. in §. quid si delinquens, in Authen. de manda. princ. & faciunt Cano. in cap. postulasti, de foro compet. vbi Abb. nu. 14. & alij tradunt de illo forensis, qui extra territorium Domini, in eundem Dominum delinquit, quod possit condemnari in territorio illius Domini, vbi possidet bona, multò magis teneo si ibi capiatur, quia persona, aut dignitas Domini est offensa, & in dictione eiusdem fugijt, & latitando captus est, & persona delinquens latitando dicitur ferè prorogare iurisdictionem. Azo. in Sum. d. ut. C. vbi de crim. agi oport. Decia. de delict. tom. 1. lib. 4. tit. quib. mod. delinq. cap. 3. ibi decimo si latitet, car. 129. & sicut potest quis habens iurisdictionem ordinariam, & supremam iudicare in causa suorum de sua familia. vt per Bald. in Auth. hodie, C. de iudic. las. in l. qui iurisdictioni. sub num. 5. de iurisd. omni. iud. ita in hoc casu, in quo iniuria facta est domui suæ in qua is deliquit. vid. Farinac. d. quæst. 7. sub num. 5. & sibi imputet delinquens qui incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. vnde dicit Decia. eod. lib. tit. de loc. delict. cap. 17. sub num. 31. si vnus delictum commiserit, in vna Ciuitate fugiens in aliam confederatam, poterit ibi capi, & puniri, quod de facto procedit, & hoc dicit Catal. de syndic. num. 211. Dom. Farinac. de inquisit. quæst. 7. nu. 6.

Et quamuis add. ad Spec. in tit. de competen. iudic. addit. §. 1. ver. quid si conuenitur, littera G. circa fin. videatur declarare tex. in d. §. quod si delinquens, in Authen. de manda. princ. quod in isto casu, iudex qui non est ratione delicti origi-

nis, nec domicilij, non possit procedere nisi ad accusationem, vel ad querelam, & non ex officio, pro delicto extra territorium commissio, Farinac. d. quæst. 7. num. 27. nihilominus de consuetudine stante notorietate delicti in delictis exceptuatis, vt est delictum huiusmodi, videretur fieri posse, sed Dom. Farinac. d. tit. de inquisit. quæst. 7. sub num. 10. & 11. tenet quod prius constare debeat de qualitate assassini, & quod idè requiratur declaratoria: nihilominus in practica, non requiruntur de necessitate tot declarationes, sed statim secuto delicto, delinquens fugiens, vel latitans, si ad aures iudicis deuenierit, in cuius iurisdictione repperus sit, potest mandare vt capiatur, & seu ad querelam, seu ex officio sumere informationes, & procedere, iux. l. congruit, ff. de offic. præf. stantè atrocitate delicti, vt cõsiderant Doct. in l. qua in prouincia, C. vbi de crim. agi. oport. & Spec. d. §. 1. Cano. in d. cap. postulasti, de foro compet. ne delicta remaneant impunita. l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. multò magis si à iudice loci delicti transmissè fuissent informationes, Farinac. d. quæst. 7. num. 4. At si casus nõ fuisset sequutus in domo Domini Florentiæ, ita vt ratione loci personæ, aut extimationis eiusdem, aliqua iniuria considerari non posset, tunc esset vel remittendus si peteretur, vt per Farinac. d. quæst. 7. sub nu. 18. in fi. vel eiciens sub præcepto, quod statim exeat de iurisdictione, qui si incredulus esset, & præceptum contemneret diceretur sciens prorogasse iurisdictionem, quo casu posset ibi puniri, per ea quæ tradit Farinac. d. quæst. 7. nu. 3. & 4. præsertim ad instantiam accusatoris, num. 27. & seq. at laudabilis esset remittere ad iudicem loci delicti, vt dixi, in 4. par. sub num. 249. Boer. decis. 29. Grammat. decis. 26. Vel posset detinere delinquentem pro delicto exceptuato, pro eo punièdo, casu quo iudex loci delicti punire illam potuerit, & noluerit, ad trad. per Innoc. in d. cap. postulasti, quem sequitur Abb. ibi sub num. 15. circa med. de foro compet. At hoc verum in terminis d. cap. postulasti, quando scilicet Dominus offensus quoquo modo fuisset à tali delinquente, extra territorium suum, alioquin si indistinctè hoc dictum Abb. & Innoc. intelligeretur, vtique locum etiam haberet, si iudex loci delicti voluisset punire delinquentem, & non potuerit, vt quia delinquens fugijt, paria enim sunt in hoc casu nolle, & non posse, l. multum interest, C. si quis alter. vel sibi. eum simil. Verum enim vero pœna non deberet esse ordinaria, sed extraordinaria, puta tiremium in perpetuum, vel quæ de iure communi pro tali crimine indicta est, iuxta ea, quæ dixi in d. versic. Decimus quintus casus est. Sed quia pro iniuria facta Domino magis quam pro delicto ibi puniretur, idè pœna erit arbitraria, iuxta l. respiciendum, ff. de pœn. cum concor. Nec laferit iste Dominus iurisdictionem suã si de facto remitteret, ad iudicem Florentiæ, quia ibi delinquens pœnam ordinariam lueret pro qualitate delicti, vt quotidie videmus Principes iustitiæ amatores, huiusmodi facinorosos remittere ad iurè mutuam beneuolentiam. publicè enim interest prouinciam malis hominibus purgari. Et si Florentiæ vbi deliquit esset pœna ordinaria capitis puniendus, sed in loco vbi captus pœna extraordinaria tantum fuerit punitus sufficienter, si transmitteretur ad tiremes Florentiæ, non posset de iurè ibi decapitari, sat est, quod sufficienter fuerit condemnatus in illo loco, ad quod vide om-

nino Fatuac. d. q. 7. sub nu. 26. versu. sed tertia & verior est opinio.

Pater an teneatur pro filio.

FRAGMENT. LXXXV.

IN 4. par. sub nu. 139. car. 163. quo ad Patrem an teneatur pro filio. vi. quoque in 2. par. sub nu. 176. & in 3. par. nu. 251. in fi. & Marant. de ord. iudic. par. vlt. nu. 3435. & sub nu. 37. tractat quid pro delicto patris, an vsusfructus publicetur, de hoc dixi sub num. 119. & vi. Crass. trac. vlt. volunt. §. legitima. q. 12. nu. 2. versu. infertur ei, vbi de pena pecuniaria soluenda pro delicto filij. vi. etiam Añin. in prac. §. 3. l. c. 2. limit. 40. n. 3.

Augmentum in delictis, quando sit attendendum.

FRAGMENT. LXXXVI.

IN 4. par. sub nume. 150. car. 168. sed quando sciens dat operam rei illicitæ, licet res sit parui momenti, nihilominus, si inde maius delictum sequatur, tunc attenditur quod in consequentiam venit, vt in 6. par. sub nu. 591. & 593. & per Couarru. varia. resol. tit. de senten. excom mu. c. 10. nu. 16. par. 2. car. 502. addit. & faciunt quæ infra dicam ante nume. 387. versu. Præterea, in hac 4. par. vi. Bolog. consi. 33. sub nume. 13. & seq. & omnino in 6. par. sub nu. 378. in fi. & in hac 4. par. nu. 166. vi. inf. Fragm. 87.

De sententia absolutoria, an teneat parte non citata.

FRAGMENT. LXXXVII.

IN 4. par. sub nu. 155. car. 170. Sententia absolutoria, si lata fuerit parte non citata tener, Ita son in l. patre furioso. col. antepe. ver. 14. ff. de ijs qui sunt sui, & sic prodest. Tiraq. trac. res inter alios act. nu. 68. cum sequi. vbi dat sex declarationes ex Fel. in c. 1. col. 10. de iur. iuran. sed vi. quid dicam in 6. par. sub nu. 317. & idem Tiraqu. vbi sup. nu. 59. dicens quod sententia in re indiuidua etiam non vocatis præiudicat, quodque in seruitute exemplificat, & idem nu. 54. dicit quod si lata est sententia contra plures, nocet etiam nõ vocatis in causa status, quem vi. per tot. & facit reg. vbi duo propter vnum, ibi vnum tantum. Bal. in l. quicumque. col. 2. nu. 5. C. de ser. fug.

Damnum datum de corpore in corpus, siue rationale, siue non, qualiter emendandum sit, & quando incertitudine absolutio sequatur.

FRAGMENT. LXXXVIII.

IN 4. par. sub nu. 163. car. 171. circa damna data de corpore in corpus. pone quod bos vnus

alium bouem excæcat, vel occidat, & ignoretur, qui prius fuit aggressor, tunc neutrum alteri tene ri secundum Bonifac. de damn. dat. sub nu. 5. & 6. ea ratione: quia in dubio paria delicta mutua compensatione tolluntur, l. cum viro. vbi Imol. ff. solut. matrim. & hanc materiam de pauperie tractat pulchrè idem Bonifac. loc. cit. & etiam quia carent ratione, ut per Abb. in c. 1. num. 3. de iniur. & damn. dat.

Et sub dicto nu. 163. ver. & facit. corrige, quia vbi dicitur. nu. 259. debet dicere num. 261. lit. C. cir. fi. car. 82. ver. Nam si paz. colum. 2. & in hoc propos. vi. omnino. Dec. consi. 380. Conclusio superius. sub nu. 2. 3. & 4. vol. 2.

Et sub d. num. 163. sub versu. & ad inueniendam in fin. adde, & in causa civili incertitudo vitiat actum, l. si frumentum, cum alijs. ff. de rei vè di. §. incertum, institut. de lega. & si certificari potest tunc non vitiat l. legato generaliter, de leg. 1. Capr. consi. 3. nume. 1. & vi. Mat. sing. 233.

De pœna conuentionali de pace, aut tregua non rumpenda, aut de non offendendo, an censeatur subrogata loco damnorum, et interesse. Vel vtrumque debeatur damnum passo, & de iniurijs, & iniuriarum actione.

FRAGMENT. LXXXIX.

IN 4. par. sub nu. 104. cart. 157. vbi dixi quod pœna conuentionalis non tollit pœnam legalem, vt ibi versu. Hinc dicimus. Quæro modo an pœna conuentionalis sit subrogata loco damnorum, vel interesse damnum passi in eius persona, vt quia vulneratus, vel debilitatus, aut mutilatus fuerit, ab eo qui dolosè fregit pacem, secundum ea quæ aduertit. in 2. par. sub nu. 261. versu. Hoc unum, lit. D. & in 3. par. sub nu. 47. d. versu. equidem, car. 103. & resolutiuè circumscriptis statutis, & consuetudinibus tenet quod contraueniens teneatur nedum ad pœnam conuentam, sed etiam ad damna, & interesse damnum passi iuxta extimationem, & liquidationem fiendam, ut inf. dicam.

Primo moueor ex supradicta ratione: nam sicuti pœna conuentionalis, non aufert pœnam legalem, sic nõ dicitur subrogata loco damnorum & interesse, quia hæc veniunt de iure communi, §. liberum. autem §. capite tertio, cum §. seq. institutu. de leg. Aquil. & l. proinde cum tot. titu. ff. eo. Franc. Deci. 333. & Decif. 510. nu. 16. Menoch. de prælib. 3. præf. 114. nu. 4. & interesse appellatur pœna legalis, & non conuentionalis, secundum Ang. & Alex. in l. si insulam, col. 4. de verb. oblig. Marant. disput. 7. nu. 12. ergo separatorum separatim esse debet iudicium, sicuti separati sũt effectus, l. si maritus, la 1. C. de donat. inter. vir. & vxor. cum simil.

Quod autem pœna conuentionalis sit separata, in casu isto a damnis, & interesse, trad. scrib. in l. unica. vbi Alciat. nu. 19. C. de senten. pro eo quod interest, dicens quod pœna conuenta non est interesse, & num. 20. subdit, tantum abest, vt verè

verè dicamus pœnam conuentam esse interesse, vt nec vbique paris sit conditionis. Ferret. num. 23. & ibidem tenet Mathes. sub nu. 14. alioquin sequeretur quod talis cautio esset frustratoria, cū lex ipsa prouideat damnnum passo, quod non est dicendum. vt per Rip. in rub. de damn. infec. sub nu. 24. vbi dicit quod si in cautione pœnæ quantitas omiſsa fuisset, quod nihilominus, ne cautio frustratoria redderetur, cōtraueniens acrius deberet puniri. vt per Bar. in l. lillicitas. §. vt potentiores. sub nu. 9. in fi. & sic Rip. dicit quod pœnis legalibus, & ad interesse legis Aquil. & pro tali cautione acrius cōtraueniens puniri debet.

Secundo facit quia vbi plures fines, ibi plura delicta. & consequenter plures pœnæ. dicit Bal. in l. quicumque. col. 2. sub nu. 7. C. de ser. fug. sed pœna conuentionalis nōdum respicit pacificentes de pace, aut tregua, non rumpenda, vel de non offendendo, sed etiam coniunctos amicos, vt hoc timore docuit Bartol. in l. lillicitas. §. ne potentiores. sub num. 5. ff. de offic. praef. vt in cautione prædicta etiam numerentur amici. ratio est quia caro, & sanguis coniunctorum alteratur, quando rixa, & offensa fit suis de sua familia, & parentela. sic offendens vnum ex eis omnes offendere censetur. secundum Luc. de Pen. in l. unica. nu. 50. C. publ. lit. vel consens. & bene facit addit. ad Bar. in d. §. ne potentiores. sub num. 9. in verb. effectus. Felyn. in trac. de pac. & treg. cit. fin. Hinc dixi non sufficere habere pacem ab offenso nisi ab alijs quoque habeatur, vt in 4. par. sub nu. 211. in fin. & in prima par. sub num. 282. lit. L. quia scandalis est obuiandum. ultra quod talis cautio, seu promissio respicit interesse fisci, si pœna in totum, vel in parte sit ei stipulata, per ea quæ dixi in 2. par. sub nu. 267. lit. D. & Reip. interest vt subditi in pace quieti viuant, & incolumes conferuentur, l. cum ratio. §. penult. ff. de bo. damnat. At interesse eius qui vulneratus remansit, est proprium illius, & suæ familiæ, cui auxiliari nequit ob debilitationem, vel impedimentum sibi causatum ab offensore. Et fortius interesse debetur damnnum passo, quam pœnam fisco, vt ait Baiar. ad Clar. q. 93. num. 3. in fi. & trad. ea no. in c. 1. de iniur. & damn. dat. Bonifac. eo. titu. nu. 21. & 22. & statim dicam.

Præterea si pœna conuentionalis secundum terminos nostros esset subrogata loco interesse, multa sequerentur inconuenientia. Primo quia si partis non interſit (quamuis pax) aut tregua fuerit dolose rupta, sed persona non remaneret laesa, pœna ipsa non deberetur, & tamen pœna conuentionalis exigi potest, quamuis nō interſit exigentis. Surd. Decis. 260. nu. 22. vbi post Dy. alleg. Bar. in l. 2. §. si in facto. cit. med. de verb. oblig. & redarguit Bal. contrarium tenentem, in d. l. 1. C. de senten. quæ pro eo, quod interſit. & ipse dixi sup. in 2. par. sub nu. 261. cum plur. seq. vbi etiam verbis solis pacem rumpi, & pœnam conuentionalem deberi.

Secundo videretur facta damnorum estimatio, antequam de damnis constaret: nam pœna est certa, & interesse incertum, vnde appellatione pœnæ non venit interesse. Caualea. Decis. 26. nu. 17. par. 2. & sententia præcederet liquidationem, quæ sunt contra ordinem iuris: nam præpositio ordinis vitiat actum, l. prolatam. C. de senten. & esset contra præceptam. Aret. in §. præterea. instit. de actio. hinc dicitur quod interesse, siue certum, siue incertum, siue dampni, siue lucri, tanquam debitum ante euentum, vel ante

moram, non potest pacisci. secundum Felyn. in c. cum venerabilis. nume. 9. de except. & taxatio interesse à principio facta nō tenet. Bertazol. con. fi. crim. 482. nu. 7.

Tertio, per talem conuentionem pœnæ diceretur veditio facta propriæ carnis, nemo carnem suam odio habeat. Felyn. in cap. literas. cit. fi. de præsumpt. & tale pactum non valet, quia nemo Dominus membroꝝ suorum, l. liber homo, ff. ad leg. Aquil. essetque pactum contra bonos mores, & non valeret. Bar. & alij, in l. stipulatio hoc modo concepta, de verb. oblig. & esset causa scandali, & vindictam fiendi, & liuorem explendi quod contrarium effectum pareret eius, pro quo talis cautio, seu promissio datur. sed inducta ad bonum finem non debent contrarium effectum operari. l. legata inutiliter. de leg. primo, Car. de. 1. §. 1. de præben.

Sed quod & pœna conuentionalis, & interesse exigi possint, tenent. Doct. in l. si quis maior, C. de transact. vt in casu isto, in quo dolose contrauentum fit, & pœna cum iuramento est promissa. Gabr. com. concl. tit. de transact. conclus. 1. limit. 1. nume. 53. pulchrè Anchar. consi. 148. incip. apud antiquos. cit. fi. idem Gab. de malefici. concl. 34. nu. 12. Caualea. Decis. 25. sub num. 32. cum seq. par. 2.

Non obstat modo si dicatur quod per provisionem hominis videtur cessare prouisio legis sicut plura scripsi in 6. part. sub numero 163. 164. cum plur. seq. præsertim, nu. 166. quia hæc pœna conuentionalis, non est subrogata loco interesse legalis, vt supra deductum fuit, & tunc videretur subrogata loco damnorum quando expressè dictum esset, pro damnis, & interesse. secundum casum Bertazol. de quo in consi. 16. & 18. in cri. p. 1. cui respondebō statim.

Non obstat quod pœna conuentionalis regulariter succedat loco interesse, vt ait Ro. in l. stipulatio ista. §. alteri, de verb. oblig. & refert Ias. in d. l. si quis maiorinum. 29. C. de transact. & quod in dubio ita sit intelligendum. Cagn. in l. a quoquam, nu. 8. & in l. quatenus, nu. 16. de regul. iur. Quia rerum quod in obligationibus civilibus in quibus quis est obligatus, ad dandum, vel faciendum, quod in pondere, vel numero, aut mensura consistit, tunc procedunt supradicta, sed in pœna conuentionali de non committendo maleficio secus est, ratio differentia est, quia in civilibus agitur de interesse in omittendo, sed in criminalibus agitur de interesse in committendo, & ita tenet Bursat. consi. 21. nu. 16. & seq. quem adducit Bertazol. d. consi. 8. sub nu. 9. & ipse Bertazol. in sua opi. utubatur, sed ab distinctione ista non seratur, & cum hac resoluatur etiam opinio Marant. disput. 7. nu. 29. & Rot. Benint. Bono. Decis. 16. nu. 7. Nam aliud est apponere pœnam de danno infecto, seu inferendo in persona, vel rebus ministerio hominis, aliud est in civilibus circa res, & negotia apponere pœnam, si non soluat, si non fiat, & huiusmodi. iux. materiam. l. unica. C. de eo quod inter. & in l. stipulatio ista. §. alteri, & in l. 4. §. Cato. ubi Bar. de verb. oblig. de qua materia pulchrè D. Caball. cas. crim. 56. nu. 129. cum seq. Ias. in §. omnes autem actiones, instit. de actio. ubi an pœna conuentionalis loco interesse possit excedere duplum, vel quadruplum, & concludunt quod consensu utriusque partis, in pœna facta adiecta quantumcunque sit debeatur. Rebuff. d. l. vnica, nu. 559. & 568. de comm. testatur Sap. ibi. nume. 82. Cagnol. nu. 108. Surd. Decis.

Decif. 261. nu. 24. Matthæf. nu. 38. fed cum non fit propriè materia criminalis, non examino.

Et in tantum est verum quod pœna conuentionalis debeat vltra satisfactionem damnorum, quod in remissione iniuriarum, & pœnæ legalis, non includitur pœna conuentionalis, & si remissa fit pœna conuentionalis, non intelliguntur remissa damna, & interesse pro debilitazione, aut membri mutilatione, glo. in §. fi. verfi. non reuocauerunt, vbi omnes, institut. de iniur. Gomef. var. resol. d. cap. 6. nu. 13. Rimin. iun. inter confi. crim. diuerso. tom. 1. confi. 134. nu. 53. vbi in fortioribus terminis loquitur, Surd. d. Decif. 261. nu. 4. Plac. Epit. delict. lib. 1. c. 6. num. 40. Boer. Decif. 52. nu. 6. Farinac. alios allegans. De Inquisit. q. 5. sub num. 11. verfi. amplia. 2. & dixi par. 2. sub nu. 261. lit. D. car. 82. & in 4. par. num. 303. 311. cum plur. sequ. Licet inter partes facta fuerit hinc inde cassatio, & annullatio processuum, iniuriarum, & condemnationum, & videantur secundum aliquos remissa damna, & in teresse, vt tenet Ioan. Franc. Terazan. confi. 503. & 504. inter confi. crim. Bertazol. vol. 2. nihilominus, si expressè damna non fuerint remissa, non comprehenduntur sub tali generalitate. Bal. confi. 195. nu. 6. par. 2. Mynsing. centu. 4. obser. 10. & si Plac. d. c. 6. sub nu. 40. dicat, quod si facta fuerit remissio plenissima, quod etiam includantur damna, & videtur tenere Menoc. de præsum. lib. 3. præf. 114. in fi. & esse com. testatur Igneus. in l. 1. §. Diuus nu. 2. Ad Sylla. tamen extat gl. in contrarium, in c. si quis contristatus. 90. distin. & in c. ad Apostolicam, de re iud. Ias. in l. si tibi decem. §. quædam, de pac. & est tutior op. licet Plac. dicat hanc contrariam opin. procedere in remissionè simplici tamen, dicit quod nec glo. nec Ias. dicunt. imo glo. in d. c. contristatus dicit benefacere illum, qui remisso rancore, agit actione iniuriarum. Sed possent concurrere aliæ coniecturæ, quibus in plenissima remissione vtique damna & interesse comprehenduntur, vt si ille qui offensam remisit, sit diues, nobilis, & quietus, & ille cui remissa est pauper, & veniam, & damnorum remissionem petierit, ad quod facit Afflict. in c. 1. §. iniuria, nu. 111. in fi. de pac. iur. fir. sicuti dicitur quod rescriptum gratiosum generaliter intelligitur iuxta supplicata. Cauaica. Decif. 14. nu. me. 45. p. 1. Decia. confi. 86. nu. 52. & seq. volum. 3. vi. qua dixi in 4. par. nu. 228. & 239. & è contra si remissa sint damna, et interesse simpliciter, non intelligitur remissa pœna conuentionalis. Rip. in l. damnum, nume. 11. ff. de damn. infect. Doct. in l. qui bona. co. tit. Clar. §. fi. q. 58. verfi. quæro modo. ex quibus colligitur, quod nõ confunduntur pœna, cum damnis, & quod utrūque debetur in casu nostro: duplici enim actione pro iniuria agitur scilicet ciuilitate, & criminaliter, Faber. in §. fi. institut. de iniur. Bal. c. 1. de pac. iur. fir. Plac. Epit. delict. c. 6. nu. 40. Innoc. in c. qualiter. de accusat. Gomef. de delict. c. 6. nu. 9. 10. & 11. cum seq. Bonifac. de damn. dat. nume. 21. & 22. & licet corpus liberum extimationem non capiat, l. liber homo, ad leg. Aquil. tamen ratio habebitur operarum, & industria quibus cariturus est debilitatus membro, vsque ad illud tempus quo verisimiliter uiuere posset, l. hæreditatū, §. in computatione, ff. de transac. Doc. in l. ex hac lege, ff. si quadrup. paup. pulchrè Iacob. Beluif. in sua præct. de taxat. iniur. num. 1. & 2. Ias. in §. omnes, institut. de act. Bar. & alij in l. item apud La beonè, §. si quis seruo uerberato, ff. de iniur. Go-

mesubi supra nu. 13. Couarru. var. resol. lib. 2. in 10. sub nu. 7. verfi. Quarto, vbi adducit Sor. de iustit. & iur. lib. 4. q. 6. art. 3. & in verfi. tenetur. S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. At si offensa fuisset persona nobilis, tunc extimatur iniuria non ex operibus, & industria, sed à qualitate personæ iniuriatæ. secundum ea quæ dixi, in 4. part. sub nn. 210. cum seq. car. 177. vbi in proposito debilitationis membri locutus sum de damno emergente & lucro cessante, intellige à die commissi delicti, ex quo delinquens semper dicatur esse in mora, l. in re furtiua, §. fin. cum similit. de condict. furt. sic ait Boss. in tit. de rap. sub num. 41. & ad prædicta vi. Carbo. de restit. omn. rer. q. 14. car. 85.

In ciuilibus autem quando pœna debeat cū re actiue, aut passiue, & quando non, pulchrè ac distinctè trad. Barto. in l. prætor ait, §. 2. quod de fructibus, ff. de bon. auth. iud. poss. & ibi per Alexan. & Bal. in l. 1. ver. Quæro, C. de petic. & commo. rei vend. cum alijs add. ad Bar. loc. cit.

Delinquens in plus quam deliberauerit, quando animus sit attendendus, et quando euentus.

FRAGMEN. XC.

IN 4. par. sub nu. 166. car. 172. adde hanc distinctionem ex mente. Bar. in l. Diuus, ff. ad leg. Cor. de Sicar. quam repertam etiam in syntag. iuris lib. 30. tit. 4. nu. 2.

Quia euenit vt quis plusquam voluerit, delinqueret, & quaeritur an animus, an euentus sit in pœnis attendendus. Distingue, aut plus deliquit in specie delicti sibi proposita, si in eadem specie delicti, aut deliquit circa res, aut circa personas: si circa res, aut delictum, quod exequi proposuerat, tendebat ad id quod commissum est, tunc inspicitur delictum, seu euentus, non animus, vt qui vim fecerit non cogitans de homicidio, quod facile in illa vi illata interuenit, punitur, ac si occidere uoluisset. l. quoniam, C. ad leg. Iulia. de vi. & vi. ar. & qui decreuit tantum incendere domum unâ, & plures comburitur, tenetur pro omnibus combustis, quia natura incendij se habet, vt ad vicina transeat, l. 1. §. incendio, ff. de incendi. rui. & naufr. Si autem delictum non tendebat ad id quod euenit, aut plus delinquitur circa eadem rem, & tunc inspicitur euentus, l. vulgaris est quaestio, §. si quis, ff. de fur. vt si quis vas consecratum fuerit putans esse prophanum, punitur pro sacrilegio; Quod si circa alias res plus delinquitur, inspicitur animus non euentus. Si autem circa personas plus delinquitur, tunc inspiciendum est an ex proposito, vel sine eo contingat delictum: si ex proposito, pœna quidem spiritualis, vt excommunicatio, & similes, ad cogitationem magis pertinent, glo. in l. si ignorans, ff. locat. In pœnis autem temporalibus, aut plus delinquitur circa eandem personam, & tunc inspicitur euentus, l. eum qui nocentem, §. penul. & si. de iniur. aut plus delinquitur circa alias personas per accessiones, & consequentiam. si ergo aliam personam, & quam offendere volebat, percutiat, vel lædat, pro utraque tenetur, & euentus non animus inspicitur, l. scientiam, §. qui cum aliter. ad leg. Aquil. si autem realiter non lædat aliã personam,

sonam, sed tantum per consequentiam, animus inspicitur non eventus, d. l. eum qui nocentem, §. pen. de iniur. Quod si non ex proposito delinquatur, illud plus ad animum non ad eventum referendum, l. apud Labeonem, §. si quis virginis. eo. de iniur. Ceterum si illud plus tendit in aliam speciem delicti, quam quod quis facere decreuerat, si utrumque crimen habet eundem finem, eventus non animus inspicitur, l. fi. C. de crim. expil. hered. si minus pro proposito non pro eventu tenetur, d. l. utrum, ff. de fur. l. qui iniuria. eo. tit. vi. sup. Fragm. 84.

*Auxiliator ad malum, an eadem
pœna sit puniendus.*

FRAGMEN. XCI.

IN 4. par. sub nume. 176. car. 173. De auxilio quis non punitur pœna ordinaria, nisi equè cum principali eodem animo præstitum fuerit, & id probatum sit. & quod cum eo præcesserit tractatus ad illud maleficium committendū, & ad hunc effectum auxilium præbuerit, l. 3. §. homines, ff. vi. bo. rapt. Hip. de Marf. in l. 1. nu. 81. Cod. de rapt. Virg. idem Sing. 400. vbi infert quod si frater casu reperitur à fratre in rixa, & interficiatur fratris aduersarius, nec est locus pœnæ ordinariæ de auxilio, alleg. Bal. in l. data opera, col. pe. C. qui accus. non poss. similiter amicus ab amico vocatus, vt secum iret, & arma accipiat insciens quid futurum sit, si sequatur delictum, non tenetur de auxilio. Raphael Fulgo, in l. quid si fugitiuus, §. 1. ff. de edil. edict. nisi is solitus esset ire sine armis, idem si quis arma, vel equum bona fide alicui accommodauit, quibus eo in scio secutum fuit delictum, dixi. in 1. par. nume. 218. & supradicta limita, nisi post factum is auxiliū præstitit malefactori ad fugam, quia non carebit pœna pro modo culpæ. vi. supra in 2. parte nume. 102. & Hipp. Marf. d. l. 1. nume. 86. 179. & 186.

*De vi priuata, quando efficitur
publica.*

FRAGMEN. XCII.

IN 4. par. nu. 186. car. 174. Nota quod vis priuata efficitur publica, quando arma, & conuocatio hominum interueniunt, vt per Decia. de delict. tom. 2. lib. 8. titu. de cæter. caus. vis publ. tex. in l. qui catu, ff. ad leg. Iul. de vi publ. et tot. tit. vi. sup. Fragm. 25.

*Irregularitas quando incurritur,
& quando non.*

FRAGMEN. XCIII.

IN 4. par. sub num. 196. car. 176. versi. Et clericus, & in materia irregularitatis. Nota, quod clericus, qui generaliter interrogatus quid fien-

dum de homicidis, assassinis, latronibus, & huiusmodi scelestissimis hominibus, si generaliter respondeat, debent suspendi, non videtur incursum irregularitatem, quia in genere fuit interrogatus, & in genere respondit, & de certa persona in specie tractatum non fuit, vt per Jacob. de Beluis. in sua prac. tit. Quat. sint causæ, nu. 201. adducet. in arg. l. generali. C. de tab. lib. 11. & l. si quid preferendum, ff. de furt. cum mult. alijs iur. secus ait si captus tunc fuisset aliquis, & de eo clericus in mente sua credidisset loqui, licet verbis de eo non expresserit, c. peteres. extra, de homic. libro 6. & cap. sententiam sanguinis. extra ne cler. vel monach.

*De gratia, remissione, & indulgentia,
et an per eas, interesse partis sublatum sit.*

FRAGMEN. XCIV.

IN 4. par. sub nu. 228. car. 180. adde in materia gratiæ Fel. in c. inter quatuor. sub nume. 10. extra. de maior. & obed. vbi tractat quid importent. gratia libera, vel gratia plena, indulgentia seu remissio principis ante sententiam importat remissionem pœnæ, & confiscationis bonorum, & infamiæ, l. rescripta, in fin. C. de prec. Im per. offer. post sententiam uidetur tantum remissa pœna delicti, l. fi. C. de gener. abol. nisi ex verbis colligatur esse gratia plena, & libera. Gomez. varia. resol. titu. de delict. cap. 13. sub nu. 38. post versi. item adde. & not. quod gratia concessa per verbum gratia, vel indulgeo, trahitur ad personam tantum, non autem ad bona nisi petium sit utrumque per l. 2. C. de senten. pass. vel nisi ante concessionem gratiæ constiterit de innocentia condemnati, per tex. l. 1. §. si quis ultro. ff. de quæst. Boss. in titu. de remed. ex sola clement. Principis. nu. 1. vbi sub nu. 7. ait gratiam intelligendam esse concessam iuxta solitum, & in propos. not. quod Princeps de iure non potest pœnâ partis applicandam remittere, l. venia. vbi omnes Doct. C. de in ius uoc. Grammat. confi. 34. idem vot. vlt. alioquin secundum Sot. peccat. vt in lib. 4. de iust. & iur. q. 5. art. 4. & plures allegat Menoch. de arb. q. 96. vi. omnino sup. in hac 4. p. nu. 202. & 206. & inf. Nec potest pœnam pecuniariam parti applicandam ex contractu commutare in pœnam corporalem, vt per eundem Menoch. car. 437. in nouiss. add. ad nume. quarto 5. & 6. supra Paris. nume. 102. & 159. & infra par. 5. num. 278. vbi qui non habet in ere suat in corpus, & Boss. in titu. de remed. ex sol. clement. Princip. nume. 25. videtur contrariari. Claud. verò ad Bertazol. consilio 163. liter. A. ait quando pœna debetur non de iure naturali, vel gentium, sed vigore iuris ciuilibus municipalis, tunc potest à principe remitti. Dec. l. secunda, de in ius vocan. Bald. l. fin. numero octauo, C. de ser. rescind. poss. multo plus quando pœna prouenit ab ipso Principe, maximè cum causa. Doctor. dicta l. 2.

*De rescriptum primum, quando per
secundum aufertur.*

FRAGMEN. XCV.

IN 4. par. sub d. nu. 28. ea. cart. 180. in 2. col. vers. at si a desset, vi. in 6. part. nu. 315. & adde quod rescriptum tum secundum viliatur, si in nouissimis precibus non erit facta mentio de primo rescripto. tex. in c. ceterum. de rescript. & Dec. consi. 460. num. 14. Rebuff. in sua praxi bene rubr. de diuis. rescr. car. 81. in fi. vi. Caualea. in ver. rescriptum. sed vi. in Decis. 4. nu. 28. par. 2. atamen, & Mediolani expressè cauètur in no. ord. Vormant. tit. de rescript. §. quicumque & alibi. vi. Menoc. de arb. cas. 202. multò minus valeat quando rescriptum esset contra rescriptum sicut de sententia contra sententiam dictum est infra nu. 287. p. 4. & est summo pete cauendum pet iudices, ne exeant extra vires rescriptorum, sed diligenter. & ad vnguem seruare tenentur rescripta. ar. l. generaliter. C. manda. Nam rescripta ad lites sunt stricti iuris, & odiosa, ideo restringi, & non extendi debent. Caualea. Deis. 21. nu. 27. & 28. p. 1. alioquin fiunt de lite lites, & ferè immortales. ideo cauè ne pretextu æquitatis facias opus nullitatis.

De raptore, & quando teneatur raptam ducere in uxorem.

FRAGMEN. XCVI.

IN 4. par. sub nu. 234. car. 181. vbi de raptu Virginum, dic quod potest reconciliari, ob sequens inter eos matrimonium, si ab vtraque parte pax fiat. Clar. d. §. raptus. vers. quarto modo, & raptor iure Pontificio iubetur. aut stupratam dotare, vel in matrimonium ducere, cap. 1. & c. peruenit. de adul. sed concilio Aquisgrani extitit prohibitum. verum de hoc in c. placuit. 36. q. 2. & de rigore iuris etiam matrimonio, & reconciliatione sequuta, pœna raptus locum haberet, c. in Archiepiscopum, de raptor. sed de æquitate temperanda est pro modo circumstantiarum, vis, & personarum, & si matrimonium inter eos contrahatur aduertant, vt seruentur solemnitates ecclesiæ, & ad hoc vi. Concil. Trident. sessio. 24. cap. 6. & Peguer. quæst. crim. c. 42. & Clar. d. ver. raptus. vi. in Fragm. 38. & Fragm. 48.

De Brachio seculari impetrando.

FRAGMEN. XCVII.

IN 4. par. sub nu. 256. cart. 183. Brachium seculare qualiter sit implorandum a iudice ecclesiastico. trad. etiam Menoch. de recuper. poss. remed. 3. nu. 359. & seq. vbi docet qualiter concedendum, & petendum sit, & per Abb. in c. 1. not. vlt. de offic. ord. vbralij, & an iudex secularis possit compellere per excommunicationis ad dandum familiam in auxilium iudicis eccle-

siastici Abb. in d. c. 1. col. 3. in fi. num. 11. & tene quod sic. intellige quando ex iusta causa, & necessaria petitur, & quid in delegato, trad. Felyn. in c. significasti, de offic. delegat. & vi. inf. nu. 260. & in seq. Fragm. 95.

*Brachij secularis imploratio, &
concessio, quando excusat
familiam.*

FRAGMEN. XCVIII.

IN 4. par. sub nu. 258. car. 183. & iussus iudicis ecclesiastici, vel imploratio Brachij secularis ab eo petita excusat familiam iudicis laici ab excommunicatione, si ab ea clericus indebitè capiatur, & ducatur violenter ad carceres, tex. est in c. vt fama, de sent. excom. & tenet Abb. c. 1. nu. 5. de offic. ord. vi. sup. Fragm. 94.

*Absolutione semel facta, an accusator iterum accusare possit, et
an liceat accusatori variare forum.*

FRAGMEN. XCIV.

IN 4. par. sub nu. 273. in fi. car. 185. circa accusatorem, & accusatum, alter alterum criminibus impetens, vi. infra in hac 4. par. sub nu. me. 379. liter. C. car. 198. & in tantum est verum quod absolutio de criminibus illatis facta, non impedit facultatem iterum accusandi, & inquire di de illa collusionione, nec sententia lata per collusionionem, id est per fraudulentam conventionem teneat. Abb. in c. fi. de collus. detegen. Farinac. de Inquisit. d. q. 4. nu. 13. per tex. in l. 3. fi. de præuaricat. & per alia iura quæ ibi alleg. Limita non procedere ad instantiam primi accusatoris, sed alterius circa quod vi. quæ dicam infra in fine huius Fragmenti, ver. At nolo, ex quo fauore publico cuiuslibet de populo permittitur accusare de collusionione c. fi. de collus. deteg. quæ tamen regulariter non præsumitur. Farinac. d. q. 4. nu. 19. vbi plures alleg. Menoc. de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 26. ponens coniecturas ex quibus collusio probari potest, cum sit difficilis probationis, & plures alios adducit Mascari. de probat. conclus. 322. inter quas probatur quando adest aliquis actus extraneus inter affinitate coniunctos, dicta præf. 26. nu. 11. Sed in contrarium est alia coniectura: quia inter coniunctos maior præsumitur fides, & beacuolentia, quam inter extraneos. Mag. Rot. Luc. Decis. 19. nu. 2. & 14. Bal. in l. cum ita, §. in fideicommissis, ff. de leg. 2. Hoc unum est quod vbi agitur de damno tertij notabili ob machinationem, consilium fraudulentum, vel odij causa, vel cupiditatis, vel alterius interesse, tunc pariter collusio dicitur, ad hoc vi. Doc. in l. 1. Cad Turpill. & infra in 5. par. num. 210. & 275. vi. supra p. 3. nu. 292. Fragm. 72. & vi. Bertazol. consi. cri. 455. nu. 32. 33. 40. vol. 2. & collusor, seu æmerarius accusator tribus modis detegitur, & tribus

tribus pœnis subiicitur, Aut. n. calumniatur, aut prauaricatur, aut tergiuersatur. In excessu calumnia, in defectu prauaricatio, & tergiuersatio, in medio legitima accusatio, & de pœnis iam dictū fuit, & vi. in syntag. iur. lib. 32. c. 19. 20. 21. & 22. Procurator uero reuocatus ante accordium, cum parte non potest de prauaricatione accusari, ar. c. cum cessante de appellat.

At nolo hic omittere, quod non licet accusatori, vel querelatori, post datam querelam coram vno iudice, pendente querela, comparere coram alio iudice, instituendo, seu porrigendo aliā querelam tenoris primæ contra eundem querelatum, vt aduertit in dicta par. 4. sub nu. 134. quia variare non licet iudicium, nec forum, Barr. in l. vbi captum, ff. de iudic. Cyn. in l. nulli. in fi. ff. eo. Bal. in l. in criminali, ff. de iur. om. iud. Maria. Soc. in c. proposuisti, nu. 55. de for. comp. Lancelot. de attent. in 2. par. c. 4. limit. 2. nu. 559. Porc. in suis conclus. par. 3. conclus. 22. vbi dat. 10. ampliatur, inter quas, ait, quod is qui iam ab eo conuētum coram vno iudice trahit coram alio, amittit causam, vt ampliatur 8. quamuis in ult. limit. videtur contrarium dicere, ex Fel. in c. ad audiētiam, il. 2. col. 12. de rescript. verum pro parte contraria adducit Boer. sing. 6. in ver. clericus, & ita tenere videtur Cauale. Decis. 1. nu. 14. cum ibi per eum adduct. præsertim Bal. in dicta l. in criminali, ff. de iur. om. iud. & Cyn. dicta l. nulli, in fi. C. de iud. vi. Pileu. glo. q. 126. Corset. singulari in verb. iudicium, & Ro. consi. 369.

Sed reuera non debet quis duplicatis expensis grauari, l. bona fides, ff. de regul. iur. Alioquin qui grauat tenetur ad illas, per l. eum quem temere, de iud. cap. damnum, de reg. iur. in 6. at etiā contra istum calumniosum vexatorem, & variatorem vexatus poterit agere actione iniuriarum, §. qui per iniuriam, ff. de iniur. l. si verò. pro condē nato, in fi. & ibi glo. ff. qui satisfac. cogan. Cauale. de v. sust. mul. relic. sub nu. 221. car. 4. 6. circa med. & dixi par. 4. num. 206. 273. quoniam non est permittum, vt de eodem delicto sæpius queratur, l. sepulchri, ff. de sepulch. violat. l. penul. ff. nauit. caup. stab. quare si post primam querelam, ea pendente accusator aliam querelam coram alio portexerit contra eundem, & succubuerit, & querelatus absolutus fuerit, is temerarius accusator non poterit amplius confugere, seu redire ad primum iudicem, & prosequi primam querelam: quoniam sententia absolutoria (de qua supra) pareret exceptionem rei iudicata, ita quod exceptio rei in uno, obstatet in alio. Soc. consilio 38. Porc. dicta conclus. 22. limit. 13. Sebast. Vant. de nullit. ex defec. process. nu. 125. quia acta facta in uno iudicio inter easdē personas fidem faciūt in alio iudicio, Viui. Decis. 313. nu. 2. lib. 2. & sic cautela erit vt inquisitus statim alleget exceptionem rei iudicata, & illam sententiā in continētē exhibeat antequam respondeat Inquisitioni, ad h. ec. vi. Ruin. consi. 84. & quod dixi in dicta 4. par. n. 273. Baiar. ad Clarum, q. 57. ver. scias, & q. 39. Nam si primus iudex non fuit negligens, nec per eum sterit, nec querelatus renuit comparere, vt dicunt suprascripti Doct. querelatus nō potest sub duobus iudicibus eodem tempore molestari, vi. in hoc proposito in d. 4. par. nu. 132. 133. & 240. & 273. qua nota.

Et in dicta 4. par. sub nu. 286. car. 186. vers. Nā satis est. adde quod sicuti sententia condemnatoria referēs se generaliter ad pœnas statutorum tenet, ita petitio incerta, & generalis qua petitur

executionem fieri secundum form. statuti tenet, quando statutum diuersimodē ob diuersitatem personarum, & eorum priuilegia exequi mandat. Pulchre Ancha. consi. 6. viso themate, sub nu. me. 3. vers. item aliter, contra absentem, vbi postea dicit quod generalis petitio restringitur ad causam specialiter prosequutam, sed non dicitur causa prosequuta nisi deuentum fuerit ad sententiam, Alex. consi. 51. in fi. 4. part. Dicens quod si statutum ponit petentem, non habet locum si lata sententia fuerit appellatum: nam pendente appellatione pœna non dicitur adhuc commissa ex quo petitio non dicitur ad finem perducta, Bal. in l. aliam, C. de his quib. vt indig. Bar. in l. si quis id quod, ff. de iuris. om. iud. Alex. & alij in l. si decem cum petiero de verb. obl. & sæpe petitio suppletur per sententiam, & sententia per petitionem, Bal. in Marga. in verb. petitio. & petitio generalis admittit etiam sententiam generalem. Abb. in c. licet causam, de probat. & ex hoc regulariter dicitur quod sententia debet esse conformis libello, l. libellorum, de accusat. Alex. ad Bar. in l. si quis delatorem, lit. l. ff. de iur. fisc. dixi p. 4. nu. 37.

Qualiter sententia contra sententiam non tenet.

FRAGMEN. C.

IN 4. par. sub nu. 287. car. 187. Dic quod sententia contra sententiam tenet, quando sunt late a diuersis iudicibus, sub diuersis dominis, nō autem sub eodem præfide, vel quando vna à laico, altera ab Ecclesiastico lata est. Afflic. in causa testis falsi Decis. 219. nu. 6. Bal. in c. si. de re iudic. & Io. And. in c. Felicitis. in Nouel. & tunc sententia contra sententiam non tenet, quando prima est transacta in rem iudicatam ut hic. Sed quando vna sequitur iudicium iudicis a quo vel illud impugnat, tunc sententia contra sententiā tenet.

An contumacia sola sit delictum.

FRAGMEN. CI.

IN 4. par. nu. 289. car. 188. Si contumacia est de se delictum, l. omne delictum, vbi Bart. ff. de re milit. & Ias. in l. 1. §. si procurator. ff. si quis iudicem non obtemp. & l. 2. ff. si quis in ius voc. non ier. ergo vtroque modo dici potest sententia lata ob delictum, vi. Rol. a Vall. consi. 47. per tot. volu. 2. vbi tractat de multis pœnis quas passurus est contumax.

Appellare an liceat ad Principem, omisso medio.

FRAGMEN. CII.

IN 4. par. sub nu. 302. lit. F. car. 191. & appellari etiam potest ad Principem omisso medio in 14. casib. quos not. Soc. reg. 23. Damas. reg. 74. vi. Don. a Fin. Villabol. & Bal. trac. com. opi. lib. 4. tit. de iudic. c. 14. car. 101.

*De pace presentanda, & de termino
statuti intra quem pax habe-
ri debeat.*

FRAGMEN. CIII.

IN 4. par. sub nu. 303. cart. 191. Aduerte: quia pax debet presentari in termino statuti, alioquin non prodesse, & vi. in 2. part. car. 82. col. 2. vers. & no. quod si pax. qua de re si statutum dicit quod instrumentum pacis debeat presentari intra mensem a die latae sententiae, dies praedicta non computatur in termino, secundum Alexan. in consi. 42. nu. 2. & 5. vol. 3. Cagnol. super Decret. Mantuae, decret. 7. num. 20. 21. & 46. car. 15. & si quis habet tres menses ad faciendam pacem, quot dies in totum erunt. puta vnus mensis habet dies 28. alter 30. & alius 31. debent in totum calculari dies 89. tantum, ita not. glo. in e. quam sit, de elect. in 6. Bar. in l. cum bisextus, de verb. sign. pulchre Bernar. Ultramont. in sua pract. Forens. lib. 1. obseruat. 5. tit. 49. car. 139. Quae de re die sequenti finitis dictis diebus pax presentari debet, vel haberi, vt statutum dicit, quoniam hoc casu dies termini non computatur in termino, dixi in 6. par. sub nu. 528.

*De retardanda executione
capitali.*

FRAGMEN. CIV.

IN 4. par. sub nu. 309. car. 192. Dicitur quod executio sententiae retardatur, donec responsum acceptum a Principe, quando iudex videt Principis iussum esse in iustum. Gig. de crim. laesa Maiesta. q. 16. nu. 13. tex. in l. si vt proponis. C. de execut. rei iudic. las. in §. si minus, num. 16. de act. Abb. in c. vniuersitatis, nu. 7. extra de sentent. excommu. Imo. consi. 127. per tot. & vi. Fely. in c. querenti. de offi. deleg. vbi trad. casus 12. quibus executio sententiae capitalis differtur. & las. in l. debitoribus. tradit duos casus, ff. de rei iud. & Blanc. in sua pract. crim. fol. 154. ponit octo casus, & Mar. in sua pract. §. oportune, multos alios casus enumerat, Bonacoss. comm. opi. tit. de iudic. c. 31. tom. 4. car. 93. vbi circ. fin. docet modum, & tempus exequendi sententiam capitalem. Et tene menti quod iudex ex officio videns sententiam iniustam, quamuis esset sententia lata per Imperatorem contra notorium facti notum sibi iudici, vt iudici, est ipso iure nulla, & non debet exequi, c. Abbate sane. de re iud. clem. pastoralis, eo. tit. Anch. consi. 6. viso themate.

De inanimatis quoque puniendis.

FRAGMEN. CV.

IN 4. par. nu. 313. car. 192. & quod quandoque inanimata puniantur, licet in eis non sit capacitas delicti actiue, nec passiuè, sed ad terro-

rem, & memoriam patratu sceleris. Gand. de reb. non por. cont. Deuetum, nu. 7. Stracc. in trac. de nau. nauib. & naufr. p. 3. nu. 17. quod in casib. valde atrocissimis fieri solet vi. in 3. par. sub nu. 112. vbi dixi etiam inanimata facere indicium.

*Quando pro fisco, & quando contra
fiscum iudicandum sit.*

FRAGMEN. CVI.

IN 4. par. nu. 321. car. 193. Quando contra fiscum, vel pro fisco iudicandum sit. tradidi in 6. par. sub nu. 557. interea vi. Peregr. de iur. fi. sc. lib. 6. tit. 6. de pign. & hypothecc. sub nu. 21. vbi distinguit aliud esse quod causa fisci sit par. cu priuato, & tunc pro fisco iudicandum esse, l. inter pares, ff. de re iudic. c. fin. extra eo. aliud est, quod causa sit dubia, & tunc contra fiscum. maxime, vbi ipse de lucro agit captado, l. in ambiguis orationibus. cum simul. de reg. iur. l. cum de interpretatione, ff. de leg. l. si quis intentione ambigua, ff. de iudic. vi. Couarru. var. resol. lib. 1. cap. 16. in prin. Caphal. consi. 87. inter consi. cri. vol. 2. Hinc dixi quod in certa causa exportationis Annona commissa D. Cap. Iustitiae Senarum, & mihi delegata. Quod reus debebat condemnari de iure, ex quo locus vbi reus cum re repetitus fuit erat prohibitus, ut ex fide habita primo loco in Cancellaria DD. Conseruatorum, at D. Cap. contrasentens allegabat aliam similem fidem secundo loco habitam ab eadem Cancellaria quod locus non erat prohibitus circa res contra deuetum exportandas: quia erat in montanea, prima erat facta puta de anno 1590. a Dominis illius loci, qua declarauit locum illum esse, puta prohibitum, secunda erat anni 1592. facta a conductore illius loci qua declarauerunt, locum illum non esse prohibitum circa res contra deuetum exportandas: quia erat in Marema. & ex ijs dicebam nos versari in paritate probationum, & sic pro fisco: ipse vero D. Cap. contradicebat quod immo nos versabamur in dubio, ergo contra fiscum, sed quia agebatur de absolutione, libenter adhaesi, licet solus aliter iudicassem per supradictam distinct. Peregr.

*Quod per argumentum à contrario sensu venit, non intelligitur illatiuè,
sed est ac si expressum fuisset.*

FRAGMEN. CVII.

IN 4. par. sub nu. 441. car. 202. Verumtamen scire debes quod illud quod venit per argumentum a contrario sensu non dicitur venire per extensionem, sed virtualiter, & habetur, ac si expressum fuisset, diciturque; mens textus, legis, aut statuti, glo. ord. in l. qui testamento, §. mulier, ff. de test. vbi omnes Doct. & in l. conuenticulam, C. de episc. & cler. Euerar. dict. loc. 4. adeo quod non potest dici commissum, & ideo non recurritur ad aliud statutum ciuitatis praedominantis. pulchre D. Borgn. Caualea. trac. de tutor. nu. 82.

R r versu.

verfi. imo a contrario sensu. idem Decif. 12. nu. 2. & Decif. 13. nume. 20. & 21. par. 3. quodque locum habet in omni dispositione, quando maxime id quod venit per d. argumen. a contrario sensu, est secundum ius commune, vt declarat idem Cavalca. Decif. 20. & 21. par. 3. & alibi ut in suo nouiff. reper. eo. ver.

Tractatus quando sit punibilis, & ubi puniendus sit.

FRAGMEN. CVIII.

IN 4. par. sub nu. 196. car. 176. Rurfus quo ad tractatum. Dicit D. Farinac. tit. de Inquisit. q. 7. sub nu. 49. quod mandans homicidium committi, & tractans homicidium committi pari passu ambulat. Vnde sicut mandans ratione mandati potest puniri in loco mandati, licet in alio loco delictum secutum fuerit, ad trad. per Bal. in l. non ideo minus. ad fi. C. de accusat. Angel. de malef. in verb. Sempronium mandatorē, q. 20. & alios quos Farinac. adducit. in hoc propos. d. q. 7. sub nu. 48. vbi per plura fundamenta hanc opin. sustinet, & ipse dico quod mandans potest puniri a iudice loci mandati, quando iudex loci delicti nō est sub eodem Principe, quia Principis Maiestas dicitur offensa in loco mandati, vt ait D. Farinac. ibi verfi. secundo moueor in fi. & per alias rationes, ibi adduc. At si vterque iudex sit sub eodem p̄siede, tunc mandans esset remittendus ad iudicem delicti, tum quia p̄cedit glo. in elem. pastoralis, §. si quis in prouincia, de re iudic. & alias dixi, par. 4. nu. 245. tum ea ratione, ne causae continentia diuidantur, l. nulli C. de iudic. & sic procedit opi. tenentium contra Farinac. quod iudex delicti debet cognoscere, tā contra mandantem, quam contra m̄datarium, vt d. q. 7. sub nu. 47. & 48. nisi p̄na pro tali delicto grauior imponeretur in loco mandati. Bart. in l. non ideo minus. C. de accus. Plac. Epit. delict. c. 15. nu. 16. cuius opi. mihi placet. At si sint sub diuersis p̄sidiis tunc ratione loci mandati iudex procedet contra mandantem, & iudex delicti contra m̄datarium, per iura & rationes adductas per D. Farinac. loc. mox citato. & ita reconciliantur p̄dictae opiniones, vltra distinctionem Farinac. sub d. nu. 48. ver. Quid dicendum, vbi vi te. Plac. Epit. delict. c. 15. nu. 17.

Modo ad rem dico quod sicut mandans, seu mandatum potest puniri in loco mandati iuxta mox adducta, ita tractans, seu tractatum potest puniri in loco tractatus, vt aduertit in d. 4. par. sub nu. 142. ad quod. adde Masf. in l. vnica, nu. 250. & 231. de rapt. virg. & vi. etiam Euerar. in sua centu. in arg. à ratione finis, & sic eademmet distinctione eundem esse sicut supra de mandato dictum fuit.

Ex hoc colligitur quod mandans in loco mandati dicatur forum sortiri, & sic effici de foro loci mandati. idem de eo qui tractauit in loco de homicidio committendo, per Lillud, ff. ad leg. Aquil. & licet quis non esset subditus illius loci in quo tractatum fecit, nihilominus ratione tractatus prorogasse dicitur iurisdictionem iudicis d. loci. Ang. de malef. in verb. existens Florentia, nu. 2. & 4. & Decian. de delict. tom. 1. libro

4. c. 17. nu. 8. Bal. in l. 2. C. de Eunuch. Quae opi. locum habet quando tractatum fuit de eodem iure laf. Maieft. l. quisquis, C. ad leg. Jul. Maieft. vel de assassino. c. pro humani. de homic. in 6. & in alijs casibus quos adduc. D. Farinac. d. titu. de Inquisit. d. q. 7. sub nu. 49. & in tantum est verum, quod etiam si tractatus ad effectum non peruenerit, nihilominus est puniendus, vt dixi d. par. 4. sub nu. 196. 197. & seq. Berol. q. 89. vbi late, sed si ad actum proximum non fuerit deuentum, tunc p̄na quadam arbitraria tractatus solus erit puniendus. Bertazol. consi. cri. 243. num. 4. & 6. sed ipse non tam leuiter punitem, vt vult. Bertazol. ibi. nisi ad effectum non fuisset deuentum propter penitentiam, re integra de qua constaret. vi. in ver. penitentia quando in delictis locum habet. at si tractatus non fuisset exequutus ob impotentiam, vel difficultatem, tunc grauior puniret, habita tamen consideratione personarum originis & causae, ac qualitatis d. tractatus, idem teneo & obseruatur in mandato dato, & non secuto, quicquid alij parum in criminalibus verfati dixerint.

Tractatus iure dicitur fieri, quoties duo, vel plures inter sese in simul conveniunt, & tractant de committendo aliquo delicto, & in eandem opinionem deueniunt ex animo, cogitando, tractando, & deliberando. l. & si amici. vbi Bart. & alij, ff. de adult. l. fin. §. notissimum. C. de iur. deliber. plura per Jacob. Nouell. pract. crim. num. 49. cart. mihi 497. vbi num. e. 50. ait quod commisso delicto p̄cedentis tractatus a pluribus, si ignoretur a quo, tamen ratione tractatus omnes tractantes eadem p̄na sunt puniendi. vi. in reper. de animo deliberato, & delicto appensato.

Hinc dico quod etiam in loco ubi quis accepit mandatum per literas, seu per Epistolam, vt puta existens Flor. scripsit Bono. & Bononiens. accepit mandatum, & respondit pariter cum literis, quoniam licet per epistolam obligatio non contrahatur, tamen inducta probatur, l. Epistola. cum simil. C. de vsur. Bar. in l. Titius. la secunda, ff. de constit. pecu. Mascard. de probat. conclus. 627. nume. septimo, & sicuti quis solo consensu in loco obligatur, §. primo, institut. de ob. quae ex consensu. ita solo consensu quis obligatur criminaliter, §. primo, institut. de ob. quae ex qual. malefic. nascun. & §. primo, de oblig. liter. & regulariter, vbi quis promittit. ibi forum sortitur, vt per scrib. in l. prima, vbi glo. & Doctor. C. vbi de crim. agi oport. Masf. in l. fin. numero 106. & 204. ff. de iurisdic. omn. iudic. facit Decia. de delict. tom. 1. lib. 4. cap. 16. num. 13. etiam si, vt p̄diximus, non fuerit deuentum ad actum proximum. Gomez. de delict. cap. 3. num. 41. & 42. Baiard. ad Clar. quaest. 89. nume. 13. Paria enim sunt promittere verbo tenus, aut literis, vel Epistolis. L. miles ad sorrorem, in princ. ff. de leg. secundo: quinimmo nuntius qui sciens, literas defert hac de causa aequē ac m̄datarius tenetur. Cyn. Barto. & alij in dicta l. non ideo minus. C. de accusat. Plac. alios recitans. Epit. delict. cap. decimoquinto, sub numero nono, & quo ad obligandum paria sunt quem esse p̄sentem, vt literis acceptare mandatum absentis, l. Publia. §. fin. vbi Doctor. ff. de pos. facit Alex. consi. 151. colum. prima, verficu. & propter Epistolam. volum. septimo, Doctor. omnes in l. admonendi, ff. de iur. iuran. Rot. Genue. Deci. 112. nu.

112. num. 1. & non est mirum, quia dato mandato, vel habito tractatu, siue verbotenus presentialiter, siue literis in absentia, tractantes incipiunt machinari, & studere quomodo possint ad effectum perducere, & ex preparatorijs deuenitur ad preparamenta armorum, ad prouidendum de pecunijs, de vestibis incognitis, attenditur locus, decipiuntur quandoque nuntij, & vicini loci in quibus delictum tractatum est fiendum, & alia fiunt pro ut illis qui talia tractant diabolus in cor mittit, vt de perfidis Iudæis de quibus in Euang. Io. cap. 6. qui congregato concilio aduersus Iesum, ab illa die cogitauerunt, vt interficerent eum, quod conciliabulum prophetauit Hieremias cap. 18. Dixerunt impij Iudæi ad inuicem venite cogitemus contra iustum cogitationes. Venite percutiamus eum lingua, & non attendamus ad vniuersos sermones eius.

Et sicut probatur tractatus per Epistolam, ita & per eisdem met complices. Farinac. d. 9. 7. num. 49. Mascard. de probat. conclu. 1392. per tot. Plac. Epit. delict. in c. 15. sub nu. 18. quando scilicet aliter probati non potest. Bal. in l. quoniam, C. de test. Tandem not. quod tractatus solus de frangendo carceres, & fugiendo quando quis est innocens punitur, sed leuissimè arbitrio iudicis, Menoch. de arb. iud. cas. 301. nu. 12. in nouis addit. Boer. Decis. 215. nu. 22. Peguer. Decis. cri. c. 1. nu. 5. quæ omnia in practica seruabis, zelo iustitiæ freris, & non aliter. contra hos conspiratores, coniuratores, maledictos homines, inuidos, & proteiuos.

*Communis vsus loquendi qualiter
præfertur propria signi-
ficationi.*

FRAGMEN. CIX.

IN 4. part. sub num. 445. cat. 203. Collige hoc fragmentum ne pereat: nam circa communem vsum loquendi, loquitur Feltrin proæm. Gregor. latissimè, & Euerar. in sua centu. loc. 7. ar. à co. vsu. loquen. vbi pulchrè in final. verbis. lit. E. qui opinionem meam valdè approbavit declarando ibi communem vsum loquendi præferendum esse propriæ significationi, quando est tam apud peritos, quam apud imperitos. ex doct. Bal. in cap. 1. 3. col. de success. feu. possum exemplum dare Florentiæ vbi quando quis est grauius infirmatus, ita vt de eius salute parum aut nihil sperandum sit. aiunt, *il tale sta male bene bene.* vnde cum in testamento cuiusdam narraretur illum fuisse sanæ mentis licet parum ægrotus, fuere examinati testes, qui deposuerunt, quod tempore facti testamenti erat ferè in ianuis alterius vitæ, & reddetes rationem dixerunt, *perche all' hora staua male bene bene,* & in alio simili casu dici solet pro significatione modici, *è molto poco.* quæ sunt contraria, nihilominus præferuntur propriæ significationi, vt etiam in ciuitate Genuæ appellant *finestra, il Balcone, & il balcone finestra,* quod in Thuscia diuersum est. appellant etiam *la tarantola scorpione & lo scorpione tarantola,* & te vera vndique scorpione pro scorpione, & tarantola, seu phalangia, pro phalangia. verum tamen quia Genuæ apud omnes æquiuocatur propria significationi cedit communi vsui loquendi.

dumque in illis partibus quædam veneno artificioso venenata fuisset data opera, capto venefico negavit, & dixit quod fuit læsa à scorpione, testes dixerunt à scorpione, interrogati qualis erat scorpione, dixerunt crocei liuidi coloris, non autem nigri, examinato famulo forensi dixit à scorpione, interrogatus qualis esset ille scorpione dixit niger, & iuxta propriam scorpionis qualitatem descripsit, qua de re in hac variatione de toto male factore punitus fuit, si verum est quod refert. modo ad rem si de consuetudine loquendi non apparet, tunc recurrendum est ad illa vocabula iuris, quibus id de quo queritur significatur, & definitur. pulchrè Castr. consi. 40. num. 1. vbi de verbo Grassia, an magis sub nomine frugum, vel annonæ, aut venalium comprehendatur, volu. 1. & ipse dixi in 6. par. sub nu. 282. & vi. Bald. in l. si quis post hanc. in fi. C. de priuat. ædifi. & communis vsus præualet.

Et in proposito communis vsus loquendi Florentiæ quæstio in facto euenit: nam cessum fuit poderium post mortem cuidam suo agnato, cum iuribus, & pertinentijs, ac melioramentis, an boues, & iuuenæ aratoriaræ, pecudes, & huiusmodi venirent in tali concessione, & videbatur dicendum quod non attento quod Florentiæ sub nomine pertinentiarum non veniunt animalia, & ita vsu obseruatum fuit ad trad. Fely. in dicto proæm. Gregor. nu. 10. sed de iure communi aliter esset dicendum, cum appellatione pertinentiarum, boues, & pecora campi veniant: pulchrè Decius consi. 516. nu. 23. Nam veniunt ea quæ ad vsum rei sunt destinata. Alber. in suo Dictionar. in ver. pertinentiarum. Soc. senio. consi. 47. nu. 4. lib. 1. Decia. consi. 40. nu. 38. vol. 4. Menoc. consi. 140. sub nu. 24. cum sequ. vol. 1. in tantum quod etiam molendina veniunt sub nomine pertinentiarum. Bal. in cap. 1. de cap. qui cur. vend. quem omnes sequuntur. verum ex alijs coniecturis apparuit boues venire in tali concessione ex quo testator mandauit animalia vèdi pro solvendis legatis, sed ea quæ sunt poderijs destinata nequaquam, & sic sumus in claris. l. continuus. de verb. oblig. vltra alias coniecturas, & rationes quas consulto hic omitto: sed quando constat de mente concedentis, quam heres declarare potest non dissonans a dispositione testamentaria tunc boues veniunt fundi edendi gratia, Caphal. facit consi. 183. nu. 62. & 71.

Prohibitio localis vsque quo extendatur, & ibi de termino a quo ad terminum ad quem.

FRAGMEN. CVI.

IN 4. par. sub nu. 462. car. 204. Hic nota quod si quid est prohibitum in termino, est etiam prohibitum in via, puta Florentiæ est in vijs quibusdam signum in muro, seu pariete ne ibi mingatur sub certa pœna, certè si in medio viæ & nõ prope in pariete mingatur, utique cadit in pœnam qui in via mingit. Similiter quod est prohibitum in termino, est etiam in via dum itur, exemplum est prohibitum portare bladum extra territorium, si reperiat in itinere antequam ad terminum perueniat, dicitur pœnam incurrisse, Bal. in l. cum proponas, nu. 2. C. de nau. senor.

Boer. Decif. 178. nu. 19. 20. & 21. car. 386. Bonifac. de reb. non portan. contr. Deneum. nu. ... Ideo Florentiæ cauetur quod nemo debeat portare oleum, vel vinum per vias vertendo terga ciuitati Florentiæ, quod fallit si quis habens torcular, versus Florentiam, & domum superius ad quam ire non potest nisi vertat terga Florentiæ, quod nota. quia necessitas non ligatur legibus, vulg. iur.

Stante statuto quod maleficia reuelari debeant de quibus sit intelligendum.

FRAGMEN. CX.

IN 4. par. sub nu. 480. cart. 206. Quid si stante statuto quod maleficia debeant reuelari, & fiat maleficium occultum, vi. l. culpa caret, ff. de reg. iur. vbi glo. & Dec. & est gl. in l. vtrum, vbi Bar. ad leg. Pompe. de Parricid. Abb. in ca. 1. nu. 9. de restit. spoliat. Inn. in c. officij. gl. in vers. satisfacio. de pen. & remiss. & cetere intelligitur statutum de maleficijs non occultis, & omnes vt ait, Abb. illi tenentur reuelare maleficia qui sciunt, etiam quod statuto non caueatur, sub aliena potestate, vt sunt serui, famuli, filij, & vxor, ac Vasalli. vi. inf. in 5. par. sub num. 174. & ideo si vxor ta cuetur de morte viri, & alij de familia, de morte non naturali in domo secuta, sunt suspecti. iux. l. si quisquis, vbi Doc. C. ad leg. Iulia. Maiesta. Sed quo ad delicta in alios quam in correlarios sibi secuta non tenentur reuelare suos, vt de patre qui non tenetur reuelare filium criminiosum, nec vxor virum, nec frater fratrem. Alex. & alij cum Bar. in d. l. vtrum ad leg. Pompe. de Parricid. & in l. milites agrum, §. desertorem, de re mil. fallit in causa læsæ Maiesta. d. l. quisquis, & per Foller. in prac. in Fragm. nu. 72. 73 et seq. cum ibi per eum adduc. idem in causa contra Remp. scribit Plac. Epit. delict. c. 22. nu. 17.

Pœnarum pars an debeat iudici condemnanti, aut exequenti.

FRAGMEN. CXI.

IN 4. part. sub nu. 534. car. 210. Pone statutum dicit quod detur tertia pars pœnæ iudici sententianti, & exequenti, & quod iudex condemnauit Titium in centum, & Titius appellauit, vel oportuit condemnationem esse approbatam à Principe, seu a Senatu, & quod pendente appellatione, vel approbatione iudex qui condemnauit, recessit, ut quia functus sit officio suo, & alius successit, & approbatam, vel confirmatam sententiam executioni is mandauit, an portio pœnæ debeat huic iudici successoris confirmanti, & exequenti, an antecessori, qui sententiauit, & breuiter, ac resolutiue more solito, ac circumscripta consuetudine, vel interpretatione huius statuti, quæ in hac contingentiâ facti attendenda est iuxta tex. l. cum de interpretatione, & l. minimè, ff. de leg. Dico quod in hoc verba statuti sunt satis

clara, a quibus non videtur etiam recedendum, l. non aliter. de legat. 3. l. continuus, §. cum ita, de verb. obl. is enim iudex qui exequitur habet intentionem fundatam in verbis statuti: est enim iudex, & exequutor, qua de re cui conueniunt verba utique conuenit dispositio. l. 4. §. toties, ff. de damn. infect. l. quod constitutum, ff. de mil. test. sed iudici sententianti tantum, & non exequenti, verba statuti non conueniunt: ergo per supra dicta iura & quasi in puncto tradit Soc. in consi. 15. r. sub nu. 5. vers. & sic restat, vol. 1. quod cons. fuit D. Ottonis de Singatis, vt ex subscriptione apparet, & verba statuti strictè, & propriè sunt intelligenda, l. 1. §. si is qui nauem. de exercit. act. l. 11. §. hæc verba, vbi Bar. ff. de negot. gest. præsertim quando non insurgit iniquitas, absurdum, vel repugnantia, aut contrarietas: sic concludunt Docto. in dictis iuribus, & faciunt ea quæ infra dicam in 6. par. sub nu. 622. natura namque copulæ est vtrumque concurrere debere. Bar. & alij in l. 1. ff. de iusti. & iur. & Ias. ibi format regulam cum octo limita. & trad. Docto. in l. si hæred. ibi. etiam Bar. ff. de condi. inst. vbi de fructibus, iuribus, iurisdictionalibus: nam sicuti fructus regulariter non sunt successoris, nisi fuerint pendentes, & non separati, & reconditi in horreo. l. si pendentes fructus. in prin. & l. defuncto, vbi Docto. ff. de usufruc. l. fructus, ff. de rei vendic. l. fin. §. per nu. ff. que in frau. credi. l. usufructuarius messum, ff. quem usufruc. amitt. pulchrè Cavalca. de usufruc. sub nu. 242. & 243. in 1. par. idem in decif. 30. in 5. par. & in nouiss. reper. in versu. fructus percepti, vbi latissimè, & per multas Decif. cumulatissimè totam materiam practicanter explicauit, vi. Menoc. de reti. possess. remed. 15. per to. & alibi. ita de fructibus iurisdictionalibus dicendum est, l. illud, ad leg. Aquil. Non enim possunt dici in esse deducti ante approbationem, vel confirmationem dictæ condemnationis, per ea quæ paulo ante adduxi sub num. 226. in hac 4. par. & ideo non videtur militare illa conclusio, cum quod fructus de proximo recolligendi habeantur pro recollectis glof. Bar. & Docto. in l. diuortio. §. interdum, nu. 6. Alex. nu. 6. Ias. nu. 22. ff. solu. matr. nam talis regula habet locum quando certum est ad quem fructus spectant, secus quando controuertitur, ut Ias. ibi declarat.

Et prædictam opinionem cum declaratione de vna infra limitarem quando statutum simpliciter aliquam partem pœnæ daret iudici: nam estò quod iudex a quo cõdemnauit, & iudex ad quem etiam cõdemnauit, hoc beneficium non erit iudicis ad quem sed iudicis a quo, licet executio sententiæ fiet per iudicem ad quem, ar. l. si filij ff. de verb. obl. quia vt inquit Brun. super 3. vol. stat. in verb. iudex, ver. statutum dicitur, iudex ad quem potius videtur esse confirmator, quam dispositor, & causa prima magis insuet in causatibus, quam secunda, licet contra hoc videtur obstare regula illa, quod actus semper denominatur a cõfirmante, l. testamento, inf. de testa. tutel. si quis priore, ad Trebel. verum statuti mens fuit pro labore iudicis in inueniendis, & processandis, ac condemnandis malefactoribus, l. congruit, ff. de offi. præf. prout spectat ad iudicem a quo, concedere partem condemnationis, qui labor cessat in iudice ad quem: ergo cessante causa cessat effectus, c. cõ cessante, de appella. & si nõ cessat in totum, me est ualde minor labor iudicis ad quem, labor iudicis a quo, & hæc ratio iudicio meo ponit rationem ad radicem. datur. n. in remuneratione laborum adeo

aded quod ille qui præst maioribus periculis, & laboribus, plus est remunerandus, l. semper, §. negotiatores, de iur. immu. l. vnicuique in princ. C. de prox. fact. scri. lib. 12. pulchrè Signorol. con. fi. 23. sub nu. 13. in fi. & nu. 14. & 24. in terminis Soc. d. confi. 151. nu. 14. & hoc commodum appellatur, quasi Falcidia condemnationis, quasi prima causa, cum prima sententiæ sit actus per se perfectus, vt ait Brun. loco mox cita. et si dicatur parum esse quod quis condemnet, nisi exequatur, l. verbis, ff. de vulg. respondetur quod etiam iudex a quo poterit exequi, si iudex ad quem nolit exequi, aut non posset, ut considerauit Brun. ibidem, & ex hoc collige declarationem huius articuli procedere, quando iudex a quo non est functus officio suo, sed adhuc eius iurisdictio deerat, secus in casu præcedenti: nam ibi præsupponimus finitum fuisse tempus, & quicquid in cõtrarium dici posset, nunquam vidi hoc commodum afferri iudicibus præteritis, nisi in horreo suo durante iurisdictione recondiderint, aut exigendas nomine proprio mandauerint, hac cura amicis recommendatam quamuis in medium afferre possem hos versus.

- *Tempore officij multi connumerantur amici,*
- *Si officium per nullum amicus erit.*

Sed si cupis in proposito harum cõclusionum plures alias cõclusiones videre, vi. omnino Dec. confi. 654. viso casu, & doct. in l. diuortio, ff. sol. matr. Boer. q. 5. per tot. vbi infert ad multas quæstiones, & multa iura, & authoritates adducit habens contradictorem Guid. Papæ Decif. 535. Io. de Amicis, cõf. 110. ad elicitā, col. fi. & Iacob. & alij, in l. fi. de iuris. omni. iud. & Bal. in l. fi. col. 2. nu. 9. C. de fruct. & lit. expens. & omnino Soc. d. conti. 51. volu. 1. quod consilium fuit subscriptum ab octo famosissimis Doctor. vt ibi videre est. & ipse insisto in verbis cõcedentis tale commodum, circumscripta consuetudine per supra dicta, & an portio detur iudici inquirenti, vel sententiant iam dictum est supra sub nu. 227. p. 4.

Insuper scias quod licet fiscus habeat minimā partem rei, tamen potest totam alienare inuito participatore, vt not. Fel. in c. qui in ecclesiarum, col. 19. de constit. vbi dicit æquū esse, vt consors prius requiratur, dicam in 6. p. nu. 263. & fiscus etiam posterior poterit vendere, aut locare inuito anteriori creditore dommodo de pretio satisfiat alijs creditoribus residuum pro se retinendo. Bal. confi. 171. vol. 1. Dec. cõf. 2: 5. col. 4. Boss. in tit. de fisc. & priu. eius nu. 39. quod priuilegium ampliatur etiam quod fiscus rem communem haberet cum ecclesia. Io. de Plat. in l. 1. C. de v. re. fisc. lib. 10. & vi. Baiar. ad Clar. q. 95. nu. 24. cum plur. seq.

*Iudex an durante officio syndica-
ri debeat.*

FRAGMEN. CXII.

IN 5. par. nu. 2. car. 224. vi. bonam glo. in l. ut vim, ff. de iust. & iur. quæ vult quod iudex durante officio nõ debeat syndicari, præsertim iudex maior, secus de minore, & trad. D. Pet. Ca. ball. cas. cri. 76. Dec. confi. 131. cir. fi. in 2. vol. dicens quod officialis ad tempus non potest durante officio conueniri, secus si est in perpetuum, vel ad beneplacitum, per l. principalibus, ff. si cer. pe-

tar. & in l. pars literarum, ff. de iudic. vi. in 4. par. sub nu. 31.

Mandatarius inquisitus vti mandans, an sit absoluendus.

FRAGMEN. XCIII.

IN 5. par. car. 229. sub nume. 104. versi. secundo infertur, licet mandatarius inquisitus tanquam principalis non debet puniri, tamen nec est absoluendus a pœna sui delicti, sed tantum ab Inquisitione, quæ est iterum reformanda contra eum tanquam mandatarium, nisi in responsione per eum facta primæ Inquisitioni, ipsemet fallus fuerit, se mandatarium fuisse, & non mandantem, per ea quæ dixi supra in 4. par. sub num. 36. & vi. in propos. in 3. par. sub nu. 183. & num. 236. Ideoque datis defensionibus condemnatio sequi potest. Foller. prac. cri. in ver. 1. & si confitebuntur, cir. princ. Nam confessio criminis inciditur facta coram iudice, etiam tacente nocet, l. iusiurandum, §. 1. cum glo. in verb. obstat, ff. de iur. dot. Bart. plenè, in l. prima, C. de confess. & in l. mercalem, C. de condic. ob turp. caus. l. si confessus, ff. de custod. teor. Abb. in cap. secundo, eo. de confess. & in cap. causam quæ il primo, de test. Cano. in cap. at si clerici, de iudic. & merito quando talis confessio tendit ad idem delictum, & ita de cõsuetudine iudices liberum arbitrium habentes seruant, & sic non procedit dictum Angel. in l. unica, C. de confess. & ex ijs declarantur illi sex casus, & ijs similes occurrentes, de quibus sub dicto nu. 104. in hac 4. par. ultra alias rationes ibi adductas.

Libros exhibere quando quis cogi possit, & de Procuratore ad negotia, quando teneatur rationem reddere, et quando causa ob negligentiam inferioris deuoluitur ad superiorem.

FRAGMEN. CXIV.

IN quinta parte 752. sub nume. 123. Infertur quod qui petit libros exhiberi non tenetur reus nisi actor dixerit qualitatem libri, cartæ, & partitas, vt Florentiæ seruatur, C. de eden. ut trad. Docto. in l. is apud quem, C. de eden. & ille qui tenetur edere libros, non potest cogere edere illos extra locum administrationis suæ, l. prætor ait, in fi. vbi Cast. ff. de eden. Rot. Genuæ Decif. 98. nu. 4. sic nauis extra aquam stare non potest. per ea quæ dicam in 6. par. sub nu. 439. & seq. & quando quis exhibet coactè, petens tenetur stare libro tam pro se quam contra se, secus si ipse ad fundandam intentionem suam exhiberet, quia aduersarius non tenetur stare, tam pro se quam contra se, nisi libro authentico, & comprobato. vi. Rot. Gen. Decif. 49. nu. 2. vbi dicit communiter doct. tenere, vt per Bar. in l. quædam, §. numulatio, ff. de eden. & Dec. in l. 1. C. eo. & Fe. ly. in c. 2. nu. 2. de fid. instr. vi. Cauale. Decif. 38. n. 13. p. 1. Crau. confi. 369. Purpur. confi. 173. vol. 1.

Hinc sumpta occasione dico quod Procurator ad negocia, & quilibet alius administrator, tenetur reddere rationē suā Villicationis, Luc. Euan gel. c. 16. est tex. in c. qualiter, & quando, il secundo de accusat. & in l. si procuratorem, §. 1. l. idēque, §. 1. & l. ex mandato, ff. manda. l. quādam, ff. de procurat. l. tutelā, & l. omnes tutores, C. arbit. tut. trad. Ias. in l. p̄ses, nu. 3. C. de transact. Rolan. a Vall. consi. 49. lib. 1. Dec. consi. 110. sub nu. 7. Rom. consi. 414. Menoch. de arb. iud. cas. 409. Rot. Genuā. Decif. 53. nu. 2. Decif. 116. nu. 2. & Decif. 191. nu. 2. Mago. Decif. 42. nume. 1. & 2. & decif. 203. nume. 20. & nullus est qui hoc ignoret.

Sed est differentia, quia aliud est petere hanc redditionem administrationis aduersus principalem, aliud aduersus suum h̄redem: nam h̄res releuatur ab onere probandi id, quod pater suus, vel alter cui successit probare teneretur, ex quo qui in ius alterius succedit iustā habet ignorantiam facti eius, cuius est h̄res, l. qui in alterius, de reg. iur. vbi Dec. & Cagnol. & h̄res non tenetur pro facto defuncti, nisi de eo quod ad eū peruenerit, l. pupillum, §. in h̄redēs, vbi Docto. ff. eo. de regul. iur. nisi & ipse h̄res conscius, & particeps fuerit vi. Caualea. d. Decif. 38. per tot. p. 1. & Decia. consi. 85. nu. 38. vol. 2. Nec tenetur exhibere libros, si ipse iuret ad eum non peruēnisse, nec inuenisse in h̄reditate, per Caualea. d. Decif. 38. par. 1. quanto magis, si tempore mortis administratoris erat minor 18. annorum, qui in tali etate existens non tenetur iurare, ad trad. per Doct. in auth. si quis maior, C. de transact. Nec tenetur de neglectis, sed tantum de eo quod factus est locupletior. Caualea. Decif. 37. nu. 49. p. 1. An. to. Piag. de tut. q. 2. nu. 8. & cum h̄rede circa talem administrationem reddendam non est facienda serupulosa inuestigatio rationibus p̄dictis, l. si seruus, de leg. 1. & declarat. Menoc. d. cas. 209. nu. 34. l. Publia. ff. de procur. sed quo ad com. modum, & incommodum pari passu ambulat defunctus, & h̄res. Caualea. Decif. 17. nu. 20. p. 2. At quando apparet de patenti fraude, & mala fide administratoris, tunc contra ipsum rigidē procedendum esset, quoniam fraus, & dolus nemini patrocinari debent, dixi in 4. parte sub nu. 142. & in 6. par. nu. 80. & 83. & in 6. par. sub num. 217. 255. 353. & nota quod procurator, seu administrator non tenetur pro facto substituti, a Domino principali, sed solum si ipse substituerit, vt inf. dicam, sub nu. 154. & pulchrē in 2. par. sub nu. 270. & 292.

In ea. par. car. 239. sub nu. 170. no. quod ob negligentiam inferioris causa deuoluitur ad superiorem, vt in auth. de defens. ciuit. §. si verō, coll. 3. §. 1. c. irrefragabili, ext. de offi. ord. l. ad commē tarienses. C. de custo. reor. l. mancipia. C. de seru. fug. At officialis non remouetur ob negligentia, nisi pluries monitus non obtemperauerit, vel nisi vnica negligentia fuerit tam magna & bestialis, vt delicto equiparari possit, & indignum illū redderet gubernandi homines, l. 3. §. fin. ff. de suspect. tut. alia not. Iacob. de Beluis. in sua pract. titu. de fug. reor. nu. 53. cum mult. seq. vbi & in tabellione, executor, & tutore procederet ait, addo in quolibet publico administratore, & vbi inferior propter potentiam aduersarij non potest iustitiam administrare, superior, aut princeps adiri debet. arth. de quāst. §. si verō forsan. iudex autem negligēs ex animo, priuatur iurisdictione tanquam abutens ea, & fortē p̄na commenta-

riensi, glo. si. ad Commentariensem, C. de custo. reor. Iac. de Beluis. d. tit. nu. 55. cum seq. qui nume. 56. arguit Barones, & feudatarios de negligentia, quando eligunt iudicem negligentē, multo magis quando possunt habere iudicem idoneum, & nolunt, quod a consiliarijs Principum notandum est, ne propria passio excēcet eos circa bonum regimen Principis.

*Condemnatio in duplo, triplo,
vel quadruplo, continet
simplum.*

FRAGMEN. CXV.

IN §. par. sub nume. 205. car. 244. Nota quod quotiescunque lex aut statutum mandat aliquem condemnari in quadruplum, vel in triplum, aut duplum, semper in eis inest simplum, vt tenet glo. in labijs, & ibi Bar. C. de nauic. seu Naucler. & c. lib. 11. tex. in l. hoc edicto. ff. de public. l. cum exceptione, §. sed & si quis. ff. eo. nisi duplum, triplum, vel quadruplum sit mera, & principalis p̄na, & separata à simplio, Barto. & Bal. in l. mulier, C. de sponsal. & in d. l. hoc edicto, l. si pro fure, ff. de condict. furt. & tunc p̄na dicitur separata à simplio quando mandatur rem restitui, & vterius in duplum, aut triplum, vel quadruplum condemnari, vt in §. Conceptum, in fin. instit. de oblig. quæ ex qual. delict. nasc. & de hac materia vltra alios vi. Ias. in §. omnes autem, nu. 10. & in §. in duplum, & §. seq. instit. de act. vbi Gomez. in §. sic itaque, sub nu. 16. concludit. quod talis p̄na quadrupli, sit etiam de iure diuino, & allegat, tex. in Exod. c. 22. vbi dicitur quod qui furatus fuerit bouem, aut ouem, tenetur Domino reddere quattuor boues, vel oues & per consequens dicta p̄na procedit etiam in foro conscientie per c. quoniam, 18. Distinct. in fi. & c. cum deuotissimam, 12. q. 2. & respondet contrarijs tenentibus de iure Cano. non procedere, per iura quæ ibi adducit d. nu. 16. quem tamen vi. in §. ex maleficijs sub nu. 14. & 15. eo. de act. ad hæc nouissimè D. Petr. Cabal. cas. cri. 56. nume. 129. 130. & 131. cum seq. & in dubio teneas semper quod res, seu rei extimatio continetur in quadruplo, triplo, vel duplo, & facit l. 1. C. vi. bono. rapt. Gomez. d. §. ex maleficijs, nu. 15. de act.

*De legibus condendis, & de earum
utilitatibus.*

FRAGMEN. CXVI.

AD sexta parte sub nu. 48. cart. 15. De legum necessitate, in Concil. Lateranens. Oratio. Ad ferendas autem leges, non ex suo tantum capite, sed etiam a maioribus traditas, conuenit ut Princeps accipiat, vtilis admittat, superfluas deleat, supersticiosas abiciat, quæ rectè rationi consonant, obseruandas instituat. Diuina profectō est legum peritia, & adeo mortalibus necessaria, vt sine ipsa in cætu viuet, quidve ad publicum vitæ bonum conferat, agnoscere nequeant, vel si noscant, id semper nequa;

nequaquam velint, aut possint, eo quod ad priuatam comoditatem natura eos mortalis semper impellit.

Atque ideo ars omnis, omnis multitudo, omne officium, magistratus omnis, priuatumque omne, & publicum regimen legibus indiget, & domus, & ciuitas, & Respublica, & praefectura, & exercitus, & cuiusque denique singulatim hominis vita; sine legibus fluctuant omnia, omnia titubant, & in perturbatione sunt posita. His sublati equitas aufertur, iustitia perit, religio tollitur, negligitur ratio, mens offuscatur, vilescit animus, amicitiae corruunt, odia insurgunt, omnis recte viuendi modus, omne denique bonum adimitur, & ruit in praecipitium. Diuina siquidem & humana, caelestia & terrena animantia, & vitae carentia, & quaecunque in vniuersum consistunt, legibus indigent, legibus disponuntur, legibus affectiones, vires, habitus, actiones, officia numerantur.

Neque traditas tantum leges Principes debent accipere, sed pro temporis mutatione alias condere, & in primis quae ad animum pertinent, ad Religionem, ad mores ad vitam consuetudinem, ad concordiam, ad animi tranquillitatem, ad bene beatique viuendi rationem inspicere: Hinc bene merentibus praemia, fauores, largitiones, beneficia, magistratus: demerentibus multas, castigationes, correctiones, exilia, depressiones impendere: eosque tanquam putrida Reipublicae membra adurere, abscindere, amputare, ne totum corpus inficiant, quia sic rigor suadet sic aequitas permittit.

De exceptionibus priuilegiatis ad fauorem debitorum ne egeant, ut de patre, marito, donatario, ac alijs late ac practicanter tractatur hic.

FRAGMEN. XCVII.

IN 6. par. car. 38. num. 145. vers. item statuta. & num. 214. sunt quaedam exceptiones, quae in dubio nunquam remissae censentur, inter quas est illa surgens à magna aequitate, ne quis conueniri possit, nisi quatenus facere possit, ut in patre, §. propter retentionem, versic. sed & si. vbi Ias. institu. de act. l. si dubitetur, §. si filius, ff. de fideiuss. in marito facit l. si maritum, cum ll. seq. ff. solu. matr. l. Nescenius, §. fin. & l. non tantum, ff. de re iudic. trad. Bald. in l. vbi adhuc, col. 7. C. de iur. dot. in patrono. tex. in l. patronus, de re iud. in socio, l. verum, ff. pro soc. cum concor. Petr. de Vbal. tract. de duobus fratrib. par. 15. in princ. in donatore, tex. l. qui ex donatione, ff. de donat. l. ex causa, l. inter eos, de re iud. Tiraq. in l. si vnquam, per tot. C. de reuoc. donat. de milite est tex. in l. miles, vbi Rip. ff. de re iudic. in Aduocato, in iudice, in vassallo, in clerico, in debitore Ecclesiae, & in fideiussore paupere, ac alijs passim iura trad. Surd. tract. de alimen. tit. 1. quaest. 68. per tot. & Ias. in §. sed & si. institu. de act. in mercatore fallito dixi d. par. 6. sub num. 279. in fin. est quippe materia satis sparsa. pro cuius declaratione placuit quaedam hic practicanter attingere.

Et primo scias, quod haec exceptio quod supradictae personae non teneantur nisi in quantum

facere possunt, importat, quod non sint in solidum exigenda, ne fame pereant, & ut legaliter dicitur, ne egeant, sicut exponit glo. in verb. potest, in §. sed si. Institu. de act. & tex. in l. in condemnatione, de reg. iur. glo. in verb. facere, d. l. miles, vbi Rip. ff. de re iud. & est omnium opi.

Secundo scias, quod ratione correlatiuorum id quod dicitur in patre, in patrono, in donatore, in marito, ac alijs utiq; locum habet in filio, liberto, donatario, vxore, & huiusmodi. Nam dispositum in vno correlatiuorum trahitur ad alterum, l. fin. ff. de acceptil. il. fi. in princ. C. de indic. vid. toll. & tot. tit. quod quisque iur.

Tertio scias, quod aliud est, quod quis non teneatur nisi in quantum facere potest, ne egeat, aliud est ne res alienum prius soluat; nam est id quod personae, quibus hoc priuilegium competit, allegant non teneri nisi in quantum facere possunt ne egeant, & quod primo res alienum deducendum sit, tamen non sunt tot specialia concedenda, l. quae dotis, cum simil. de dot. prom. iuss. §. si res. institu. de leg. 1. Ideoque in priuilegio ne quis teneatur nisi in quantum facere potest, res alienum minimè deducitur, tex. in l. sunt qui, cum ll. seq. de re iudic. vbi Bartol. Bald. Castrenf. Ias. & alij.

Quarto declara, quod tale beneficium, ut competere possit, debet constare de egestate tempore litis contestatae, vel saltem sententiae, secundum Bart. in l. ex diuerso. §. fin. & in l. rei iudicatae, ff. solut. matr. vbi caeteri omnes, quo casu si eo tempore non egeat, tunc cessat hoc beneficium. cap. cum cessante. de appell. Tiraquel. tract. caus. cess. vers. beneficij, & vers. priuilegij, ui. in d. 6. p. car. 44. col. 2. ver. At alimenta.

Hinc est quod ille qui iam pauper erat, si post lapsum temporis conueniatur oportebit illum probare egestatem, quia egestas est res dependens à fortuna quae uariabilis, ac instabilis est, & esse, & abesse potest, l. non hoc, C. vn. cogn. c. in praesentia, de probat. l. neque Natales, C. de probat. qua de re ex praeterito non praesumitur in praesens. ut pulchre in terminis explicat Menoc. de praes. lib. 6. praes. 25. num. 11. cum seq. & Alciat. eod. de praes. reg. 3. praes. 27. num. 4. vers. post sunt praedicta. vbi distinguunt: quoniam sienda est discussio bonorum eius qui talem egestatem allegat, ne teneatur ultra quam facere potest, ut per Bald. in l. quaecunque, C. de seru. fug. Ang. in l. si vera. §. qui pro rei. ff. qui satisfacta. cog. quod in tantum est verum quod iudex non potest ex officio supplere, nec pro notoria egestas allegari. ut sentit, & tenet Rom. cons. 163. num. 4. & 5. vbi dicit, quod negans facere posse, est quiddam non ens, l. actor. C. de probat.

Quinto praeterea scias quod multi sunt casus, in quibus non competit hoc priuilegium, ideoque oportet prius probare, & liquido constare, ut dixi. & trad. Aret. in §. praeterea. num. 5. institu. de act. vbi Ias. num. 11. idem in l. inter eos, de re iud. & dicam in vers. sed aduertendum, & quot sunt ij casus quibus non competat, recolligit Caepeg. tract. de dot. par. 3. quaest. 237. vsque ad quaestio. 271. vbi trad. 20. fallentias in causa mariti, & in alijs uid. Surd. de alim. d. tit. 1. quaest. 68. per tot. inter quos est ille casus, quando actor est adeo pauper sicuti reus, quia tunc pauper pauperem non alit, ut dixi. num. 301. par. 1. & prima Charitas incipit à seipso, & dicitur quod superest date pauperibus, ut in fact. pag. & vid. quae infra dicam cir. fin. huius Fragm. Tamen fallit in pa-

tre, qui potest vendere filium necessitate famis. *Asin. pract. in princip. cap. 2. Surd. eod. tit. quæst. 101. num. 4. dixi in 1. par. sub num. 283.* Nisi filius effectus sit clericus. *Marf. rubr. de fideiuss. sub num. 120. & vid. quæ dixi in 3. par. sub num. 262. & in 4. par. num. 43.* Fallit etiam in donatore, nemo enim in necessitantibus liberalis existit. *l. rem legatam, in fin. ff. de adim. leg. & non licet discoperire vñ altare, vt cooperiatur aliud altare, c. causam, de præben. est materia. d. l. si vnquam, C. de reuoc. donat. vbi Tiraq. in gl. bona. num. 3. ait quod paupertas, quæ scilicet non sit à vitio causata potius apud bonos homines, quam prauos esse solet, & quod pauperes non gaudent beneficio ne conueniantur nisi in quantum facere possunt, si vitio proprio pauperes effecti sint. num. 5. ex hoc colligo duo, vnum quod si actor sit pauper vitio suo & reus pauper à fortuna, tunc reo competat beneficium prædictum. Secundo quod pauper ex fortuna sit in dubio magis probus quam diues ex industria, vnde de huiusmodi pauperibus dicitur beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est Regnum cælorum. *Matth. c. 5. at si pauper auet diuitias, & laborat p eis nihil de eo. si diues abundat diuitijs, & possideat ac si non haberet, & dat pauperibus, pro eo facit text. cæterum, vid. ad prædicta Snrd. d. tract. de alim. tit. 9. quæst. 41. num. 8. & omnes in d. l. qui ex donatione, ff. de donat. & dicam in vers. sequen. & hæc sit prima limitatio circa paupertatem.**

Sexto hinc aliam declarationem sumas, quod tale priuilegiu n ne quis conueniatur plusquam facere possit intelligitur regulariter pro debito quod ex sua liberalitate prouenit. *text. est expressus, in l. Diuus Pius, vbi Dec. de reg. iur. concor. text. in l. libertate, ff. de re iudic. & sic subdeclara quod supra limitatum fuit in donatore, vt locū habeat in mera & simplici donatione, secus in donatione ob causam, secundum Dec. in d. l. Diuus Pius, num. 2. & seq. opp. Angel. in l. sed hoc, de re iudic. vbi Alex. & alij. ex hoc sequitur secunda limitatio quod debetur ex causa onerosa, & non lucratiua talis exceptio ne quis conueniatur (nisi in quantum facere potest) non videtur habere locum, per l. Proculus, ff. de damn. infect. quod qualiter intelligendum sit. vid. Dec. in l. in eo. num. 4. & 8. de reg. iur. & recurre ad Bal. in l. eius rei, sub num. 5. C. quod cum eo. qui. in alie. pot. & c. & qui ibi dicit quod si actor præterdat causam onerosam, eius conditio est melior, quia tractat de damno vitando, & reus de lucro captando, quando scilicet tale beneficium miserationis causa conceditur, si verò propter mutationem status (quo casu debitor in nihilum de rigore teneretur) tunc debitor egenus, conuentus à creditore pariter egeno vitatur suo priuilegio, ne teneatur nisi in quantum facere potest, ne egeat, satis est enim, quod æquitate maxima contra iuris rigorem agat modificato modo. *iux. text. d. l. eius rei, C. quod cum eo qui in alien. pot. vbi hæc à Bald. tradita sunt, & infra dicam.**

Septimo sequitur alia declaratio quod si talis exceptio ne egeat, non fuerit proposita ante sententiam uel in sententia, poterit opponi post sententiam etiam in executione illius, vt trad. *Ias. in dict. §. sed & si quis. num. 13. de act. Doct. in d. l. Nefennius, §. fin. ff. de re iud. vbi gloss. Bart. Alexand. Castren. Cuma. & alij per l. C. de iur. & fact. ignor. & ratio est quia hæc exceptio modificatiua dicitur quæ non impugnat sententiã, Bart. d. l. ex diuerso. §. fin. sub num. 10. in fin. qui*

dicit quod est modificatiue sententiæ, seu condemnationis, & tenet quod ante, & in sententia opponi potest, & debet l. rei iudicata, ff. solu. matrimo. Nam vt aiunt *Ias. & alij in d. §. sed & si. & in alijs loc. supra relat. omnis exceptio quæ non impugnat sententiam potest regulariter opponi post sententiam, licet transierit in rem iudicatam, & omnis exceptio quæ potest opponi post sententiam, potest vtique post bannum opponi. Anchar. d. conf. 6. incip. uiso themate, vbi circa materiam istam sub num. 4. vers. ipse autem processit. & num. 7. & 8. vbi per belle loquitur.*

Sed limita hoc primò in illis personis quibus ob reuerentiã tale beneficium competit, vt in patre, marito, & patrono, secus in alijs, quia post sententiam non valent opponere talem exceptionem ne egeant. ita *Campeg. de mente Alex. ac aliorum d. tract. de dot. par. 3. quæst. 238. Limita secundo in omnibus quando ante sententiam opposuerint, & expressè reiecti fuissent, & non appellauerunt intra debitum tempus, quia non possent amplius admitti ad talem exceptionem proponendam post sententiam in rem iudicatam transactam, Campeg. dict. quæst. 238. vers. Decimoséptimo. Roman. conf. 412. pro habenda, num. 1. facit Anchar. dict. conf. 6. sub num. 2. vers. primò nisi fortè ex indulgentia Principis restituerentur.*

Octauo declara, & tene menti ne erres in allegando *tex. l. ex diuerso, §. fin. de re iud. quod si antequã talis exceptio fuerit opposita aut si fuit opposita adhuc condemnatio, vel sententia sequuta non sit, & debitor totum debitum soluerit, non repetet amplius, vt tenet gloss. in d. l. ex diuerso. §. fin. in verb. in solidum. ubi Bart. post Dyn. circ. fin. ff. solut. matr. not. Bald. in cap. 1. in princ. titu. de not. seu. Doct. in l. Nam & maritus, & l. quod nomine, ff. de condic. in deb. Dec. dict. l. Diuus Pius, num. 5. vbi plura adducit, de reg. iur. Cast. & alij in d. §. si. & Rip. in l. miles. ff. de re iud.*

Quamuis *Doct. teneant idem esse si post sententiam maximè stante iuramento de soluendo totum, pulchrè Caualean. decis. 9. num. 11. cum ibi per eum adduct. par. 1. secus si indbitum soluisset. Bald. d. §. fin. num. 14. At si iudex per imprudentiam iuris iussisset in solidum exequi, & ita solidum exequutum fuisset, tunc repeteretur, quoniam errores iudicum nõ debent obesse partibus, arg. d. l. ex diuerso. §. fin. solut. matrimo. & intellige si fuerit oppositum & appellatum vt supra. & ratio cur in casu prædicto solidum solutum repeti non potest traditur à Bartol. vna cum alijs, quia talis exceptio est temporalis, & durat vsque ad vitam mariti. quo defuncto expirat, & est etiam temporalis secundum add. ad Bartol. quia si maritus conuenitur ab vxore, vel ab eius hærede pro eo, quod pnes eum remansit ne egeat, si ad pinguiorem fortunam deuenierit, restituere tenebitur, per l. 1. §. autem, C. de rei vxor. act. & cum sit etiam personalis non transit ad hæredes actiue, nec passiuè, d. l. maritum, vbi scrib. cum ll. sequen. solut. matrimo. & intellige personalis, tam ex parte opponentis, quam ex parte illius contra quem opponitur, vt per *Ias. in d. l. Nefennius, num. 2. subintellige quando ex tali obligatione mutatur actio, & obligatio, secus si firmæ maneat, sed persona duntaxat petentis debitum mutatur, vt declarat *Ias. ibi sub num. 6. dicens quod si maritus habet hæc exceptionem ne exigatur vltra quam facere possit, oportet***

tur ei non solum si ab vxore exigatur, uerum etiam si ab hærede mulieris uel à fisco cui dos obdelictum mulieris fuit confiscata, idem puto dicendum, si defuncta matre filius uel statuti, aut emancipationis possit aduersus patrem petere dotis restitutionem materna, quia uideretur quod subsit eadem ratio reuerentiæ in filio, quæ in vxore, ut considerant Doct. supra alleg. ergo idem Ias. illud. ad leg. Aquil. quia emancipatio non aufert reuerentiam erga patrem.

Nono insuper ad declarationem l. ex diverso, §. si. solut. matr. circa hanc eadem materiam ne quis teneatur nisi in quantum facere possit, si talis exceptio fuerit in iudicio opposita, & iudex iuris errore lapsus condemnerit in solidum, maritus poterit in executione opponere exceptionem doli. de qua est tex. in dict. §. fin. cum gloss. in vet. doli. ubi Bartol. Alexand. Imol. Castren. Cuma. & alij, sed oportet primo quod talis exceptio ante sententiam fuerit proposita, alioquin dispositio. dict. §. fin. non militat. ut per Castren. ibi Bart. & alios. secundo oportet quod expressè talis exceptio non fuerit reiecta, ut dici possit quod iudex per expressum iuris errorem lapsus condemnerit in solidum, & ad declarationem dispositionis, d. §. fin. vide Castren. ultra alios, circa princip. dicentem, quod tunc locum habet, si talis exceptio fuit apposta, & non examinata (ut præsupponit quoque Bart. in dict. leg. Nefennius, §. si. de re iud.) uel si examinata fuit, non tamen reiecta, quia ijs concurrentibus procedit vis illius text. l. ex diverso. §. fin. alioquin si iam exceptio non fuerit proposita, sumus extra terminos illius tex. & magis erraret pars iudicio meo, quæ niteretur uirtute d. text. quam iudex, si ipsa proposuisset talem exceptionem. Alio modo alij Doct. lapsum iudicis ibi. in d. §. fin. explicant. ut si iudex generaliter sententiauerit, nempe quod marito uel patri, aut militi, non competat tale beneficium, uidelicet ne exigantur nisi in quantum facere possunt, tunc talis pronuntia generica esset contra regulam iuris, & contra ius, & negaretur principium, & propterea esset ipso iure nulla, ut declarat gloss. ibi. in verb. in solidum. Quippe quæ esset sententia contra terminos & regulas iuris, lata ab illis qui spernunt regulas, & nauæa habent illos qui in regulis iuris communis se fundant obliuiscetes, quod ex regula oriuntur decisiones, & tantum ualet allegare decisionem in terminis, quantum vnâ regulam rectè adaptatam, quia regula prius ex iure scripto colligitur, l. 1. de reg. iur. & qui formauerunt regulas considerauerunt omnia, quæ pro & contra regulam facere putauerunt. vnde ubi non habetur decisio legis casus concurrentis expressa, semper recurrendum est ad regulas iuris, ut ait Abb. in rubr. extra eod. quæ ad propositum si allegetur, nil aliud sanè sunt quam breues, & cõpendiosæ sententiæ, & qui huiusmodi regulas nõ callent, per inutiles uerborum circuitus, & inextricabiles liberationes ambulant, & verè qui regulas abhorrent, sunt & ipsi abhorrendi tanquã irregulares, nequaquam maiorum uestigia sequentes, ex quo formant in opinione eorum sententias, & ex propria ceruice æquitatem oriri faciunt: igitur si errare nolint sint regularum amatores, atque obseruatores, & bene habebunt, caueant ergo ne exeant de regula.

Decimo redeundo modo ad propositam materiam, si iudex negaret (quamuis generaliter)

regulam dicendo marito, aut patri non competere beneficium, ne teneantur nisi in quantum facere possunt. errore lapsus diceretur secundum tex. gloss. & Doct. d. §. fin. sed si iudex sententiaret in specie, Beneficium hoc non competere Martino marito Bertæ, uel Antonio patri Francisci, uel Augustino donatore, uel Petro militi, tunc iudex non diceretur errore lapsus, ut per Rip. in l. miles, ff. de re iud. & Doct. in d. §. fin. nam ut ipsi aiunt potest dari casus, quod tale beneficium non competat, quos trad. Campeg. d. q. 238. de dot. par. 3.

Præterea ad hoc ut locus sit dispositioni d. §. fin. non sufficit si dicatur obstat exceptionem doli, nisi exceptio proponatur, aliter soluendo non proficeret, secundum l. 4. §. condemnatum, de dam. infect. & ita dicit tex. dict. §. fin. in verb. oportet, quod expressè talem necessitatem inducit. Bartol. in l. 1. in princ. ff. de iust. & iur. & in l. cum oportet, in princip. C. de bo. quæ liber. cum alijs.

Rursus si exceptio ne egeat, fuerit ante sententiam opposita, & tacitè reiecta, ut quia nihil super ea determinatum in sententia fuerit, tunc exceptio doli, mox adducta obstarer, ut in d. §. fin. ubi gloss. cuius exceptionis dolo natura est exposita in l. in condemnatione, §. dolo facit qui perit quod restitutus est. ubi Decl. limitat pluribus modis, quem uid. Verum non obstante hac tacita reiectione, adhuc possit huiusmodi exceptione ne egeat, in alio iudicio proponi, ad tradit. per Gab. in suis concl. eo. tit. de except. conclus. 2. ubi latè explicat & per Ias. & alios supra relat. nisi sententia transisset in rem iudicatam, per l. 1. C. quan. prouoc. non est necess. quo casu nec rescriptum Principis ualeret regulariter. l. fin. C. sent. rescind. non poss. l. causas uel lites. C. de transac. tex. in cap. exposita. de arbit. ad quod ui. Dec. in l. res iudicata. nume. 2. & ibi Add. cum ampliatur. & limit. de reg. iur. tetigi in 6. par. sub num.

Vndecimo, & quod dixi, quod qualibet exceptio sit proponenda necessario, ut eius beneficium proficiat, aduertendum est, quod non sufficit proponere oretenus, sed in scriptis proponi debet tempore debito, & probari, cum causæ cognitionem desiderat. Certum est enim, quod priuilegiatus tenetur allegare, & ostendere priuilegium suum, alioquin processus contra eum tenet, & condemnatio seu exactio sequi potest, Bald. in l. 2. colum. 12. in fin. de iur. iuran. Caualecan. decis. 17. num. 2. cum plur. seq. par. 1. Magon. decis. 116. num. 1. & post exactiõnem difficillima erit repetitio; quoniam retentio facilius admittitur, quam repetitio. l. 1. §. rediguntur. ff. quor. legat. l. si non repetendi. C. de condic. ob cau. & sine cognitione causæ repetitio non datur. l. prolatam, C. de senten. Anchar. d. conf. 6. sub num. 4.

Nec sufficit quod exceptio ne egeat in scriptis deducatur, sed debet deduci coram iudice competenti, alioquin frustratorie opponeretur. leg. 1. cum tot. tit. C. si non à compet. iudic. l. consensus. de iurisd. omn. iud. paria enim sunt non facere, uel facere non legitimo modo, aut coram iudice incompetenti, siue sententiæ, siue executionis, per l. 1. §. penul. ubi Doct. ff. quor. leg. Vant. latè in titul. de null. ex defect. iurisd. per tot. Rom. conf. 412. num. 2. Quæ de re cauendum est, quod si talis exceptio quæ altiore indaginem

daginem requirit, opponatur coram calculatore meti facti, talis oppositio vti inualida erit reijcienda; nam merus calculator non est iudex executionis, sed duntaxat calculorum, & à calculis dependentium, quando calculator à partibus est electus, aut secundum for. statutorum, vt trad. Bartol. in l. 1. C. de iur. fisc. lib. 10. Angel. cons. 130. & tali casu dicuntur arbitratores secundum Bal. in l. hac edictali. §. ijs illud. colum. 2. vers. pone consules mercatorum, C. de secund. nupt. & tunc eorum calculatio pro sententia habetur, cap. si inter 6. quæst. 4. cap. per tuas, & cap. insinuante, de offic. deleg. cap. cum dilectus, de fide instrum. Castr. d. l. si cui libertos, ff. de cond. & dem. §. Rot. Gen. decis. 141. nu. 1; & ideo verba sunt consideranda rescripti, aut delegationis, seu commissionis calculorum, à quibus minimè recedendum est, l. quicquid adstringenda, de verborum oblig. Ias. in l. à Diuo. Pro. numero 8. ff. de re iud. cap. prudentiam, de offic. deleg. B.ild. in l. non sunt, colum. 2. vers. sed in contrarium, C. de bon. qua. lib. vid. in 6. par. sub num. 232. 233.

Nec obstatet si commissio calculorum facta esset cum ijs aerbis videlicet, fiant calcula inter partes & si oritur dubium iuris, vel quid non consistens in mero facto, calculatores valeant toties quoties opus fuerit, petere votum assessoris; vel iuris periti; quoniam si talia verba secundum subiectam materiam sunt intelligenda. l. si vno anno. ff. loc. l. insulam, de præscript. verb. Bartol. in l. 3. §. hæc verba. ff. de negot. gest. & sic circa calcula, & non extra calcula; prout esset si calculatores committerent articulum supradictæ exceptionis ne egeat, quia est quid diuersum à calculatione. Et verba commissionis sunt intelligenda, ne contrariari videantur dispositioni statutorum expressè, vel rescripto, aut ipsimet commissioni limitatæ, cap. inter dilectos, §. ceterum, de fide instrum. Bart. in l. fin. §. idem quæsit, versic. circa prædicta, de cond. indeb. vide infra versic. & quoniam, quia limitata causa seu limitata commissio limitatam tradit iurisdictionem, arg. l. in agris, ff. de acq. rer. dom. Sed supremi magistratus solent quâdoque talem nullitatem non attendere. Nec posset allegari quod talis exceptio ne egeat, subintelligatur inesse in sententia, si non fuit proposita, & ideo dispositionem l. Nefennius, §. fin. de re iud. non habere locum, nec l. ex diuerso, §. fin. ff. solut. matr. per supradicta, quæ duo iura præsupponunt, quod talis exceptio fuerit proposita vt epius dictum est, alioquin daretur repugnantia & non concordantia in dictis binis ll. quod esset contra cap. cum expediat, de elect. lib. 6. l. 1. C. de inof. dor. Anch. in propof. d. conf. 6. viso themate, num. 5. qui sub nu. 7. dicit quod si exceptio est proposita, & sententia simpliciter lata, tunc exceptio inest in sententia, quia illius verba sunt referenda ad intellectum iuris communis, quando per illum modificationem recipiunt, secundum subiectam materiam, de qua in sententia continetur, per dict. l. miles, §. decem, de re iud. & leg. secunda, C. de noxal.

In summa omnia iura loquentia, quod debitor non teneatur nisi in quantum facere possit non habent locum nisi egeat, at si habet artem, uel aliunde ex industria, uel aliter vnde viuatur, non potest obtinere tale beneficium, vt Doctor. omnes tenent in d. l. ex diuerso. §. fin. cum con-

cord. solut. matr. & in l. Nefennius, §. fin. cum concor. de re iudic. & in marito si per statutum lucretur aliquam partem dotis pariter tale beneficium cessat, & vid. Pereg. de iur. fisc. lib. 5. tit. 1. de public. bono. at cessante hoc lucro procedit quod ait Castr. d. l. Nefennius, sub num. 1. ff. de re iud. alia quam plures limitationes traduntur, quas consulo omitto breuitatis causa.

Pro complemento scias, quod si quis ex supradictis subrogatus fuerit debitor in locum alterius, cui non competeret tale beneficium, subrogatus non posset vti suo privilegio contra creditorem, per reg. subrogati, §. fuerat. vbi Ias. & Faber. instit. de act. Nam subrogatus sapit naturam eius in cuius locum subrogatus cum omnibus eius qualitatibus, Doct. omnes in l. unica, C. de rei uxor. act. multa alleg. Euerar. in centur. loc. 93. à subrogat. & attenditur qualitas in hæres personæ principalis debitoris non subrogati, ut per Ias. d. §. fuerat, nu. 7. vnde si primus debitum compensare non poterat, nec secundus debitor subrogatus competens abijt, l. eius, C. de compes. Mago. decis. 42. num. 9. Laus Deo.

Rursus quo ad exceptiones à statuto reiectas, nunquam intelliguntur reiectæ, quæ vel ab ipso fonte emanant, vel ab alijs statutis, Bartol. & alij in l. omnes populi, de iust. & iur. idem in leg. 1. §. parui refert, ff. quod vi. aut clam, Marf. sing. 297. Rimin. cons. 119. ad fi. volum. 1. Cephal. conf. 146. nu. 17. lib. 1. Bertazzol. cons. crim. 369. num. 15. & alibi. volum. 2. Cavalcan. decis. 21. num. 90. par. 1. ergo ex hac ratione non censentur reiectæ, nisi exceptiones illæ, quæ ex casibus in statutis enarratis opponi possent ceterum de alijs casibus in volumine statutorum non narratis, exceptiones admittenda ueniunt, iuxta juris commissionem, ad hoc vt ius commune minus lædatur quam fieri possit. Doct. in l. si in computatione. C. de iur. delib. & dixi supra in 3. par. num. 144. & eo magis quando quis indebitè dânum pateretur, si non admitterentur. Cano. in cap. cum dilectus, de cler. non residen. Bartol. in l. omnes populi, quæst. 5. de iust. & iur. ui. Alex. cons. num. 3. volum. 4. Roland. à Valle conf. 97. num. 23. lib. 2. & hanc limitationem not. quia est noua, & vi. in ead. 6. par. sub num. 216. in materia statuti reij. ientis ex. uisionem, & licet in ea. 6. par. sub numero 445. aliter dixerim. Vnde ius iam ante statutum respicit futura, nõ autem præterita. Cephal. conf. 644. num. 10. volum. 5. non sic in abolitione delictorum, de qua locutus sum in 1. par. Nam si fiat proclama indulgentiæ maleficia, tunc de præteritis non autem de futuris intelligi debet, alioquin daretur materia delinquendi. Bar. Bald. & Alexan. & alij in l. cum lex. ff. de leg. Cano. in c. fin. de constit. & vbi exceptio fuisset reiecta, non deficeret officium iudicis. Ang. in l. planè, de except. Petr. Sanc. sing. 63. Marf. de fideiuss. num. 278. & Curt. Senior. conf. 71. num. 4. Ioan. de Amic. conf. 89. num. 6. & seq. plura in hoc propof. per Bonacoll. in suis quæst. crim. in uerb. exceptio. & hanc declarationem no.

Et quoniam, supra in versic. Nec obstatet, dixi verba rescriptorum seu commissionis, vel de legationis esse attendenda, scias quod si fuerit data facultas iudici moderandi (sicut sapè fit, & dicitur de arbitris, & moderatoribus) circa importantiam verbi moderare, intelligitur diminueret, vt deciditur in cap. si. de verb. signif. impor-

rat enim diminutionem, non autem augmentum, vbi glo. in verb. moderationis, & ibi Abb. num. 1. Hostiens. num. 3. & sub num. 4. versic. cum moderatio. Anto. de Buttr. numero primo. & in primo not. Ioan. Andr. numero primo, Roman. consil. 369. circa primum, sub numero 25. versicul. allegatur. vbi etiam declarat verbum moderare per verbum reformare, ibi moderari seu reformari. Et quod diminutionem importet, ait Nat. in clem. sepi. in princip. colum. 18. versicul. circa primum, de verborum signific. Felyn. in capitulo ex litteris, numero 25. & ibi Dec. numero 14. de constitut. & clausula procedas cum moderamine importat arbitrium boni viri, vt per Menoch. de arbitr. iudic. questio. octaua, numero 53. & 54. Vbi aequitatem sapere ait. Sed si expresse de moderatione in commissione executionis non fuerit dictum, non poterit iudex supplere, quia non dicitur supplere qui dimittit, immo verbum supplere importat augmentum, tot. tit. C. vt quæ def. aduoc. part. iudex suppleat, & à verbis commissionis non est recedendum, l. diligenter, ff. de procurat. cum simil. & si ex se moderaret, diceretur tanquam priuatus, & non vt iudex fecisse, quia commissio est strictè interpretanda, cap. cum dilecta, de rescrip. scub. in leg. prima, ff. de offic. eius, & sic stricti iuris est, qua de re delegatus nihil plus potest, quam circa expressa in delegatione, cap. cum olim, C. & P. & cap. de cautis, de offic. deleg. pulchrè Dom. Menoch. de arbitr. iudic. quest. 74. numero 56. & sequen. vbi respondet ad contraria. Quæ sunt not. nec prætextu aequitatis quis exeat extra limites sue iurisdictionis, & prædicet alteri parti. quicquid sit in iudice ordinario. Nam qui se ingerit, vbi non debet, culpa non caret.

*Rem alienam emens, aut condu-
cens scienter, vel ignoranter, an sit
conuentus fuerit, & nominet Au-
thorem an liberetur à molestia, &
de lesione quanta esse debeat.*

FRAGMEN. CXVIII.

IN sexta parte, sub nume. 352. & 255. car. ... Aduerte circa fructus restitutionem, quonia in quis scienter à non Domino rem alienam recipiat, tenetur nedum restituere fructus extantes, sed etiam consumptos, propter malam fidem, §. item qui à non Domino. Institut. de rerum diuisio. At si ostendat habere titulum, & possideat pro se, vt in emptore, & donatario, & huiusmodi, tunc non tenetur de consumptis, nisi quatenus factus est locupletior. sic gloss. determinat ibi in dicto §. in versic. fructus, & in versic. cogitur, quia sic natura conditionis siue causa id postulat, secus si sit in bona fide, quia non restituit. si verò possidet pro alio, vt quia usufructuarius, aut conductor, seu colonus, iux. text. §. is vero. Institut. cod. de rerum diuis. non tenetur restituere, & nominando locatorem, seu Authorem eximitur à molestia, Marant. de ordin. iudic. parte 6. membro sexto, Marzar. de-

cisione 180. & Vrsill. ad Afflict. decis. 217. Caualcan. decisione 45. numero 74. parte prima, Mago. decisione 150. Doctor. in leg. prima, C. vbi in rem act. Menoch. de recuperanda possess. remed. 15. numero 488. Caroc. locat. tit. de nominatio. At non liberatur à tali molestia etiam nominando Authorem, si is possessor siue conductor contentetur a Domino rei tanquam usurpator, vel spoliator. Marant. vbi supra. & Afflict. dicta decisione 217. in fine, quoniam teneretur prosequi iudicium, & ostendere qualiter ipse non usurpauit, nec spoliavit. idem si à prædone scienter habuerit, Corn. in l. si vrbanus, numero tertio, ff. de condiç. indeb. sed aduerte quod conducens à creditore ius in re habente, non dicitur conduxisse à prædone, vide gloss. in l. nec vlla, & in l. etiam, §. si quis, eodem tit. & ibi Doctor.

Præterea si Dominus rei, vt puta debitor ageret contra possidentem rem habitam à creditore, & possessor nominaret creditorem in Authorem, tamen non liberaretur per talem nominationem, si debitor ageret contra ipsum possessorem tanquam fraudis participem ratione reuocatoria. Iaso. in dicto §. item si quis. Institut. de act. Negul. de pignor. & hypothec. parte sexta, membr. primo, numero 27. cum sequent. quæ fraus diceretur probata, si pro quid minimo emisset rem à creditore, vel pro quid minimo seu minima pensione eam conduxisset. ad trad. per Bald. in capitulo primo, circa finem, tit. qualiter seu. alien. non poss. Ias. in §. item si quis in fraudem, nume. 46. Institut. de act. vid. in 6. par. sub num. 26.

Sed aduertè, quia aliud est læsio ultra dimidium, de qua est materia in leg. secunda, vbi omnes, C. de rescind. vendit. quia lex in hoc prouidet per remedium rescindendi contractum, at in casu fraudis, vt locus sit, & tertius possessor conueniri possit etiam pro fructibus, tunc modicitas, seu læsio debet esse super toto, vel quasi, ad hoc vt fraus arguatur, vt pulchrè explicat Alexander consilio 47. numero quinto, & 15. volum. primo, vide Mascard. de probat. conclusione 815. vbi latè de fraude probanda, & per Menoch. de præsumptio. libro quinto, præsumptio. tertia, per totum, alioquin non posset debitor agere reuocatoria aduersus possessorem, etiam in casu fraudis, nisi demum in subsidium facta prius excussione contra nominatum in iudicio in Authorem, seu creditorem, Iaso. dicto §. item si quis in fraudem. Institut. de actio. Bartol. in rubric. & leg. prima, C. de reuoc. quæ in fraud. credito. & in leg. prima, C. si de ven. pign. Negul. de pign. sexta parte, primo membro, numero vigesimoseptimo, & ideò malè ageret is qui contra tertium factageret ad fructus, quando posset faciliori, & tutiori via agere contra Authorem nominatum, & hæc not. in practica.

*Templum quot modis redditur
profanum?*

FRAGMEN. CXIX.

IN sexta parte, sub numero . . . car. . . Nota quod aliud est profanare templum, aliud polluere. nam profani dicebantur qui à fano, & sacris arcebantur, vt ait Vergil. in Aeneid. procul, ò procul est ò profani. & not. in §. factæ, Institut. de rerum diuis. & per gloss. in l. nemo. C. de sum. Trinit. & fid. cathol. quod verbum sonat in bonam, & malam partem. sacrum enim differt à profano, sicut res spiritualis à temporalis, & apud Plaut. sacrum, an profanum habeas patuipenditur, & Cic. ait, si ista consecratio legitima est, quid est quod profanum in tuis bonis esse possit, hinc dicitur profanus vulgus, profanus vsus, id est communis, & vulgaris, & non sanctus, d. §. factæ, vbi gloss. Institut. de rer. diuis.

Et quandoque sacra ex causa profanantur, vt puta pluribus ictibus ferro percussa, vt in meliorem formam reddantur, & apud leg. dicitur, in leg. prima, §. opus nouum, ff. de nou. oper. nunt. plura trad. Ioan. Azor. in suo tract. Institut. moral. capitulo septimo, quem vide, vbi de calice, & patenis multa dicit. Sed quo ad verbum profanare, idem videtur dicere quod de verbo deturbare, dicit leg. nemo, C. de summa Trinitate, & fide Cathol. at in hoc casu Ecclesia non dicitur profanata, sed execrata. Abb. in cap. proposuisti, numero decimo, de consecr. Eccles. vel altar. vbi sub numero 3. trad. quibus modis execratio fiat. & in dicto capitulo tractat an Ecclesia execrata, vtique altare sit execratum, potestque execratio sequi casu. vt ibi, vel data opera, vt supra, aut in contemptum, vt solent hæretici, de Ecclesijs stabula facere, sed pro dolor de quibusdam Christianis, qui in Ecclesijs quid facere non pudent, non audeo dicere.

At pollutio Ecclesiæ semper, & vbiq; mala fuit, & verbum polluere semper in malam partem sonat, quoniam qui iura transgreditur (apud Cicero.) dicitur scelere nefario polluisse omnia diuina, atque humana iura, & qui de sancto male locutus est, dicitur labia polluisse, vt in hymno Sancti Ioan. Bapt. & Virg. ait polluit ore dapes, & apud Ouid. Metamorph. Affactuque suo populos vbiq; domosque polluit, sic de proditore patriæ, & patriotarum hoc verè dici potest, similiter de infamantibus suam, vel alienam familiam, vt apud Horat. od. 5. nullis polluitur casta.

Domus stupris.

Sed ad propositam Ecclesiæ materiam, vide Ioan. Azor. dicto tract. Institut. moral. libro nono, capitulo quinto, vbi sex casus tradit quibus Ecclesia polluitur, quando fit dolo, vel irriter, aut culpa, & datur opera rei illicitæ, non autem casu, & præter intentionem, quæ deseruiunt ad declarationem infrascriptorum casuum, quibus Ecclesia polluta remanet.

Primus casus est propter homicidium voluntariè patratum, vt dicto capitulo proposuisti, de consecr. Eccles. hinc polluta dicitur etiam ob

occisionem martyrum, hoc scilicet attentè peruersa & impia voluntate Tyrannorum.

Secundus casus est de quo mox supra dictum fuit, scilicet de seminis humana voluntaria effusione, vel in coitu agitandò, vel aliter voluptuosè, secus si in somnijs euenerit, verum tamen ad remouenda pericula, non permittitur amplius in Ecclesia Excubiæ seu vigiliæ: sed in coniugatis tenet Ecclesiam quoque pollui, quia non est locus aptus, nisi coniuges diu in Ecclesia obsiderentur, & dum coirent ad conseruandam vitam spiritualem semen effunderetur præter illorum intentionem per supradicta, alioquin ratione loci quæ alias licitè fierent, illicita fiunt. Vnde D. N. Iesus Christus fecit quasi flagellum de funiculis eiciens euentes & vendentes columbas de templo, vt apud Ioan. Euang. cap. 11.

Tertius si in Ecclesia vulnus illatum sit (quæuis sanguis extra Ecclesiam effunderetur, non sic e contra, & modica effusio non polluit. Azor. loc. cit.

Quartus si suspendatur, aut suffocetur in Ecclesia tur à iustitia, dict. cap. proposuisti. vbi Canon. omnis.

Quintus casus est, quando in Ecclesia sepelitur ex certa scientia excommunicatus, cap. consulisti. eod. de consecr. Eccles. sed cadaver excommunicati ad canes eijci debet, facit cap. Ecclesiam, de consecr. distinct. prima, at si ignoretur an sit excommunicatus, non sic, cum sepultura sit actus pius, & in dubio concedenda sit, vide in quarta parte, sub nume. 377. alioquin vix cognosci posset an Ecclesia polluta remaneret, cum excommunicati diuinum iudicium non timeant, si absolutionem non quaereant.

Sextus casus est de pagano, vel de non baptizato in Ecclesia ignoranter sepulto per supradicta, nisi mulier prægnas ex im prouiso peperisset in Ecclesia fetum, illumque sepeliri fecerit, capitulo si qua. de consecr. distinct. 4. Azor. vbi supra.

Septimus casus est quando Ecclesia consecratur ab Episcopo scienter excommunicato. Canon. in capitulo consulisti. de consecr. Eccles. Nam manus fordida coinquinat oculos, vt dixi numero 138. parte quinta; manus verò munda abstergit lachrimas, & absoluit. Cæterum propter rixam, tumultum, liuorem, furtum, rapinam, verbera, tumorem, & huiusmodi delicta, præter sanguinis effusionem, & alios casus præ narratos Ecclesia non polluitur, ut per Io. Seluade benefic. parte prima, questione quinta, numero 102. quem adducit Ioan. Azor. loc. cit. lib. 9. cap. 5. sed in omnibus me remitto determinationi S. Matris Ecclesiæ.

Postremò scias quod aliud est profanare, aliud est violare templum; Nam qui primò locum sacrum ingressus ut fugientem in illo ex illo abducit dicitur violator loci sacri. Secundo si vi extrahit existentem intra Ecclesiam, & ceteri. Tertio qui clericum per vestem vi trahit. Quarto qui extra Ecclesiam telo, vel sagitta in Ecclesia existentem vulnerat. Quinto si tractatum ad occidendum, aut mandatam datum sit, de ijs omnibus pænes Io. Azor. de Institut. moral. d. lib. 9. c. 9. littera D. car. 624. idem quando furtum vel rapina clam, aut per vim committitur in Ecclesia. tot. tit. de sacril. de quibus etiam per Decia. in suis tract. crim. eod. tit.

*Appellatione vestium, quæ veniant,
& de pluribus speciebus
Togarum.*

FRAGMEN. CXX.

IN sexta parte, carta . . . sub numero . . . vestium appellatione veniunt omnia necessaria à planta pedum vsque ad verticem capitis, totum corpus tegentia, leg. vestis, ff. de auro, & argen. legat. & idè Beretum quoque continetur. Rip. in leg. si quis in fundi. numero decimo quinto, de legat. primo, Alexand. consilio quinto, numero vndecimo, volumine primo, & etiam calciamenta. Crauet. consilio . . . num. tertio, & appellatione alimentorum veniunt vestes Rolan. consil. vigesimosecundo, nume. primo, libro primo, vide Surd. de aliment. tit. quarto, quæstione secunda, numero 29. & 30. & debentur omnia lineæ, & lanea, serica, bombacea, camisia, & usque ad cingula, alutas, & alia de quibus latè per Simon. de Præt. de interpret. vltim. voluntat. libro primo, dubio vndecimo, numero 42. Sed non sic in materia pœnali propter communè usum loquendi. Fely. in progm. Gregor. sub numero duodecimo, & infra dicam. ex quo vestis illa tantum appellatur, qua quis inducitur super alias vestes, quibus uestimur, & sic ultima vestis, vel supra vestis secundum communem usum loquendi, siue sit ad usum mulierum, siue ad usum masculorum, quam togam Doctores appellant, & à toga candida candidati Magistratus dicebantur. Plin. libro septimo, de Nasica. qui toga candida bis repulsa notatus à populo fuit. cuius exemplo ambientes Magistratum repulsi prima, aut secunda uice, temerè amplius fatagunt obtinere.

At toga prætexta erat vestis cuius ora & circuitus purpura erat prætextus, secundum Livi. libro 34. Purpura viri utimur prætextati in Magistratibus, vt Florentiæ Senatores, ex numero 48. nobilium, qui clarissimi dicuntur, sicut Venetijs purpurati, est alia toga pura, quam tyrunculi forenses assumebant, vt hodie procuratores Florentini, apud Luc. lib. tertio, alia toga triumphalis, aut palmata. Mart. libro septimo. alia toga picta, qua & si olim publici Magistratus induebantur; tamen hodie, vtuntur Comici. Toga pulla est vestis nigra, quam hodie dicimus ilbuco in ciuitate Florentiæ, sunt alia plures species sub nomine toge, vt pulla, idest qua in funebribus utebatur, toga rasa, toga virilis, toga puerilis, & vestis talaris, quæ vsque ad talos descendebat. Cicer. lib. septimo, in ver. & non est instructuofum scire has distinctiones, quoniam ad interpretationem statutorum, & vltimarum voluntatum valdè deseruiunt; Nam si vestis legata sit Doctori intelligitur de illa quæ ipsi conuenit, si mercatori similiter, & sic de singulis, quoniam secundum cuiusque qualitatem personæ vestis adaptari debet, vt nomina sint consona rebus, §. est & aliud. instit. de donat. & vt secundum qualitatem personæ verba intelligantur, l. plenum, §. equitij, ff. de vsu. & habita. Illustris. Mantica. de coniectur. vltima. voluntat. libro 6.

titulo vndecimo, numero primo, & 17. At in statutis strictius agitur, quia & si in legatis, ex communi vsu loquendi appellatione vestium, vtique Caligæ comprehendantur, vt supra, secus in statutis. Card. in clemen. secunda, quæst. quinta, de vit. & honest. clericor. vnde circa statuta punientia illos qui alienas dilacerant vestes, intelligitur de supra vestibus tantum, sed vi Alber. de Rosat. super statu. quæstio. 84. parte prima, si ratio statuti respiciat damnum in re, procedit in qualibet veste supra alias, etiam si quis non habeat nisi vnã vestem si loquitur respectu iniuriæ quæ fieri dicitur per lacerationem vestis, tunc aliud est in viro nobili, aliud in plebeo: peius faciunt qui bonam proximi lacerant, detractores enim sunt contra quos Nauar. confess. capitulo decimo octauo, numero trigesimo septimo, qui tenerentur ad restitutionem, vt dixi numero 210. parte quarta, & statuta prohibètia portari gemmas, & vestes deauratas debet strictè intelligi contra illos quos non decet portare, vt sunt artifices, & plebei: sed si ratio statuti est facta vniuersaliter ne ob nimium luxum ciues reddantur pauperiores, sed immo locupletes ac diuites sint. iux. §. consideremus, in Authen. de nupt. comprehendit magis nobiles quam plebeios qui vel nõ possunt vti pauperes, vel si possunt, nõ auderent ferre vestes illas quas non decet nobiles induere, alioquin eis dici possent, sicut Ephippum hoc est sella asino adaptatur, ita vestis serica viro ignobili, sed magis adaptari potest illa vestis quæ vulgo appellatur Cimara: hinc Florentiæ dicti sunt Cimariæ satis notè, tandem scias quod vestis arguit excellentiam dignitatis. Boer. de author. magn. conf. numero 29. & qui moribus vestiuntur Curiales dicuntur.

*De Regalibus, & quæ sint
regalia.*

FRAGMEN. CXXI.

AD sextam parte. carte . . . sub nu. . . . Regalium appellatione veniunt viæ publicæ, flumina nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, monetæ, mulctæ, pœnæ, bona vacantia, bona eorum qui incestas nuptias contrahunt, angariæ, parangariæ, præstationes, obsequia personarum, & animalium seruitia ac plaustrorum. Potestas constituendi, & ordinandi Magistratus, Palatia Principis, piscationes, salinæ, & alia de quibus in secundo libro feud. titul 56. rubric. quæ sint regal. vbi Afflic. & post per Io. Azor. instit. moral. libro vndecimo, capitulo quarto, car. 677. Item veniunt iurisdictiones, cacumina montium, ius legitimandi, molendina, mœnia, portæ ciuitatis, Valla, foueæ circundantes muros ciuitatis, vel loco murorum deseruientes, Furnum, Hostaria, & alia multa de quibus latè per Afflic. loc. cit. & per Boss. in titu. de refer. foli Princ. trad. scrib. in l. Imperium, de iurisdictione omnium iudicum, Abb. in cap. super quibusdam, de verbor. signif. vide de molendinis, parte sexta, sub numero 95. & quæ sunt reseruata Papæ habentur in capitulo quo ad translationem, vbi gloss. de offic. leg. Iacob. de Sanct. Georg. in

sua inuestitu. feu. satis tractat de regal. Sed aduerte quia subditi non tenentur prestare operas Dominis, & facere cartegias, & vecturas sine mercede, secundum Boer. decis. 303. Put. de syndic. in vers. excedunt Barones vasallos. Non obstante aliqua consuetudine, secundum Borgnin. Caualean. decis. 27. numero trigesimo tertio, parte prima. Sed de facto aliter seruat, & si vis scire quæ sint seruitia personalia, quæ realia, & quæ mixta debita Dominis in pace, & bello, & qui ab ijs sint excusandi, vel non, vi. quoddam Compendiolum, nuncupatum Caualeata, siue de seruitijs vasallorum. Anton. Borin. Augustæ Taurinæ. impress. ann. 1595. qui breuiter multa recolligit, & an reseruata Principi insignum subiectionis & superioritatis possint præferri. trad. Bald. de præscrip. secunda parte, 3. parte, princ. quæstione prima, numero 10. car. mihi 400. vbi tenet partem negatiuam. alleg. Panor. in c. cum nobis, de præscr. & de reseruatis Pontifici loquitur in 2. par. 5. part. princ. quæstione prima, car. mihi 397.

Reuisio reuisionis an detur, & quoties danda sit utilis ac quotidiana inuestigatio.

FRAGMEN. CXXII.

IN sexta parte, sub numero 527. Et quo ad reuisionem reuisionis non concedendam, hoc est regulariter intelligendum non vt indistinctè pertranseundum, sed quando ageretur de iniustitia à nullitatibus, loci, temporis, & etiam iurisdictionis proueniente, vel quouis modo sententia nulla dici possit; tamen, excepta nullitate super meritis substantiali, manifesta oculis corporeis appatente, & quæ nulla tergiversatione celari, vel defendi potest, & hoc in casu reuisionis reuisionis concedi posset, per l. primam, & secundam, & ibi gl. & Bartol. ac alij, C. quan. prouoc. non est neces. per Marant. de ordin. iudic. parte sexta, in 3. & vltima parte, numero 117. vbi alleg. Felyn. & Abb. in capitulo primo, de re iudic. Idem quando iudex allegauisset legem, aut statutum, quibus ad ira iudicandum motus fuisse dixerit, & appareat legem vel statutum clare, & sine dubitatione contrarium dicere. Abb. in capitulo sicut (vbi propria sedes) de re iudic. Marant. in dicta sexta parte, vbi supra numero 118. quia dicitur lata ex falsa causa seu erronea notoria, & manifesta, quo casu nunquam transit in rem iudicatam. Cumq. in leg. prima, §. item cum contra sacras, ff. quæ sent. fin. appellat. rescind. poss. facit Borgn. decisio. 27. numero 79. parte secunda, decisio. decima, numero 66. parte tertia, & decisio. 28. numero decimo quarto, ead. parte, Afflic. decisio. 47. sub numero quarto, & quinto, & sententia hæc dicitur lata per mendacium iudicis in meritis & in substantia, quæ nunquam valere potest, per Afflic. in sua præct. §. 23. capitulo vndecimo, circa fin. vide in parte sexta, numero 208. vers. vltimus. Idem quando ex actis euidenter apparet falsa iniusta, & iniqua, quia dicitur notoriè constare, Alexand. in leg. duo iudices, colum. quarta, ff. de re iud. Angel. in leg. si pars

ff. de inoff. testam. in cap. ex insinuat. de appellat. Caualean. decisio. duodecima, numero 16. & 24. parte prima, intellige in meritis. Abb. in capitulo, quæsitum, columna fin. numero septimo, de tempor. ord. facit etiam Afflic. decis. 28.

Idem quando in meritis lata est contra claras, legitimas, & veras probationes, de quibus non sit dubitandum, dicta leg. secunda, C. quan. prouoc. non est neces. & iudex voluit scienter sequi falsos testes, vel falsum instrumentum, quod impie, & iniquè (valde) dicitur fecisse, vt l. quarta, & per tot. C. si ex fals. cau. Alexand. in leg. si ab hostibus, columna quarta, ff. soluto matrimo. & præsumitur corruptus, ideo nunquam talis sententia transire potest in rem iudicatam, l. venales, C. quan. prouoc. non est neces. & per Marant. dicta sexta parte, in vltimo numero 145. & 149.

Præterea si sententia lata est contra illum qui non fuit citatus nec habet interesse in causa, nec aliqua actione tenetur erga actorem, vt quia non sit nominatus villo modo in instrumento, nec vocatus, iuxta leg. primam, C. quibus res iudic. noc. & tot. tit. res inter alios act. vbi Tiraquel. & tamen fuit condemnatus pro alio, equidem non poterit unquam talis sententia substineri. vbi Marant. dicta sexta parte, sub numero 32. carta mihi 267. & per Bar. in Lex duobus, quæst. 4. de verborum oblig. Afflic. præct. §. 31. limit. 26. vbi in fortioribus terminis loquitur quod sententia contra filium lata, patri non nocet, non obstante statuto quod pater teneatur pro filio, Nell. à Sanct. Gemin. tract. de Bannit. prima parte secundo tempor. quæstio. 34. Aleiar. præsumpt. 2. regula tertia. Sed limitat quando statutum diceret, quod pater pro filio condemnationem solueret teneatur, dict. §. 31. limit. 31. numero tertio, & ideo sententia lata contra eum qui non habebat quidquam cum actore nullo modo potest subsistere, nec nocere si identitas causæ, & personatum non subsit. Caualean. decisio. 18. numero 127. parte 3.

Hij enim omnibus supradictis modis sententia peccans in meritis dicitur lata per notorium iuris, & facti errorem expressum. nec unquam exequi potest. Afflic. decis. 28. sub numero 8. Caualean. decisio. 10. numero tertio, decisio. 27. numero 49. decisio. 30. numero 42. parte prima. Vant. de nullit. tit. 8. numero primo, car. 67. quia quod nullum est ipso iure nullum producit effectum, merito reuideri debet toties quoties ita iniquè falsè, & iniuste lata apparebit, argum. eius quod dicitur de errore calculi, qui semper allegari, & calcula reuideri possunt. vt per scrib. in rubric. & leg. prima, C. de error. calcul. vbi Ias. nume. 1. & 2. & 3. idem in l. qui cum se num. 3. ff. de re iud.

Nec obstat quod non deficit remedium nullitatis de qua usque ad 30. annos dici potest, immo quod ijs casibus in perpetuum tenet. Etari potest, leg. quæ ab initio. de regul. iur. capit. non firmatur. eod. gloss. in leg. si expressa, vbi Bartol. de appell. Marant. de ordin. iud. in 6. parte, numero 154. Vant. de nullit. tit. quoties, & intra quod temp. numero primo, & 8. Caualean. decisio. 28. numero 33. parte prima, Quia melius est occurrere in tempore quam post vulnus ad remedia ordinaria confugere, vt l. fin. C. in quib. cau. in integrum restit. Anchar. consil. 96. sub nu. 5. Nam per reuisionem reuisionis delegandam præ-

præcipue viro integro, & in Theorica, & practica scientifico multa bona sequuntur. primo princeps oneri suo satisfacit, dum subditos, saluos, incolumes, & bona iustitia rectos, tam circa rem quam circa personam inuigilet conseruare, l. cum ratio, §. penult. ff. de bon. damnat. secundo facit actum iustitiæ conformem, & aufert iniustitiam, & iniquitatem. instituit. in proæm. & operatur, vt quisquis ius suum habeat. l. prima, ff. de iustit. & iur. & dictum est supra sub nu. . . . Tertio Princeps quicquid perperam factum reperit, solet cassare, & annullare, supra num. 27. & occurrit iniuste oppressis, parcat impensis, & amouet circuitus, sicut licet ad alium propositum considerat Tiraqu. dicto tract. res inter alios act. sub nu. 10.

Non obstat quod ne lites fiant immortales ne ue procedatur in infinitum, prouisum sit quod non liceat tertio prouocare. toto tit. C. ne lic. in vna ead. cau. ter. prouoc. & c. & ad trad. per Vant. dicto tit. quot. & intra quod temp. & c. sub nu. 3. vbi allegat Spec. in tit. de appellat. §. quoties, col. 1. prima, reprobantem illam pract. cautelosam Huberti de Bobio, & Ioannis de Deo, per quam etiam post tres sententias conformes poterat de nullitate dici excipiendo contra aliquam ex eis.

Nā regulariter quod nec Vat. nec aliquis alius dicit in casu nostro, quin reuifio reuifionis apparete de notoria iniquitate, et iniustitia, et peccato manifesto, tā iudicium, quā partis, quæ sententias reportauit, non sit concedenda, immo concurrat ibi sub nu. 8. cum Marant. d. 6. part. sub nu. 144. 145. 147. non obstat etiam quod præsumitur pro illis tribus iudicibus, qui tres sententias tulerunt, rap. in præsentia. de renunciat. l. prima, C. de iur. dict. omn. iud. Cherconi. com. op. tom. quarto tit. de iudic. cap. decimo, versicu. tanti, quoniam procedit in dubio quando non constat oculis de iniustitia, iniquitate, vel errore manifesto super meritis. per supradicta, & per Bal. & Sal. in l. prima, C. ne lic. tert. prouoc. et ita Rot. Rom. tenuit se. restatur Alex. confi. 77. nume. 11. vbi pulchre loquitur. vol. 2. facit Laf. in l. si. nume. 4. C. qui satisf. cog. & de reuifione laudi multa congerit Carpa. de statu. cap. 116. nu. 76. cum seq. volum. primo.

Nec est inconueniens quod princeps, qui est supra ius posituum, §. sed & quod principi. instit. de iur. nat. gen. & ciuil. & in 1. par. nume. 33. 165. & 166. (est quod talis reuifio fuisset per illud prohibita) in melius prouideat indemnitati pauperum subditorum manifesta & iniusta oppressio, melius est enim regi à iusto rege, quam à lege scripta, ut ait Boss. dict. tit. de remed. ex sola clement. iudic. sub nu. 45. quia princeps iustus in singulis causis iudicat secundum æquitatem quæ sibi videtur. de qua Bart. in l. præsentia. in princ. C. de ijs qui ad eccles. confug. immo ipsum principem posse facere æquitatem non scriptam dixi supra maximè in dirimendis litibus secundum bonam iustitiam nume. 130. cum seq. & 215. & Boss. ibi dicit quod Plato formauit Rem publicam absque lege scripta, sed quæ fegeeretur à uiris prudentibus.

Qua de re ipse concludo etiam firmiter teneo quod ex causis supradictis attentaque qualitate personarum reuifio reuifionis de summa æquitate concedenda sit vt etiam tetigi in 5. part. sub num. 60. Nam ut Pap. in form. libel. quo agit vt

senten. annuletur lata prætex. fals. instru. in glo. 1. ait si fuerit locus falsis testibus instrumentis, & sententijs, & grauibus extorsionibus & rapinis superiorum nullus profectò de statu suo poterit esse securus. Quinimo Mediolani etiam à sententijs illius Excelsi Senatus, qui Regem representat reuifio conceditur. licet executio non retardetur, vt in no. constitu. titu. de Senator. §. à Decretis. & ratio, quam alias audiui, à viro summa extimationis, in contrarium adducta, nempe quod magis expediat sententias (quamuis iniustissimas) exequi, quam reuifionem reuifionis concedi, ne tones aures Principis defatigentur, & neue in infinitum procedatur, an in quā hæc ratio præponderet rationibus adductis, & quæ a prudentioribus adduci possent, remitto me ad eos qui erunt melioris, & sanioris sententiæ, & qui diu versati ab exitu actu probant. vide quod dixi sub nu. 147. vers. Hinc vtinam. Nam quando princeps est consulendus animaduertere consultor debet, quæ conueniant principi, & non aliter. satis est.

Tandem compensatio compensationis non datur, Doct. in l. si constat. de compensat. nota gloss. in cap. cum ijs. §. primo eo. de compensat. Cor. confi. 3. volum. 4. Rot. Genue Decis. 11. numero septimo.

Condemnatus criminaliter est obligatus soluere pœnam, fideiussor soluere cogitur; accusator prætendit suam partem pœnæ. Iudex delegatus non vult perdere salarium iuxta solitum, & debitor non est soluendo omnibus. Quis horum sit præferendus, & qua actione petatur salarium.

FRAGMENTA CXXIII.

Supra in par. 4. sub nu. 213. & in p. 6. sub nu. 505 §. 6. & alibi de salario, & de portione pœnæ debita, siue accusatori, aut delatori. siue iudici, siue ordinario, siue delegato, dictum fuit. Nunc pulchra sese offert occasio de qua in Epitome supradicta. Pone ergo quod officialis fuerit condemnatus in pœnam tripli, uel quadrupli, iux. terminos, l. 1. & 2. C. de ijs qui pub. pecun. accep. lib. 10. & quod eius bona non sint sufficientia pro soluenda pœna, expensis, & salario iudicis, & quod fideiussor soluerit d. pœnam, & vult regressum habere aduersus bona d. sui principalis. an sit præferendus.

Et videbatur dicendum quod sic, per tex. l. in fraudē. §. qui pro alio, ff. de iur. fisc. & in rub. & l. 1. C. de pœn. fisc. credit. præferent. facit Peregr. de iur. fisc. lib. 6. tit. 7. nu. 8. & eo magis, quando (ultra tacitam hypothecam) quæ competit fideiussori, & alijs, tot. titul. ff. & C. qui pot. in pign. & ff. in quib. cau. pign. tacite contrahat. quam uis fiscus in bonis administratoris, & ipse tacitam habeat hypothecam. l. si. ff. quisq. ord. cōue. Rip. in leg. priuilegia, numero 30. de priuileg.

cred. tamen fideiussor habet quoque expressam in bonis sui principalis de qua per las. in §. item Seruiana. Institut. de act. & trad. Marant. de ordin. iudic. parte sexta, membro octauo. numero 19. sunt text. gloss. & Doct. in l. obligatione generali. cum alij. ll. sequen. de pign. & hypoth. & ideo fideiussor duplici fungens hypotheca preferendus est, §. sed hodie. Institut. de adopt. l. discretum, C. qui testam. fac. poss. & in fideiussore preferendo contra fiscum tenet Hugo. Donell. tract. de pign. & hypoth. titul. qui pot. in pign. capitulo duodecimo, columna tertia, circa fin. & omnes Doctores. in l. si pignus, eod. tit. cum fideiussor. tractet de damno vitando, & fiscus deluero captando, etiam quod termini hypothecarum essent inter eos pares, adhuc fideiussor preferendus est, ad hæc vide quæ dixi in parte quarta, sub numero 106. & in hac 6. parte, sub numero 622. versic. de fructibus, & trad. Rip. in leg. priuilegia. numero 46. de priuileg. credit. seculus esset si fiscus tractaret de damno vitando, vt infra dicam, gloss. vbi Bartol. Dyn. & alij. l. non puto. ff. de iur. fisc. las. in leg. 1. ff. solut. matrim. cuius opin. veram & tenendam esse dicit, Negus. de pignor. & hypoth. 4. membro 2. parte, sub num. 118.

Et regulariter fiscus in bonis delinquentis (respectu pœnæ) ius non habet, nisi à die cōdemnationis secunda, l. ex iudiciorum. ff. de accusat. l. eius quæ, §. delatorem, ff. de iur. fisc. l. si qua pœna, & leg. aliud, §. inter. ff. de uerborum signif. vide Alexandr. in leg. rescriptum, ff. de pact. vbi in proposito infert ad plura. dixi in parte sexta, sub numero 622. de fructibus. Sed fideiussor statim acquirit ius adire factæ promissionis, & sic à die celebrati contractus in quo principalis omnia sua bona obligauit, d. fideiussori de releuando eum, & fiscus non contradixit, regula is qui tacet, cum plur. concord. de reg. iur. cum fideiussio prætoriam datur in iudicio Notario actorum stipulante, & si fiscus vult vti tali promissione, debet vti tam pro se quam contra se. Propterea quod contractus adinuicem respectiui censentur, vt dixi in hac 6. par. sub num. 499. vers. & in proposito.

Quod autem fideiussori statim acquisitum sit ius hypothecæ sunt text. in l. res hypothecæ, ff. de pign. leg. Græcè, §. penul. cum ll. sequen. eodem titul. Bart. in leg. fideiussor. obligari. de fideiuss. Caualean. alios alleg. decis. decima quinta, numero decimotertio, parte quarta. Qui frater meus obiit die 6. Augusti 1607. Astantes magis confortando, quam ab eis confortaretur, Christianè, Religiosè, ac honorificè vixit, & ita ijs qualitibus obiit. & quamuis vita, qua fruimur breuis est, vt præmonui, in princip. huius sextæ partis. Tamen memoriam sui, quam maximè longam effecit, sicut paulò post eum obiit Clariss. Domin. Menochius, qui maxima cum Dom. Borgnino Caualean. fratre meo, familiaritate coniunctus obiit, ambò famam immortalē posteris relinquentes pro inuidis orare profecti sunt, requiescant in pace. Amen. An in hypotheca tantum legali tacita, ius acquiritur à die solutionis, & traditionis. Rip. de priuileg. credit. numero decimotertio, vide Negus. in quarto membro, secunda parte, sub numero 116. vbi vide.

Modo non obstat quod fiscus habeat quoque hypothecam expressam vt tetigi, in bonis delin-

quentis, à die commissi delicti, quia adhuc fideiussor obtinere debet, tum ex iam dictis, tum quia dicitur prior tempore, ergo prior in iure, capitulo qui prior. vbi Dyn. de regul. iur. latè Peregryn. de iur. fisc. libro sexto, titulo sexto, numero trigesimo quinto, & per tot. illum titul. Nam hypotheca fideiussoris fuit specificè expressa, sed illa fiscali est generica, ergo capitulo generis de regul. iur. & qualiter intelligendum sit statutum dans hypothecam fisco à die commissi delicti, dixi in hac parte 6. num. 91. & 255. vers. verum, num. 622. vers. de fructibus.

Sed nihilominus dimittatur fiscum preferendum esse, in actione damni dati, & in fundo fiscali, quia in ijs fiscus agit de damno vitando, Bald. & Alexandr. in dict. leg. rescriptum, ff. de pact. idem teneo quando principalis prius se suaque bona expressè obligasset fisco, deinde fideiussori, quia essemus in terminis, cap. qui prior, & non disputaretur an hypotheca prior legalis faciat cessare hypothecam hominis, immo per prouisionem hominis cessaret prouisio legis, sed de hac re dixi in hac part. 6. sub nume. 163. 164. cum sequen.

Nec minus obstat quod bona eorum qui publicam habent administrationem, sint tacite obligata, & hypothecata, l. simile, vbi glo. ad municip. Negus. de pign. & hypoth. dict. 4. membr. secunda part. sub nume. 119. quoniam supra firmatum est quod expressum facit cessare tacitū, de hac re latissimè Negulant. in dicto suo tract. 2. membro, §. parte, per tot. In summa fideiussor qui soluit iudicatum pro reo habet aduersus eum, & eius bona executionem paratam, vt per Bart. in leg. fin. in fin. C. de vsur. rei iudic. quem refert, & comprobatur multis iuribus, & autoritatibus Mars. in rubr. de fideiuss. num. 363. Sed de consuetudine fiscus solet incorporare omnia bona delinquentis, & deinde creditoribus comparentibus, & iustificandis credita, sunt excorporationes causa cognita, verumtamen aduertant ij prætensi creditores, vt concludenter de credito suo probent, & constare faciant, iustificando rem petitam in corpore, & in substantia, prout in inuentario, docendo de titulo, & de possessione sua, alioquin purans excorporare, ipse fiscum in pœnam dupli vel tripli incorporaret iuxta ordines: si verò inuentarium fuisset erranter factum, non debet nocere veritati. Nam pro instrumento in dubio præsumendum est. & dicitur clara probatio. Menoch. de præsumpt. libro primo, quæst. 65. numero 8. & veritatem continere præsumitur, idem Dom. Menoch. libro 3. præsumpt. 122. num. 4. & 35. & in paritate fides instrumenti præualet inuentario nomine fiscali deinde facto tertio non vocato. Bartol. in leg. tutor qui repertorium, ff. de administ. tut. Mascard. de probat. conclus. 939. numero 9. Francis. decis. 230. & si instrumentum esset deperditum posset probari per testes. Bartol. in l. sicut. & in l. emancipatione, C. de fide instrum. Cano. in cap. cum olim, vbi gloss. de priuileg. multos alleg. Mascard. de probat. in verb. amissio. conclus. 87. & 88. & etiam quælibet alia scriptura, vt per eundem Mascard. loc. supra cit. & dixi in pract. de test. par. 3. num. 33. & 130. Viuia. commu. opinio. fol. 254.

Ideoque fiscus seu procurator fiscali non debet esse tam austerus, quod non possit per testes probari, non enim iure cautum reperitur quod talis proba-

probatio non sit admittenda. ergo cur stare prohibetur. Damasc. Reg. cano. 112. vbi pro & contra iura allegat, & attenta tali rigorositate fiscus illaqueat animam suam, satis est quod oculos bene aperiat priusquam aperiat os sacci, ut aduertit, parte quarta numero 279. ut bonis, & stringatis interrogatorijs testes examinentur. deinde iustitia fiat, & vincat honestum.

Ceterum quo ad iudicem, & fiscum, & fideiussorem res videtur satis clara. Primum quoniam sicuti hæres potitur hereditate deducto ære alieno, ita & fiscus, ut communiter receptum esse testatur Crauet. consi. 265. nume. 7. Tiraq. tract. le mort. Saifant. 2. par. 15. declarat. num. 16. Vsq. de resol. lib. primo, & §. 3. num. 37. qua de re expensæ omnes, ut de salario iudicis commeterariensis, & familiarum notarij, ac aliorum prius deducenda sunt, siue de bonis confiscatis, siue de bonis communitatis in subsidium. §. ne autem. in authent. de iudic. Spec. tit. de filer. §. primo. Nam salarium iudici debetur, tam de iure diuino, quam de iure ciuili, ut optimè declarat Menoch. de arbit. in nouiss. addit. ad cas. 5. 14. Dignus est enim mercenarius mercede sua. Matth. c. 10. Luc. cap. 10. & Florentiæ, iam extrat ordo, per quem statuitur unum auri scutum ultra expensas pro salario singula die. & declaratur soluendum esse a delinquente, in petente delegatum quando opus est extra prouinciam ire, & talis obligatio retrotrahitur ad tempus emanatæ ordinationis, seu ordinis prædicti, ar. l. potior. & l. qui Balneum, ff. qui pot. in pign. habean. per quæ iura Iacob. Butrig. in l. si quis. C. de rescio. ven. decidit, quod si statuto ciuitatis caueatur quod bona ciuium sint obligata communi pro tallis, & oneribus, & postea aliquis forte pro pecunia mutuata, vel ex alia causa, bona sua alteri obligauit, deinde sit imposita tallia in communi, concludit quod commune pro tallia præferendus sit, illi creditori cui in specie fuerunt ante impositionem talliarum bona obligata, & rationem assignat: quia quando ex causa præcedenti impletur obligatio debitore inuito, tunc semper supplementum trahitur retrò ad tempus contractus, & hanc opin. refert Papien. in form. libell. in actio. hypothec. gloss. sub eadem, columna quarta versicu. sed circa præmissa.

Secundo deducitur tex. in l. prima. C. si propt. public. pensita. vend. fue. celebr. vbi Salyc. ait quod venditio solemniter facta per fiscum ob cessationem tributorum, nõ rescinditur per priorem dominum, nec per eius creditorem, & ratio est quia bona sunt tacite obligata pro collectis, & oneribus publicis, trad. Soc. consi. 242. incip. in præseni consultatione. versu. videtur quod bona in 2. par. & non est dubium quod appellatione onerum ueniunt etiam salaria officialium, ministrorum, iudicum, ac delegatorum, siue ordinarium, siue extraordinarium sit salarium, l. prima, & l. in honoribus, §. qui muneris, & l. fina. ff. de muner. & hono. facit Spec. in tit. de assessor. §. salarium, & l. vnica. C. de suffrag.

Tertio facit simile quod de salario, & expensis in causa primipilatus dicitur, quoniam ante omnia deducuntur, & præferuntur alijs creditoribus. utilitas publica. C. de primipil. libro 12. immo multò magis iudici delegato. Peregr. de iur. fisc. lib. 6. tit. 6. nu. 42.

Quarto facit: nam si pro expurganda prouincia malefactorum, fiscus ob expensas præfertur

anterioribus creditoribus, immo ius retentionis habet, ut tenet Afflict. in 1. feud. tit. quæ sint regal. §. & bona committentium, sub nu. 47. & ipse dixi sub nume. 321. part. quarta, quanto magis habebit iudex, & delegatus ad expurgandam prouinciam malis hominibus laborans pro iustitia, & veritate, auth. multo magis. C. de fact. sanct. eccles. est enim eius officium adedò necessarium, ut sine eo nec fiscus, nec resp. quidquam in suo erario reponere valeret, ar. l. congruit, ff. de offic. præf. l. 2. C. quan. fin. iudic. se vindic. & multò plus vel saltem æquè est priuilegiata merces, quæ datur iudici sicut quæ Medico, & infirmitatis expensæ. facit Negus. de pign. & hyp. 2. membr. 5. par. per tot. sed consulto alia omitto. ut tu lector studeas, & cogites.

Nec obligatio omnium bonorum facta per reum fideiussori de eum releuando fideiussorem potest præiudicare Salario delegati ab omni iure debito: quia per priuatum pactum tolli non potest ar. l. nemo potest, de leg. 1. l. iurisdictionum, §. si paciscar. ff. de pac. cum simil. Cum salarium ob labores, industriam, ac dignitatem iudicis datur, & tale creditum sit reale, & personale, & ideò præfertur iudex fisco, & fideiussori. scribit in d. l. priuilegia. vbi Rip. nu. 55. De priuileg. cred. & nu. 56. tradit quando plures creditores concurrant, & Pap. in for. libell. in act. hypoth. d. glo. sub eadem, col. 4. ver. modo venio ad secundum principale, & Franc. Baldui. eandem recitat distin. in trac. de pign. & hyp. c. 19. tit. qui pot. in pign. ha. Hugo. Donell. eo. trac. c. 13. de iur. credit. melius per Negusant. eo. secundo membr. 5. par. per tot.

Et scias appellatione expensarum fiendarum iudici, aut delegato, veniunt etiam medicinæ, si acciderit in delegatione infirmari. Bar. in l. si cū dotem. §. siue autem, & l. diuortio. §. si cum impendia. ff. sol. mat. Spec. d. §. primo, Crauet. consi. 199. sicut etiam debetur merces medico, chirurgo, & illo qui clisterium facit. Rolan. consi. 22. nu. 33. vol. 1. & vide in quarta par. sub num. 321. De equis in eundo, & redeundo non est dubium: quia hæc omnia sunt necessaria, & de iure debentur, multo magis quando ordo, uel delegatio prædicta explicat.

Sed aduertendum est quod expensæ debent esse honestæ, & moderatæ, iuxta illud ne quid nimis, ut modestia impendentis, & eius pro quo impenditur nota sit hominibus, vnde moderata durant. Regulariter autem expensæ, & salaria debentur a parte quæ delegatum petijt, & iustum est quia laboratores debent habere expensas a cõducente. Bart. in l. quoniam. nume. 8. C. de testa. præsertim quando impetrans obtulit expensas facere, & salarium soluere, quæ (ut prædixi) debentur ob labores, dignitatem, & probitatem intellectus, Bar. in d. l. 1. §. diuus. num. 5. ff. de Var. & extraor. cogn. Caphal. consi. 70. nu. 7. consil. 71. nu. 2. vol. 1. Surd. consi. 42. nu. 2. vol. 1. idem Decis. 219. nu. 5. & iuxta dignitatem, & merita per sonæ dantur. Neuz. in Sylua. nupt. lib. quinto, sub nu. 97. Boer. tract. de auth. magn. consil. ... nume. 31.

Et quamuis, salarium petatur actione ex stipulatu, quando promissum est, l. salarium, Cod. manda. vel officio iudicis si non fuit promissum l. 1. §. Ludimagister, ff. de var. & extraor. cogn. tam en iudex de consuetudine nõ litigat ob salariũ immo fatuus esset litigare. absit, sed durante eius iurisdictione, ipse iubere potest absolute, ut sibi

sibi salarium solvatur, & statim exequi mandat, & potest pignora recipere, Spec. dicto §. primo, sub nume. 10. glo. consequatur, in l. prima, C. de suffrag. & ita Mediolani Florentiæ, Mantuæ, & alibi seruati sine aliquo scrupulo; quia ita ab alijs prius seruati vidi. Nam dū labor est in damno mortalis crescit egestas, ait diuinus Cato.

Et in hac salarij materia attenditur consuetudo Alexan. & alij in l. diem functo, ff. de offic. assessor. vbi Rebuff. nume. octauo, l. Mela. ff. de alim. & cib. legat. Bart. Bald. in l. Binos, ff. de aduoc. diuer. iudic. facit Scal. Pataui. de Consil. Sapient. lib. 3. cap. 11. Spec. dicto tit. de salar. §. primo, sub nu. 9. & 13. Causaque salarij est adeo pri-

uilegiata, quod dilationem non patitur, vt habetur in Deuteron. cap. 24. Job c. 4. Leuitic. cap. 30. Matth. cap. 20. & salarium ante solis occasum debetur, vt per Cardinal. in clem. fin. 13. q. de præben. & si de diurnis operarijs videntur loqui, vt apud Marant. de ord. iud. par. 4. Distinc. 9. num. 81. Nec recipitur appellatio, nec exceptio, nisi solutionis in continenti probandæ. Spec. dicto tit. §. 2. Nec salarium sequestrari potest à tertio, vel quouis modo impediri, secundum Saly. & alios, in auth. si iam cautum. C. de pos. Nec admittitur compensatio. l. in ea. C. de compensat. Peregrin. de iur. fisc. libro sexto titulo 7. sub numero 15. in fin.

F I N I S.

- 1 De statuto concedente aliquod beneficium certa forma seruata, alioquin tollit omnem effectum, quod nõ intelligatur etiam auferre id, quod de iure commune, uel aliunde prouenit.
- 2 De regula quod prohibitum una via &c. non censeatur prohibitum alia uia. ubi recensetur casus Gonnella mimi &c.
- 3 An una res pro alia retineri possit &c. tandem.
- 4 An inuenta sint inuentoris, ubi tractatur, de quadã curiosa questione (circa hãc rã) inter duos Pueros.

FRAGMENTVM CXXIII.

- 1 **L**ex suum, non tuum tibi denegat auxilium, vt est glo. & ibi Doct. in l. 2. C. si aduers. vendit. facit text. in l. ex asse. ff. ad Senatufc. trebell. idẽ si lex dar aliquod beneficium, cū hoc, quod nisi seruata fuerit certa forma, omnis effectus sublatus sit. Exemplum in tenentis, quæ Bononiæ & Florentiæ, virtute statutorum conceduntur, vt à die tenentæ, tenentarius lucretur fructus, ad rationem quinque pro centenario, vt in rub. §. 8. vol. 2. & de qua re meminit Menoc. de retinen. poss. remed. 3. sub nu. 177. & in curia mercantiæ in suis statutis rub. delle executioni. §. facciãsi. sed per SS. Ducales anni 1547. & 1548. datur certa forma, præsertim, vt solvatur gabella, alioquin omnem effectum tollunt, qua forma non seruata, non est dubium, quod beneficium luci (de quinque pro centenario) sublatum esse dicitur: vnde forma non seruata, tenentia redditur nulla. de hac re (circa omissionem forme) dixi in 6. par. sub nu. 135. 143. cum plur. seq.

Hinc est quod legis beneficium frustra implorat, qui in legem committit. l. auxilium. in fi. ff. de minor. c. bone. in princ. de elect. quia eius est nolle qui potest, de uelle. reg. 3. & reg. iur. cū con cor. merito lex suum denegat auxilium, sed lex non aufert tuum auxilium, quod alio iure tibi compẽtit, vt in antecedenti vers. Nam suum tantum beneficium tollit, non tuum: vnde si tenentia erit nulliter obtenta, nihilominus, creditor habens hypothecam super omnibus bonis virtute pacti, de quo in instrumento, poterit vt iure retentionis, secundum ius commune, vt in terminis tenet Negusant. de pignor. & hypothec. 2. Membr. 3. p. nu. 20. cum seq. & pulchre Sard. decis. 46. nu. 12. 13. 15. & 16. vbi ait esse commune, op. & tenendam in consulendo, & iudicando, quando debitum apparet liquidum, vt per instrumentum (quod dicitur probatio probata) Mar. Frec. tract. de præsentat. Instru. 8. par. q. 2. sub nu. 61. & quando instrumentum in sua lectu-

ra continet debitum clarum, & purum, dicitur liquidum. Bal. in l. ad probationem. C. de proba. idem Mar. Frec. d. 8. p. q. 3. nu. 81. & eo magis si pendente iudicio debitor fateretur quoquo modo se debitorem.

Lex ergo, quæ aufert beneficium (de quinque pro centenario) non aufert ius retentionis proueniens à contractu virtute hypothecæ. Nam quoties duplici iure aliquid defertur alicui, tunc sublato vno, alterum non tollitur, l. quoties. de reg. iur. vbi Cagnol. nu. 3. declarans nu. 4. locum habere in diuersis iuribus separatis, secus, si conexa essent, & vnum haberet dependentiam ab altero per l. illud ff. de acq. hered. et trad. omnes scrib. in l. si. C. de pac. Hinc est quod quãdo plures sunt causæ, & qualibet per se influit in effectum, & vna cessante altera remanet, tunc remanet effectus. glo. in §. minima. institut. de cap. dimi. plura alleg. Cachera. decis. 118. num. 6.

Vnde lex positua tollens omnem effectum, non aufert ius de iure communi iam quasitum nisi expressè dixerit. Bal. in c. ad audientiam de præsumpt. Anto. de Butr. in c. per venerabilem. ex quod fil. sint leg. Abb. in c. 2. col. 12. de iudic. glo. in clem. 1. de immu. eccles. Et quod lex non dicit, nec nos dicere debemus. §. consideramus. in auth. de trien. & semiss. l. illam in fi. C. de colat. & quod in lege non cauetur, in practica non ponitur. Bal. in c. nihil. cir. fi. de elect. & in puncto tenentia ita declarauit Rot. Flor. anno 1552. die 27. Februarij.

Lex similiter annullas oēs effectus intelligitur de futuro, & non de præterito. Cum virtus legum sit prospicere futuris, & non præteritis, & consummatis l. omnes populi. vbi Bar. nu. 34. & 45. de iust. & iur. & in materia fructuum, tenet Negusant. d. tract. de pignor. & hypoth. 2. membr. 3. p. nu. 12. cum seq. & ita esse Florentiæ practicum, & in viridi obseruatiã iudicauit Rot. anno 1556. Die prima Septembris: vbi ait non ob stare c. solitæ. de maio. & obedi. per quod lex videatur tollere etiam effectum consummatum ad commodum tenentarij. Nihilominus ex quo lex expressè non abstulit, idẽ rursus ad fauore tenentarij Rot. Flor. iudicauit anno 1560. die 12. Nouembris; quia princeps solet concedere cum clausula subintellecta, saluo semper iure alterius nisi aliud dixeris. secundum Dec. in consil. 187. in fi. consil. 293. sub num. 5. Fel. in c. causamque in verb. interpretatio. extra de rescript.

Lexque ipsa non aufert expensas factas à tenentario dùm obtinuit tenentiam ex primo decreto, & Brachium militare, seruatis seruandis,

nec

nec fructus primi anni, sed omnē effectum ab inde in futurū, vt ita interpretādo iudicauit Rot. Flor. anno 1561. die 2. Ianuarij: quoniam, etsi lex prædicta anni 1547. reijciat tenutam, & omnes eius effectus, tamē irritatio respicit effectus futuros. vt ibi *passati detti tempi le dette tenute, s'intendino, & sieno estime*. Ergo vsque ad illud tempus, tenute valuerunt. ar. leg. cum Prætor. de iudic. dixi. nu. 17. p. 4. iam effectus validi consummati fuere, & sic ius retinendi, & ius percipiendi fructus de præterito, & dicam in ver. præterea & ita tenuit Rota prædicta. & iterū anno 1585. die 20. Martij, et anno 1606. 18. Ianuarij et dicā infra sub num. 2. ver. lex modo.

Lex, aut statutum annullans instrumentum ob non solutam gabellam, non annullat obligationem in eo contentam. Castr. & Alex. in l. seruum. §. ei qui. ff. de leg. 1. idem Paul. Cast. conf. 46. in princ. lib. 1. Fel. in c. cum venerabilis. nu. 2. ver. ciuilitur dicūt. de except. vt in proposito iudicauit Rot. Flor. ann. 1585. d. Die 20. Mart.

Hinc dicitur, quod sublatō remedio appellationis, nō est sublatū remedium supplicationis. Marāt. de ord. iud. 6. p. actu 20. nu. 13. Carrer. de Herect. sub n. 129. & 130. dixi in 6. p. huius trac. nu. 208. ver. vlt. car. 54. similiter dixi quod statuto reijcietes oēs exceptiones intelligitur circa casus cōprehensos in volumine statutorū. Sed circa alios extra statuta nequaquam. vt in Fragm... & in verb. exceptiones oriuntur ab æquitate. Pariter si statutu reijcit creditorē quod post decennium non possit audiri nihilominus, si in instrumento adfit iuramentū, per illud perpetuatur actio, & sic non obstante statuto audiri poterit. Ang. Ro. & alij in l. si is qui pro tēporali. ff. de iur. iuran. Balb. de præter. 4. p. 6. p. q. 1. nu. 4. facit, etiā quia, qui nō potest obtinere per directū, poterit ei licere per obliquū, intellige sanē, quando non fit fraud legi. Carp. de stat. Medioli. c. 305. nu. 35. & 36. vnde cui nō licet petere tamen à spōte dante recipere licebit. Docto. in l. ff. de auct. tut. Rot. Bon. Benint. decis. 48. num. 14. Minsing. obser. cēt. 2. obser. 75. nu. 2. dixi. p. 5. sub nu. 39. sic de sorore prohibita succedere Patri quæ ex persona fratris succedere poterit. vt plura in propof. dicunt. Dec. & Cagn. in d. l. quo ties de reg. iur. postremò si instrumentū sit nullum, tamen probatio sumitur etiam ex instrumento inualido. Bar. in l. si. ff. de reb. eorum. l. in testamento in si. ff. de fideicom. liber. Ang. in l. 1. C. de præscr. 30. anno Dec. conf. 172. col. 1. Soc. conf. 213. nu. 7. vol. 2. sic perempta instātia pereūt omnia acta iudicij, non autem acta causæ, seu litis. Abb. in c. venerabilis. ver. quæ acta de iudic. vt sunt omnes probationes de qua re, per Marant. de ord. iudi. p. 5. ver. deuenio ad quintam nu. 55.

De lege prohibitiua & annullatiua.

Lex modò prohibitiua, non obstat supradictis, præsertim regula: quod prohibitū vna via intelligatur prohibitiua alia via, de qua per Dyn. in c. cū quid prohibitum. de reg. iur. in 6. & per Ias. in l. 2. sub nu. 24. ff. de iuris. d. omn. iud. Menoc. conf. 11. n. 12. vol. 1. Cauale. dec. 21. n. 49. p. 1. quia procedit quando per retentionem rei, sub prætextu hypothecæ, creditor consequi vult fructus, ad rationem quinq; pro centenariō & non habuisset possessionem ex primò decreto quamuis nulliter; quia hoc facere non posset, per SS. anni 1547. 1548. tollentes omnes effectus inter quos est lucrum fructuum, sed sola retentio nō affert lucrum, nec procedit à tenuta, sed ab hypotheca: etsi à tenuta non officit lex per ea quæ dicta sūt supra. in ver. Lexque ipsa. Aliud dicendum fortè esset si creditor non haberet per prius rē hypothecatam, quamuis Cast. & alij in l. si non sortē. §. si centū. ff. de cond. in deb. teneat, quod si res debitoris deueniat ad manus creditoris, retineri potest etiam si non sit obligata ei per plura iura, vt fuit iudicatū in Rot. Flor. ann. 1572. die 5. Iunij. sic Surd. tenet d. decis. 46. sub nu. 9. vbi allegat Bursat. cōf. 73. nu. 28. sed stante d. l. 1547. tamen ego limitarem, vt supra, & mea op. videtur cōprobari a Surd. d. dec. d. nu. 15. facit Rot. Ro. Nouiss. in 2. p. dec. 115. sub num. 3. nam retinere possessionem nil aliud est, quam iam affectatā possessionem apud se existētē tueri, atq; conseruare, vt ait Menoc. de retinē. poss. in prælud. sub num. 3. per quam retentionem creditor non dicitur facere fructus

* suos, nec possidere, sed derinere causa custodia, do nec debitor, tædio affectus, veniat, accordet, aut soluat. cap. quoniā frequēter. §. vlt. vt lit. non contest. Menoch. de re tin. poss. reme. sub nu. 173. circ. fi. At malo facto suo legē seu bannum prohibitiuū vna via, malè consultus miser Gonella, mimus Ferrariæ, Ducis expertus est, cum bannitus capitaliter à terreno Ferrariensē oneravit plaustrum terreno Bononiensē, super quo allēdit, & profectus, atque ingrediens Ferrariam, statim captus fuit, & loco manare, aqua super collo eius à carnifice proiecta, ipse verisimiliter inori timens loco sed verè obiit, sicut * loco vixit. Modò ad rem detentio sola est parui præiudicij cum is creditor per eam nō faciat fructus suos, sed debeat illos ex computa re in fortū, cū ius seu lex 1547. resistat. Menoc. de recup. poss. remed. 15. nu. 634. ex doct. Bar. in l. sed etū lege. §. scire. nu. 4. ff. de pct. her. cum alijs. & per Gramat. dec. 79. nu. 8. & 9. latè Negut. de pign. & hypot. 5. mēb. 5. p. per tot. sed quādo retentioni est præambula hypotheca, lex non resistit, nec expressè nec tacitè, vt supra ver. lex ergo, ver. lex tollens, & ver. seq. faciliusque datur retentio, quā petitio. l. per retentionē, C. de vsur. l. 2. vbi Bal. eo. Cagnol. in l. quod à quoquam. sub nu. 1. & 2. de reg. iur. & facilius conceditur retentio, quā restitutio. l. 2. vbi Bal. C. de fideic. Soc. iun. cōf. 1. nu. 20. li. 1. Alc. respōf. 285. nu. 9. & tādē statutū annullans * acquisitiōnē, nō videtur impedire retentionem, ut trad. Casar. Barz. dec. 108. sub nu. 37. & 38. quia hoc ius retinendi, nō procedit solū à tenuta, ut dixi, sed à causa de præterito, & sic ab hypotheca pro qua ius commune retinendi tribuit ius, unde ille qui in lite succumbit, ob causam malè intentatā obtinebit ex causa superuenienti de præterito. l. si rem. §. si. ff. de pig. act. l. non potest. ff. de iud. & esse co. op. Doc. testat. Diaz. reg. 399. ad quam. ui. Maria. Soc. in c. significatibus. col. 39. de libel. oblat. hinc dixi quod ille qui uenit alio iure, quā quod amisit, non nocet qd perdit, sed prodest qd habet, ut i. 6. p. sub n. 565.

Nec minus obstat si allegaretur quod creditor qui ui pacti potuit propria autoritate ingredi possessionē debitoris, adiit iudicem, & uiam iudicariam elegit, & eam non seruans nulliter egerit, & sibi præiudicasse dicatur, iuxta l. mulier §. ult. ff. quod met. cau. censetur enim proprio fauori renuntiasse secundū Bal. in l. 2. nu. 29. C. de ser. & aqua. Negut. de pign. & hypotheca. 4. p. 25. nam uia, quā quis sibi elegit, sequi tenetur, ut d. l. mulier. Menoc. de adipisc. on. poss. reme. 4. n. 433. reme. 5. n. 157. & n. 158. ubi ait opus esse protestatione. Cache. dec. 164. n. 17.

Nā respōdetur quod urbanus iudicē addendo ut affo ciet in tenutā ad omnē bonū finē, & effectū, creditor nō sibi præiudicat. Menoc. de remed. 5. n. 28. & 29. & praxim docet Neuiz. cōf. 82. n. 27. et 28. pulchrè Cauale. in Reperitor. General. suarū deci. in uerbo locator prelatus n. 6.

Præterea casus noster diuersus est, ergo nō benè infer tur. l. Papi. §. exuli. ff. de min. Quinimmo creditori liquido variare licet p cōsequēdo suo credito, modò de re ad personā, & ecōtra, donec creditor remaneat satisfactus ius enim fauet creditori, licet cōpatiatur debitori: sed dicitur *Ch'è debitore à sempre il torto*, & vide Cauale. decis. 1. nu. 15. 30. & 31. p. 1. Bart. & alij Modern. in l. edita. C. de eden. Dy. in reg. null^o de reg. iur. in 6. Cabal. milleloq. 653. p. 2. Guid. Pap. sing. 105. Hipp. de Marf. rub. de fi deust. nu. 378. 380. & vno remedio intentato aliud non cessat in cōpatibilibus, & separatis, vt supra in ver. Lex ergo qua de re retinere rem pro sui cautione, non est lucrari fructus, & retinere rē & facere fructus, sunt correlatiua, vt dici nō possit quod prohibitū in vno sit prohibitū in alio, per ea quæ dixi in p. 6. nu. 603. & seq. ergo si creditor nō potest facere fructus suos dispositione dicta rē legū, nō est prohibitū ei, vt i retentiōne per supradicta.

Nec valet, dicere quod talis retentiōnis effectus prouenit ab ipsa tenuta, sine qua ius retentionis, creditor non haberet, & sic effectus sit tenutē. Quoniā responderetur id verum esse, si non præcessisset præambula hypotheca vt dixi supra in ver. Lex modo attenditur: enim origo, & ab origine omne causatū debet referri. Ofac. Cache. ra. decis. 67. nu. 27. & 28.

Tandem inficiari non potest, quin ex supradictis omnibus,

nibus, ille qui re cōduxit à creditore ius in re habēte, ex prābula hypotheca, non dicatur in bona fide, vel saltē eū nō esse in mala fide, ita vt opini. Cor. in l. si vrbana de cond. indeb. sub nu. 3. locū nō sibi vēdicat. quia creditor ius habēs in re nō est p̄do. Cacher. dec. 1. 56. nu. 1. & 3. l. generaliter. ff. qui pot. in pign. habēt l. si is qui. ff. de iur. fisc. & cōductor nominādo, authorē est penitus liberatus, & nō potest dici in mala fide vi Rebuff. tract. de nominat. q. 19. & in Fragm. ... cū ad excludēdam malā fidē sufficiat qualis, qualis occasio possidēdi. Bal. in l. irritam. col. 2. vers. modo queritur. C. pro donato, & quis nō est in dolo vbi error iuris interuenit. Doct. in l. si quis id qd ff. de iurisd. omn. iud. Cachera. decif. 160. nu. 8. cū ibi per eū adduct. & quaelibet causa, siue colorata, siue etiā be-
 * ficialis, excusat, vt quis nō teneatur ad p̄nā, vt per Berta zol. conf. crim. 38. nu. 10. cū multis alijs cōf. & consi. 129. nu. 13. vbi malā fidē purgari ait per actionē ciuilem ex cō tractu orientē, vt in casu nostro in quo cōductor habuit titulū virtute locationū, factarū. ad quod facit. tex. in l. et §. si quis sciētē. cū cōcord. ff. de pet. har. & eo magis cō-
 * ductor est liberatus, quia debitori nil deperit, quia habet creditorem, aduersus quem agere potest non sic in casu Surd. consil. 115. volum. 1. quia minor ibi non habebat unde se vertere poterat, nisi aduersus eum, qui rem suam pro se ipso acquisuerat, & fructus perceperat.

An vna res pro alia de iure retineri possit.

An autem vna res pro alia retineri possit, distinguitur, vt per Bal. in l. prātextu debiti, quā est l. vlt. C. comodati di cētē aut vna res pro alia p̄uenit cū vitio, & retineri nō potest: aut sine vitio, & tūc aut causa retinendi cohēret, rei, vt puta causā per quā, quis vult retinere, vt expensā sūt in re facta, vel labor, vel opus, vel solutio gabellā, vt de Colono, de futuro, de mare scalco, & de scolari, aut ve-
 * cturali, & huius modi, & ad prādictā reg. tit. gloss. in l. si inducia. C. in quibus cau. pig. tac. cōtraha. vbi Bar. & op. Bal. sequitur Iaf. in l. si nō fortē. §. si cētū, nu. 7. ff. de cōd. Indeb. vide Rot. Rom. in nouiss. decif. 295. p. 2. facit. Soc. reg. 431. Si vero vnus habet vnā rē, & alter aliā rē, diuersa
 * speciei, tūc vna res pro alia retineri nō potest, quia nō recipiūt inuicē functionē, vt ait Bal. d. l. vlt. in princ. posset tamē depositari, p̄nes iudicē donec sua res cōsignetur, ad trad. p. Bar. in l. soluturus. ff. de solu. quia ad caute lā, vt tutus sit, qd res sua ab alio restituatur, rē alteri de-
 * portare poterit, vt in arg. facit Cauale. dec. 4. sub n. 6. p. 1.

Et dū anno proximē p̄terito acciderit, quod Marchio Ferdinādu Malaspina, Licianę Dominus, custodiā Ca-
 * strī Suri Lunifanę pro Marchione Rinaldo haberet, expēsāsq; fecisset nō modicas, vt asserēbatur, restituere Ca-
 * strū recusauerit, nisi prius sibi solutis expēsīs, de hac re obiter requisitus à Domino Ioāne Baptista de Strozis, patritio Florētino, & viro nobilitatis integritatisque ac
 * in omni scientia nemini secūdo, quid senserim tūc respō-
 * di, posse Castrū de iure retineri donec soluantur expēsā
 * custodiēdi gratia factę: quia habetur simile de eo qui fe-
 * cit expēsās, ut pro not. trad. Io. de Ana. conf. 32. incip. ul-
 * tra alia dubia in ult. col. ubi multa iura adducit, quem ad-
 * ducit Iaf. d. l. si non fortē. §. si centum sub nu. 10. ff. de cō-
 * dit. indeb. & ita cū Ana. tenet Bologn. in addi. ibi Postre-
 * mō, circa ultima dubitationē, et ualdē miratus fui uidisse
 * Iaf. loc. cit. qui in cōtrariū allegat. d. cōsil. Ana. tradendo
 * pro limitatione Fallentiā, quod Castrum debeat restitui
 * antē solutas expensas, sed Ana. d. consi. 32. & Bolog. di-
 * cūt totū cōtrariū, in libro meo, & iura multa adducūt, at
 * alios. in p. trad. idē Iaf. cir. retētionē de quib. in d. §. si cē-
 * tū de clerico pro expēsīs funerū, De muliere uidua, quae
 * potest retinere domum uiri defuncti, donec dos actua-
 * liter soluat. ex Bal. in l. pen. C. de pignor. act. & alibi.

An inuenta fiant inuentoris.

Nō est penitus extra propositū tractatio, An inuenta
 * fiant capientū, sicut capta in bello, de quo dictum fuit ca-
 * su 1. sub nu. 78. & ui supra in uer. capta distinguendū est,
 * aut sunt Thesauri, & de hijsdic, ut infra in uerb. Thesau-
 * rus: aut sunt missilia, & sūt; inuētoris, §. hoc amplius in-
 * stitu. de rer. Diuis. aut sūt pecuniā, & res huiusmodi amif-
 * se, & nō sūt inuētoris, sed restitui debēt, alioquin fur, uel
 * raptor esse dicitur, qui inuenit, & nō restituit, c. si quid in

uenisti. 14. q. 5. Aug. de uerb. Apost. sermo. 19. Bar. in l. fa-
 * sus creditor §. qui alienū. ff. de fur. Ideo indagādus est Do-
 * minus iuxta loci cōsuetudinē, uel cadulas affigēdo in lo-
 * cis publicis, uel nūciādo ore Prādicatorū; alij uoce prā-
 * conū, de qua re ui. est Lud. Carbu. de resti. omn. rer. c. 76.
 * car. 543. uer. tertium dictū, sed Bonifac. de tur. §. contre-
 * ctatio. n. 135. ait inuētore, nō teneri p̄conizare ex Soc.
 * in c. cū dilecti. n. 30. de accusat. Scapp. de fur. lib. 5. c. 155.
 * n. 9. et si nō inuenitur cuius sit, restituenda est res Episcopo
 * po. Bal. l. 1. de rer. Diuis. uel curatori parochiā, in qua res
 * fuit reperta, uel cōfessori, alij dicitur erogari debere pau-
 * peribus, etiā sibi ipsi inuētore, si sit adeo pauper, vt egcat
 * alimētis, ut colligitur ab Host. in c. cū tu; de usur. S. Tho.
 * in 4. sent. dist. 15. & alios allegat Carbo. d. c. 76. car. 544.
 * uer. Quinta dubitatio, & uer. sexta dubitatio, Iodoch. in
 * sua prac. crim. tit. de reper. Prima enim caritas incipit
 * à se ipso. sed laudabile erit hanc retentionem pro publi-
 * ca autoritate fieri. Carbo. loc. cit.

Ex his resoluta manet cōtrouersia illorū duorū puero-
 * rum qui simul itinerātes, uiso ab utroq; marsupio in quo
 * pecuniā erāt, unus dixit a meo; alter uerò eodē instanti
 * nihil dicēs, pedē super marsupio posuit, & du conarētur
 * capere marsupiu, tandē remāsit p̄nes eū, qui prius pedē
 * sup illud imposuit. Qua de re secūdo terminos legales pe-
 * cunię esse debebāt tūc, ut in l. 1. & ibi. scrib. p̄sertim, Rip.
 * de acq. poss. & in Rub. extra de caus. poss. & propr. num.
 * 15. qui etsi dicat ibi quod oculo etiam acquiratur posses-
 * sio, per d. l. 1. §. si duxerim. tamen etiā manu. ut nu. 16. sed
 * quia is oculis, manibus, & pede apprehēdit, duo uincola
 * magis ligāt, quā unū, et tria magis duobus. §. sed hodie. in
 * stit. de Adopt. & ideò quod pes tuus olim calcabat tuum
 * erat, secūdo iura antiqua, vt meminit. Rip. d. rub. sub d. n.
 * 16. et n. 17. & distinguit quod in retinendo, animus agit
 * potentius, quā corpus, secus in acquirēdo, uerum tria re-
 * quirūtur, ut quis uerē dicatur possidere. factus corporis
 * affectus animi, & adminiculū iuris, ut p. scrib. in Rub. de
 * acq. & ret. poss. ubi. Azo. ui. in p. 6. sub n. 646. & 647. uerū
 * quia res aliena fuit, tertius, ut est pauper, ignoro domino
 * gaudebit. quod alias dictum effectum contrariū peperit,
 * nam inter duos litigantes tertius offensus fleuit. & quan-
 * doque occisus remansit, et sic nota quod paria non sunt
 * litigare ciuilitate, et criminaliter.

De impedimento legitimo.

FRAGMENTVM CXXV.

IN ea p. 6. sub n. 534. circa impedimētū scias, Quod im-
 * pedimētū potest causari uel à facto iudicis, uel aduer-
 * sarij, aut alicuius tertij, etiā à casu fortuito, & est quid fa-
 * cti deo probādū ab eo, qui illud alleg. l. in bello. §. factę.
 * d. capt. et postl. reuer. et p̄batur p̄ testes, uel p̄ iuramētū
 * ut, inquit Masca. alios allegās de pb. cōcl. 885. p. tot. ui. p.
 * 5. antē n. 226. quodq; relinquatur arb. iud. Meno. de arb.
 * cas. 118. et circa restitutionē in integrū. ui. Sfor. od. d. suo
 * trac. q. 8. n. 12. & circa impedimētū iustū quo appellās ne
 * quiuit appellationem p̄sequi, vi Thesaur. dec. 10. ui. in
 * Fragm. 52. & in sūma nota quod nullū impedimētū affe-
 * ctatū excusat Sfor. od. eo trac. q. 27. ar. 1. ar. §. Tria onera
 * tutelārū insti. de excusa. tut. unde si causā diū pedēs corā
 * iudice stetit in expedita imputādū est ei, qui expediti nō
 * curauit, ut p. 5. nu. 217. & 251. Nā per plures mēses post
 * lapsū instātiā tacēdo, & nō p̄testādo de lapsū instātiā,
 * ea p̄dēte dicitur in culpa. Cauale. dec. 6. n. 10. & 11. p.
 * 1. at si pronuntiatū fuisset pro ut in cedula, tēpore legiti-
 * mo, ut de more Curiā Ro. ac aliorū locorū, tūc etiā, qd
 * plures anni trāsierint, causa nō erit amissa. Nā tēpus in-
 * cipit currere à die pronūtię: secus si vno tēpore lata esset
 * sētētia prout in cedula, & alio tēpore appareret subscri-
 * pta, ut in terminis trad. Rot. Rom. Nouiss. p. 3. li. 3. decif.
 * 704. per tot. ex Bar. in l. 1. in si. l. C. de sen. experic. recit.
 * & Rot. ait ibi, quod quādo iudices subscripsi sunt nō po-
 * nitur, dies, quia subscriptio referri possit ad tēpus pro-
 * nūtiā, & ui que in propof. dixi supra. Fragm. 55. car. 179.
 * Et per hęc sit tandē impositus finis huic sextę parti de
 * Rigore, & equitate, hac die uigilia solēnitatis Pascatis Sā-
 * cti Spiritus, cui Laus, & honor in saecula saeculorū. Amen.

PRACTICA
ET THEORICA
DE TESTIBVS

In Qua { De eorum Qualitate, & Numero
Probatione, & Reprobatione;

ET CIRCA EOSDEM

De Officio & Arbitrio Iudicis
In Causis Ciuilibus, & Capitalibus,

ABSOLVTISSIME PERTRACTATVR,

*Eaque omnia traduntur, quae in hac materia Iudicentibus simul, &
causarum Patronis maximo in dies vsui sunt necessaria.*

NUNC COPIOSISSIMIS ADDITIONIBVS EXORNATA.

Cum magistrali Conf. in fine.

HORTENSIO CAVALCANO I. V. D.
AVTHORE FIVIZANENSE.

Cum rerum magis Notabilium Indice locupletissimo.

CV M PRIVILEGIIS.

VENETIIS, M. DCVIII.

Apud Bernardum Iuntam, Io. Baptistam Ciottum,
& Socios.

P R A C T I C A

ET THEORICA

DE TESTIBVS

De eorum Qualitate, & Numero

Probatione, & Reprobatione

A T T E R C A E O R D E M

De Officio & Arbitrio Iudicis

In Causis Civilibus, & Criminalibus

ABSOLVTISSIME PERTRACTATA

per Joannem Baptistam de Magistris, & Joannem Baptistam de Magistris

AVVIC COPIOSISSIMIS ADDITIONIBVS EXORNATA

Joannem Baptistam de Magistris

HORTENSIO CAVALCANO I. V. D.

AUTHORE FLORENTINENSIS

Conservatoris Magistris Notarii, & Iudicis locupletissimo

CVM PRIVILEGIO

VENETIIS M. DC. LVIII

per Joannem Baptistam de Magistris, & Joannem Baptistam de Magistris

& Socios

ADMODVM ILLVSTRI

AC EXCELLENTISSIMO
D. PETRO CABALLO, PRO
SERENISSIMO MAGNO
DVCE ETRVRIAE

*In tota Ditione Florentina, Fiscalis Camera Auditori Generali,
& vtriusque Signaturae Consiliario.*

Hortensius Caualcantus I. C. Fiuizanensis S. D.

Venadmodum Navis placidum mare ingrediens, tranquillo aere statim scindens remis aquas, ventorum turbibus aggressa, huc, illuc impulsas, dira tempestati, cum maxima sua iactura, cedere, coacta est; Ita Clariss. D. Caballe naturale hoc iter vitae nostrae ipse peragendo, ex animo nulli prorsus infestus, sed mihi metipsum, ne inciderem in scopulos nocentiae, & dedecoris, felicem demum (si felicitas haec dici potest) ab omnibus optatum finem honoris, & benevolentiae, consequi potuissem, si innocentia fretus, ab iniurijs eorum, qui oderunt me gratis, tutus euasissem; Quod haud difficile mihi futurum existimandum fuit, Cum animi quies, vitam cuique quietam pariat. Veruntamen (id quod saepe euenire solet) quod quis quanto magis, se nulli inuidum agnoscit, multis se inuidiosum esse comperit; Ipse sum Navis illa, quippe qui praeceteris, siue domi, siue foris, semper mihi proposui, ut sine aliorum iniuria, studijs, laboribusque viam mihi ad aliquam honestam dignitatem consequendam, vestigia, ciuileque mores maiorum meorum sequens, licite nobiliterque pararem, Non aliorum gratia, sed mea virtute ambiens, non superesse, nec paritatem desiderans, nec alieno bono, & dignitati inuidens, nec merita aliena mihi ipsi ascribens, vel alios suppressens, sed passim mea sorte contentus, tamen inuidorum diris iectibus non semel agitat, in altitudinem maris ferme demersus sum: heu, heu, ab illis impulsus, à quibus magis auxilium non immerito sperabatur; sed tu Domine mi, nosti omnia, & protestiti me. Qua de re cogitans de temporum calamitate, impiorumque iniquis persecutionibus, melius esse duxi cedere, quam contendere, & studijs, ac lucubrationibus meis incumbere, quam secundam tempestatem expectare, dignitatum maiorum cogitatione postposita, conditiones temporum mutandas minime sperans. Nam in vado nauiganti, paruum naufragium

erit, & fulmen quo excelsæ plerunque turres tanguntur sub humili tecto tanquam passer solitarius manens non timebit. Cæterum (iam annos octo) Excellentissime D. Petre, tuam erga me beneuolentiam expertus sum, & tu meam erga te fidem licet contrarijs ventis agitatum, tamen amicitiam tuam honori quo potui, si non quo debui alere conatus sum, pro ut antor, & sinceritas vere amicitie postulant, & mea scripta testantur, utinam sic factis vires reetus animus meus recepisset. quoniam multitudini meritorum tuorum liberalius respondissem, & tu, intrinsecitudinis, & extrinsecitudinis meæ omnino te ipsum certiozem reddidisses, & nullus certo certius te melior teste, ac me fidelior amico. cursuque breui temporis adinuicem experti sumus. Nunc vero, cum in lucem iam tertio, (sed modo copiosior) praxis mea de testibus prodire debeat, ijs nouissimis testibus fidem erga te meam, magis, atque magis declarandam duxi, & sub eadem protectione tua commendatam emittere, ac nomini tuo dicare; equum enim, & canem simul, detractores timebunt, calcitrabit unus, alter mordebit illos. Iam de te fama volat, sat est: In presentia laudes tuas pluribus percurrendi tempus non est: nec ego talis sum, ut præconio illis quidpiam adiungere valeam. Porro tanta, tum ciuili, tum criminali doctrina fulges, quanta experientia, & mentis integritate præditus es. Vale, & me ama, sicut te facio, quia plenitudo legis est dilectio. Florentia Calend. Maij 1608.

PRACTICA, ET THEORICA

DE TESTIBVS,

D. HORTENSII CAVALCANI.

S V M M A R I V M.

- 1 **E**stium materia valde periculosa, & difficilis.
- 2 Deus est ipsa veritas.
- 3 Veritas lapis angularis dicitur, & de eius excellentia.
- 4 Testimonium ferre, est dignitas, et ponitur inter actus legitimos.
- 5 Veritatem occultans, mortaliter peccat. Amicus sciens sub confessione factum amici, an teneatur reuelare in iudicio.
- 6 Quod per te non vis, alteri ne facies. Testimonium ferre, est munus civile, publicum. ibi. Testes quare cogendi sunt. ibi.
- 7 Testes a quibus iudicibus cogi possunt.
- 8 Arbitrarius non habet eandem iurisdictionem, quam iudex ordinarius.
- 9 Testes quibus modis cogendi sunt.
- 10 Testes qui esse possunt.
- 11 Testes idonei esse debent, & quando rogati, & quando non.
- 12 Qualitates Testium quae esse debent.
- 13 Testis cuius aetatis esse debet. & num. 16.
- 14 Aetas prima, & ceterae aetates quae sint. Masculus pubes, & femina viri potens quando sunt.
- 15 Femina cur citius pubescunt.
- 16 Masculus testis quando legitime aetatis est.
- 17 Testis dictum non valet sine iuramento.
- 18 Impubes de iure non debet iurare, nec potest.
- 19 Impuberis testimonium an valeat.
- 20 Minor in crim. causa an admittatur in testem.
- 21 Pulli hodie ducunt anseres.
- 22 Seruus minor in testem non admittitur. Specialia duo concurrere non debent.
- 23 Pubes an testificari possit de eo, quod vidit in pupillari aetate.
- 24 Libertus an testificari possit de eo, quod vidit, dum seruus erat.
- 25 Probationes in causa criminali luce meridiana clariores esse debent.
- 26 Dictum impuberis est sufficiens indicium.
- 27 Impubes quando doli capax dicitur.
- 28 Aetas 25. annorum est legitima in quolibet actu.
- 29 Probatio memoriam non extare, requirit testes quadragenarios.
- 30 Ciuiles cause.
- 31 Criminales.
- 32 Mixtae, quae sint.
- 33 Cause arduae equiparantur criminalibus.
- 34 Cause graues exquirunt duos testes loco vnius minus legitimi.
- 35 Aetas 20. an. est sufficiens in teste in causacriminali.
- 36 Facta pro infectis haberi non posse.
- 37 Iudex minorem admittens ad testificandum, an teneatur. Aetas ex aspectu cognoscitur ibi.
- 38 Iudicis poena, non mitigat quem indebitè torsit.
- 39 Cause criminalcs maioris sunt periculi.
- 40 Crimen laesae maiestatis quomodo committitur.
- 41 Capitis amputatio est poena minor in crim. laesae maiestatis. Subditus qui non est, crim. laesae Maiest. committere non potest ibid.
- 42 Dignitas annexa officio facit recedere. a reg. iuris communis.
- 43 Clerici, licet minores xx. ann. sunt testes idonei.
- 44 Clericatus est dignitas.
- 45 Decuriones minores xx. ann. testes sunt idonei.
- 46 Priores nostri temporis equiparantur decurionibus. Medici & alij, qui alios docent minores xx. an. testes sunt idonei. de consuetudine ibid.
- 47 Iurisperiti minores xx. ann. de iure sunt testes idonei. Medici respectu medicinae non dicuntur nobiles ibi.
- 48 Ars medica, an sit inter artes mechanicas.
- 49 Testes omnes sunt idonei quamuis minores, in ijs, quae spectant ad eorum artem.
- 50 Medici recusantes testificari circa artem suam, tenentur parti ad interesse.
- 51 Testimonium Medicorum de credulitate in certis casibus valet.
- 52 Notarii exercentes tantum officium procuratorum, sunt viles. Procuratoris officium dicitur vile. ibi d.
- 53 Notarii periti, & de collegio dicuntur nobiles.
- 54 Fides publica facit Notarios testes idoneos.
- 55 Tabellio cur dicitur publicam fidem habere.
- 56 Tabellionum fides quanta sit. & quod praevalet Tabellio, an testis, scriptura, aut Tabellio. Testis an scriptura.
- 57 Ratione adiuncti conceditur quod simpliciter non concederetur.
- 58 Necessitas facit probabile, quod est improbabile.
- 59 Testium natura & sexus. Feminae regulariter testes esse non possunt.
- 60 Mulierum genus dicitur auarissimum. Mulieres nimis sunt voluptuosae. ibid.
- 61 Coitus in femina est maioris delectationis, quam in viro.
- 62 Feminae quibus casibus testes esse possunt.
- 63 Consuetudo approbata custodiri debet.
- 64 Feminae magis credendum, quam masculis in certis casibus. & num. 68.
- 65 Testium omnium habitas est in certis casibus vna & eadem. Mulier meretrix testimonium praebuit in coniuratione Catilinae. ibid.
- 66 Notorium est etiam, quod fit coram iudice sedente.
- 67 Notorium facit iura transgredi. in quo ordo, est ordinem non seruare.
- 68 Probatum per decem testes notorium praesumitur, ibid.
- 69 Quilibet praesumitur bonus in arte sua.
- 70 Mulieres in plenilunio de albo faciunt rubrum.
- 71 Mulier quaedam maximae scientiae appellata puella.
- 72 Femina in vltimis voluntatibus an testes esse possint.
- 73 Expresse prohibere differt a non permittere.
- 74 Femina pro masculino habita, an eius testimonium valet.
- 75 Hermaphroditus an testis esse possit.
- 76 Testes omnes indistinctè liberi esse debent. Conditio testium quae esse debet. ibid.
- 77 Seruus communi opinione pro libero reputatus, an testis erit idoneus.
- 78 Statu liber an testis sit idoneus.
- 79 Error communis habilitat testem, alias inhabile.
- 80 Actus factus a quo incipi nequit, est nullus.

- 81 Bona fama requiritur in teste.
- 82 Pauperes suspitione non carent.
- 83 Ignobiles, & plebei sunt testes suspecti.
- 84 Conditiones debite testibus quo tempore inesse debent.
- 85 Inhabilitas in teste quo tempore nocet. vsque ad nu. me. 95.
Conditiones, que testem inhabilem reddunt.
- 86 Actus factus, absente parte, impugnari potest. ibidem.
- 87 Testis inhabilis pro habili reputatus, detecta inhabilitate non vitiat actum. Vtile per inutile non vitari. ibid.
- 88 Factum hominis non tollit dispositionem legis.
- 89 Testes quandoque fauorem publicum, quandoque priuatum respiciunt.
- 90 Nemo ex suo dolo locupletari debet.
- 91 Quod approbo, non improbo.
- 92 Obligatio legitime colligata, non dissoluitur ob caullationes, & subterfugia.
- 93 Testes debent idonei adhiberi, dum conficitur testamentum.
- 94 Argumentum de contractibus ad vlt. volunt. & e contra valet.
- 95 Habilitas in teste quando attenditur, tempore iuramenti, an tempore depositionis.
- 96 Medium non datur in causa crim. inter tempus iuramenti, & tempus depositionis.
- 97 Testes quare magis idonei esse debent in causis criminalibus, quam in civilibus.
- 98 Inhabilitas superueniens testi post eius dictum, illud non infirmat.
Legitime factum non retractatur. ibid.
- 99 Testium vita, & mores.
Mores plus operantur diuitijs multis.
- 100 Testem esse malum & famam, qui dicit, probare debet.
- 101 Semel malus semper malus presumitur, in eodem genere mali.
- 102 Fama mala quomodo purgari potest.
Fama bona probata vno tempore, & fama mala probata in alio tempore, que nam preualet, ibidem.
- 103 Fama tribus testibus probatur.
- 104 Mores alij necessarii, alij etiam ad bene esse dicuntur.
- 105 Fides est omnium rerum fundamentum.
- 106 Fides in teste duplici de causa requiritur.
- 107 Fides veritatis verborum adminicula non desiderat.
- 108 Fides vbi non est, iustitia desijt.
- 109 Fides est nostra salus.
- 110 Fides quot modis, in iure nostro accipitur.
- 111 Bona fides semper presumitur.
- 112 Testis veritatem debet dicere coram iudice, ac si esset coram Deo.
- 113 Testis debet esse bonorum morum.
- 114 Bonum nomen habere bonum est.
Testis infamis esse non debet. ibid.
Infamia canonica qua sit. ibid.
- 115 Infamia civilis qua sit.
- 116 Infamia quando ipso iure irrogetur.
- 117 Verba, ipso iure, & ipso facto, quomodo sunt intellegendum.
- 118 Infamia facti qua sit.
- 119 Infames an aliquo in casu tales esse possint.
- 120 Mores ad bene esse qui dicuntur.
- 121 Initium sapientie est timor Domini.
- 122 Homo homini Deus dicitur.
- 123 Anima principales potentie sunt intellectus, memoria, & voluntas.
- 124 Homo interior suo exteriori dominatur.

De qualitate Testium Pars I.

Testium materia adeo ampla est ut qui de ea scribere latum campum habere, licet non omnia attigerunt quia plura sunt negocia quam vocabula & in hoc spaciofo mari, Doctores vela dedere ventis multis funibus malum circumdantibus, & dixerunt Iudici verte clauum vel artemonem arbitrio tuo, tu enim Dux Nautis, nimirum si tota hac materia residet in arbitrio iudicis, quamuis tot tantique Nautie defatigati sint infra remigando tot regulis ampliationibus & fallentijs ita ut certa doctrina ferre dari non potest. quare materia valde periculosa est, nedum difficilis, quod aures Iudicis requirit purgatissimas, ne dicatur acceptator persona rum, os Testium, & linguam caute custoditam, Partium autem conscientias ab omni passione mundas. Memento igitur homo, quia Deus est ipsa veritas. no. in l. 1. in fi. de off. praefect. prat. c. et si Christus. extra de iur. C. cum testis. de test. Qui ex Deo est veritate audit, & dicit C. quisquis vl. q. 3. attestans vero falsum, est similis Satanæ, qui mendax est, ut scriptura dicit, veritas nanq. lapis angularis dicitur. Alex. cens. 47. vo. 2. in qua quidem versatur nostra salus. c. 1. per illum tex. de vot. lib. 6. c. nemo peritorum. 11. q. 3. quanto enim obscurior sit tanto clarior est, Nec propter nostrum affirmare, vel negare mutatur. no. in l. assumptio. ad munic. & apud Arist. 2. Metaph. qui dicit finem scientie speculatiue veritatem esse, practice vero opus. Hinc est quod ferre testimonium est dignitas, vt 32. q. 5. & ponitur inter actus legitimos a Iustiniano in l. quoniam. C. de Hæret. & Manich. Spe. in tit. nostro. de test. ver. ferre testimonium. §. 1. Nep. a no. ot. Alba. eo. tract. de test. n. 31. & 41. in mo est actus iurisdictionalis. Bart. in auth. apud eloque tiffimū. C. de fi. Inst. & infra dicitur in §. n. 72. lit. L. & nu. 89. cum seq. & probatio que fit per testes est dignior & praestantior omnium aliarum probationum. Masc. de prob. q. 5. n. 9. vol. 1. At celare veritatem peccatum est. 11. q. 3. c. si quis. & tex. in l. presby. C. de epis. & cl. quod verum inquitur, Cano. in c. 1. de test. cog. in causis civilibus. secus in criminalibus. ita Spe. refert. in §. qualiter. ver. no. co. tit. & Alb. tenet in eius tract. de test. n. 30. Idem Egid. eodem tract. n. 4. Ipse vero idem puto dicendum esse in causis criminalibus. in mo multo magis, quando testis veritate occultans, noceret proximo contra duo precepta, vnum naturæ, quæ prohibet, quod tibi non vis, alteri ne facies, & alterum diuinum, ne sis testis iniquus. & apud Iuriconsultos. in d. l. presbyteri. C. de epis. & cl. est eoi calculo receptum, quod verum tacens, falsum committat. vt infra late videbimus, & hoc magis verum est quando quis dicendo veritatem remedium daret, ne peccatum fieret moraliter, & ideo si Amicus sub confessione sciat factum Amici sui, & illud promissum non reuelare, tamen non est obligatus in hoc fide seruare propter peccatum. Rip. trac. de Pest. n. 119. & 126. & infra dicitur. n. 59. lit. N. in 3. par. prin. melius est. n. pro ueritate pati supplicium, quam pro adulatione beneficium. c. nemo peritorum. 11. q. 7. non tamen uerum est semper occultare ueritatem peccatum sit. secundum. D. Th. 2. 2. q. 70. ar. 1. & alios quos affert. Farinac. de test. q. 78. nu. 14. car. 376. conferunt que dixi in tractat. de Brac. Reg. in 3. pa. nu. 52. & seq. & nu. 72. & quia ferre testimonium est munus civile, & personale publicum. Ang. de Perus. cod. tractat. de test. num.

num. 25. Ideo testes possunt cogi art. l. magistratus. de mun. & hon. & in l. si quis ex signatoribus & in leg. si quando. C. de test. * & est communis opin. & vi. Oria. eo. tractat. de test. num. 29. & 31. vbi dicit, per iudices ordinarios, & non per arbitros testes cogendos esse: quia arbitri non tantam habent iurisdictionem. Sed solum notionem, ad quod vi. D. Men. in suo art. tra. de arb. iu. per to. & sit talis compulsio per censuram ecclesiasticam, à iudice ecclesiastico, & indicta multa, à iudice laico, vel captis pignoribus vt in leg. si quando vbi Docto. communiter C. eo. & aptius suo loco dicam & qualiter cogendi sunt vi. infra in §. p. num. 179. & scias quod testes qui ex officio examinantur dicuntur inditia, qui verò ad instantiam partis probationes & testimonia appellantur. Præmitto modo regulam esse omnium scribentium affirmatiuam, quod omnes testes esse possunt, nisi vi, aut iure prohibentur, art. §. 1. inst. de ijs, qui sunt sui. vel alie. iur. & text. in l. prohibeantur ff. de quibus cau. maio. & in leg. 1. & 3. §. lege Iulia, leg. inuuli. ff. eo. de test. Fel. in cap. testimonium. num. 12. eo. Socin. Iunio. consil. 32. num. 31. & consil. 61. num. 14. volum. 2. Et editum de testibus est prohibitorium. Afflict. Decis. 303. num. 3. D. Menoch. de arb. iud. cas. 111. num. 5. & Foller. in sua prac. Cano. num. 34. in fin. fol. 121. (ait) quod indistinctè hodie seruatur testes cogendos esse tam in civilibus, quam in criminalibus. refert, & sequit. Clar. §. fin. q. 24. vers. successiue. Sed testes idonei esse debent, siue adhibeantur rogati. siue non, vt in l. ad fidem. coniunct. auth. rogati. C. de test. & in quibus casibus oportet testes esse rogatos, vi. Azo. in sum. C. eo. de test. num. 20. & 21. & infra in 2. p. nu. 46. 47. & 48. Qui testes aut deponunt spontè, aut coactè in iudicio, aut extra. in causa civili aut in causa criminali, vel mixta, in prima instantia, aut in secunda. De quorum validitate infra suis locis dicitur. Et quo ad testium qualitates sciendum est, quatuor principaliter esse necessaria in teste, videlicet ætas, sexus, conditio, & mores. de quibus. no. glo. in l. 3. ff. eo. Lancellor. instit. Cano. tit. de proba. §. testes verò. primo igitur, ætas hominis in sex gradus diuiditur lo. And. in princ. li. 6. vnde versus. *Infans, inde puer adolescens, post iuuenis vir Dicitur, inde senex & postea decrepitus fit.* not. gloss. in §. pupillus. Instit. de inut. stipul. in cap. 2. de pac. iura. fir. ab 14 incunabilis autem prima ætas durat vsque ad annos septem, quo septimo anno elapso, efficitur impubes, & doli capax. vt infra num. 27. & cum peruenerit ad 14. annum, dicitur pubes: licet fœmina completo duodecimo anno, dicitur viri potens: capitul. puberes. de spons. impub. & instit. quib. mo. tut. finit. in princ. & differentiam assignant isti naturales, vel propter mulierum nimiam caliditatem, vel quia à communiter accidentibus fœmina citius moritur, sed hoc non est presentis speculationis; Ab anno verò 14. incipit pubertas, & durat vsque ad annum 25. quo tempore ætas dicitur perfecta in omni re vt in l. fin. C. de ijs. Qui ve. æta. impe. & l. cum filio de leg. 3. quamuis de iure Pontificio. 30. annorum ætas perfecta dicatur. C. episcopus. 83. distinct. & ab Annis 25. vsque ad annos 40. ætas virilis appellatur. & abinde vsque ad annos 60. dicitur ætas matura & senilis. & vsque ad annos 70. postea dicitur decrepitus qui illos attingit. & amplius dolor & labor. Psal.

89. vbi loquitur in Potentatibus, Qualiter verò per testes ætas probatur, dicam infra, modò ad rē. masculus regulariter maior 14. ann. in causa civili est testis idoneus. l. testimonium. ff. de test. 16 & 4. q. 3. c. & testes. hæcque omnium sententia est. Impubes verò non est testis idoneus de iure, quoniam dictum testis non valet sine iuramento. ita determinat. tex. in l. solam. Cod. de test. & 4. quæst. 3. vers. solam. & est communis opinio at impubes non potest de iure iurare, quia non præsumitur capax iuramenti. leg. qui iurasse. de iure. iura. & 12. quæst. 5. cap. paruuli. nisi in certis casibus, de quibus tex. & Doct. in leg. fin. de liber. causa. Et si impubes in testem adhibeatur, eius depositio ipso iure non tenet Ang. in §. 1. auth. de test. declara. procedere tam in contractu quam in distractu, sed in criminalibus admittuntur in certis casibus, vt infra statim dicitur. præcipuè ad aperiendam viam iudici vt multoties euenisset dicit Clar. §. fin. q. 24. versic. vidi, quòd ex dicto Puerorum, delicta fuere detecta, ex ore enim infantium perfecit laudem. Psal. 8. & mihi pluries in facto contingit. At si pubes communi opinione reputatus maior fuerit, tunc pro idoneo teste habebitur, licet postea detegatur inhabilitas respectu ætatis tantum, vt communiter concludunt Docto. in leg. testium. vbi Dyn. & Bar. §. 1. de testa. Alberic. de Malet. eo. tract. c. 5. num. 19. par. 1. & num. 20. 21. & 22. vbi dicit de impuberibus. Sed de consuetudine in criminali causa, non semper attenditur, quod testes sint 20. annorum. fat enim videtur, testem esse puberem, quo tempore iurare potest. l. qui iurasse. §. pupillus. ff. de iur. iurand. quod tantò magis procedere videtur hodie, quia pulli (ut dicitur) ducunt anseres ad bibendum ui. late per Farinac. eo. tract. in uer. minor. ubi sparsim in plur. quæst. de teste minore tractat. præsertim q. 58. & ibi de Impubere. Et dictum impuberis coadiuuatur, & facit indicium ad inquirendum. not. gloss. in leg. fin. Cod. de ijs quibus & indig. non ad torturam, nisi ueritas aliunde haberi non possit. Marsil. in pract. criminal. §. Diligenter. nume. 80. & seq. ubi dat pro singulari, quando debitum non potest probari, nisi per minores, tunc duo impuberes illud probant deficientibus testibus maioris ætatis. Ad seruus minor communi opinione liber, & maior reputatus, non erit idoneus testis, immo non ualebit eius testimonium, quia alias esset simul concedere duo specialia. cont. text. leg. 1. Cod. de dot. promiss. & no. Doct. in §. si res aliena. & 23. ibi gloss. institut. de leg. Hic quærunt, Docto. an pubes de eo, quod uidit quando impubes erat, testimonium dare ualeat. & omnes communiter dicunt, quod sic, Clar. d. q. 24. vers. uidi. Et testatur. Alber. eod. tract. dict. cap. 5. num. 21. per tex. in l. notionem. §. Instrumentorum. ff. de uerb. sign. & in l. de minore. §. tormenta. ff. de quæstion. tex. & gloss. in l. 3. §. diuos. ff. eo. testatur de communi Calcan. consil. 110. post numer. 8. uersicul. nec obstat. Igneus. in leg. excipiuntur n. 36. ff. ad Sylla. Pet. Monc. addit. Crot. d. tract. nu. 194. lit. 55. quicquid. Lanfran. de Oria. dicat in dicto tract. num. 2. idem concludunt de liberto qui testificari potest de eo, quod uidit, dum erat seruus. & Barth. quem allegat Lanfr. de Oria. d. n. 2. in l. fi. C. de ijs quib. vt indig. post. gl. nō loquitur in causa. civili, sed in causa criminali. vbi luce meridiana pbationes debent esse clariores, & testes omni exceptione

- maiores. l. sciant cuncti. C. de probat. cum si-
mi. quod procedit respectu seu pro parte fisci,
seu Accusatoris. secus pro reo, Felyn. in capitu-
significasti li 2. n. 13. de probat. Crauet. consil.
26 3. nu. 16. Bertazol. consil. 18. nu. 14. immo Bart.
dicit, quod dictum impuberis est indicium suf-
ficiens in suo casu, ergo dictum puberis de eo,
quod iam vidit, dum impubes erat, magis vale-
bit etiam in causa civili, dum modo deponat de
ijs, que vidit, dum erat doli capax, ut inquit Bar-
d. l. fi. C. de ijs, quibus, ut indig. & Spec. eod. tit.
§. primo versic. sed nunquid impubes. & de ijs,
quæ percipere potuit iuxta habilitatem, & per-
ceptionem eius intellectus; ut declarat Io. And.
adde ad Spec. ver. sed nunquid. lit. 1. ver. est scien-
dum, propè fin. Clar. §. fin. q. 24. versic. vidi quā-
doque in fi. vbi loquitur in causa criminali. &
hanc opinionem iustissimam esse, dicit Alber-
27 de Malet. eod. tract. d. cap. 5. part. 1. num. 23. &
tenent magis communiter Doct. in d. l. 3. de te-
sta. Et quando impubes dicitur doli capax. ha-
betur per Ioan. And. ad Spec. versic. sed nunquid.
lit. 1. Bal. in l. non tantum. in princ. ff. de excu-
sat. Bart. in l. 1. nu. 6. de nouat. vbi masculus. 10.
ann. cum dimidio, & fœmina. 9. ann. cum di-
midio, tunc ambo dicuntur doli capaces, D. Me-
noch. de arbit. iud. cas. 57. car. 101. & in termi-
nis, quo ad contractus & maleficia explicat pul-
chrè Bal. dicta l. non tantum. & Dec. in reg. pu-
pillam. de reg. iur. Duaren. de regu. 259. limita.
3. car. 186. vbi latè. & quamuis ætas testium 25.
28 ann. sit legitima in qualibet causa, tamen quan-
do dicitur, memoriam hominum in contariu
non extare, oporteret hoc casu, testes esse anno-
rum quadraginta ita Floria, in l. seruitutes col.
29 15. ff. de seruit. Alexander consil. 140. volum.
7. Bero. consil. l. 136. volum. 3. & consil. 152.
eod. vol. vi infr. p. 3. nu. 173. lit. C. & quod testes
concludant dicendo communiter teneri memo-
riam non extare ait Hiero. a Monte tract. de fi-
nib. regun. c. 51. nu. 4. & dicam infra. n. 58. & q
E supradictum est de liberto, idem dicitur de do-
mestico de quo infra nu. 26. 4. par. quia de eo q
vidit dum adhuc non erat domesticus potest te-
stificari, si est vir probus. Bart. in l. 1. ff. de quest.
Angel. in eius cons. vnico. & de alijs qui condi-
tionem mutarunt, ut de famulo, & huiusmodi
earum rerum quas ante famulatum vidit, vide
Bart. & ibi Add. in d. l. 11 §. seruus, de quest. veru
in hoc considerabitur qualitas causæ & condi-
tio bona personæ. Et quia iam visum fuit, quod
illi testes, qui sunt idonei in causa civili, nõ ad-
mitterentur in causa crim. bonum est, scire inci-
dentes, quæ nam sint causæ civiles, criminales,
30 & mixtæ. Civiles causæ dicuntur, quando agi-
tur ad commodum priuatum, siue procedatur
ex contractu, vel quasi, siue ex delicto. Barto. in
l. 3. de sepulc. vjo. Soc. iunior. consil. 99. nu. 26. in
2. vol. Maran. Spec. aur. fol. m. hi 21. n. 2. part.
31 4. Criminales causæ dicuntur, quando agitur ad
commodum publicum, siue pœna corporalis
imponatur ad publicam vindictam, siue pecu-
niaria, quæ fisco applicetur, latè per Clar. §. fina,
quæstio. 1. vbi tres recenset opiniones. & Ma-
32 tant. vbi supra. Sed causa mixta, idest partim ci-
uilibus, & partim criminalibus illa dicitur, vbi civili-
ter agitur causa criminis. Aret. c. testimonium
de test. Marant. Spec. aur. vbi supra fol. 21. exem-
plum de damnis datis, de iniurijs verbalibus, &
33 de teste in causa civili falsum deponente. Sunt
tamen aliquæ causæ civiles tam arduæ, quæ equi-
parantur criminalibus. l. propter litem. §. 1. ff. de
excusa. tu. Spec. eod. tit. §. 1. vers. Item excipitur,
quod est fur, & Cauca. Decif. 46. n. 192. & seq.
34 in 1. par. primæ par. qui dicit in ijs grauissimis
causis, vbi testi insit aliquis defectus, duo sal-
tem loco vnus requiruntur. Nat. consil. 166. nu.
11. & dicam infra nu. 196. in proxima secunda
par. Nunc ad propositum masculus maior 20.
an. in causa criminali regulariter admittitur. 4.
q. 3. in testimonium & l. in iuri. la secūda. ff. eo.
& est de iure & ita communiter tenent Doc. se-
cus de consuetudine, ut dixi n. 20. Ratio autem
differentiæ ea potissimum consideratur, quia
nedum tractatur de rebus, verum ut plurimum
de personis, & de vita hominum, & postquam
iudex vel scienter, vel ignoranter aliquam
pœnam iniuste induxerit in reum, casus
non erit amplius reparabilis, nam facta pro
36 infectis minimè haberi possunt. l. nõ dubium
C. de leg. & l. quod si minor. §. restitutorio, de mi-
no. cum vulg. & licet iudex teneretur in sindica-
tu luere pœnas, si minorem admitteret in teste
ob quem condemnaretur reus; per Bal. & Do-
ctor. in l. mancipia. C. de ser. fug. & in proposi.
Curt. senio. eod. tract. conclus. 20. nu. 43. A mad.
38 in suo tract. sind. n. 155. & ratio est, quia ætas ex
aspectu cognoscitur, ut infra, nihilominus per
dolorem, & pœnam iudicis, non mitigatur dol-
or damnum passi, Marf. in eius prac. §. occur-
runt, sub num. 2. licet vulgare sit dictum, sola-
tium est miseris socios habere pœnarum, caue
ergo in causa criminali agendum est, quia in ea
versatur maius periculum. l. 1. prima §. si quis.
ff. de Carb. edic. cum simili. Quæ supradicta re
39 gula fallit primo, si statutum dicat, quod minor
18. ann. ipso iure dicatur maior, l. minime, de leg.
2. fallit in cri. læf. maiest. l. de minore. §. primo,
de quæstio. pet. Ancha. consil. 240. ex prædicta fa-
Fcti narratione. Quod crimen læsæ Maiestatis
probatum nedum per minores, sed etiam per ma-
iores, non idoneos, & inhabiles & vtriusque se-
xus, ac etiam per illos qui regulariter non pos-
sunt compelli. Item per infames criminosos. &
per testes singulares, Item per complices, & so-
cios criminis, non autem per inimicos. latè Ma-
scar. de probat. conclus. 462. Sic in crimine Hæ-
resis, & Simonia. idem Mascar. conclus. 464. cū
ibi per eum adduct. vol. 1. & in crimine læsæ ma-
iestatis, incipi potest a quæstionibus quando indi-
tia haberi non possunt, Afflic. de feud. vers. quæ
sint regalia num. 26. Dum modo conscientia sit
informata. ut latè dicam. in sequenti tracta. De
40 Brachio Regio, Et dicitur crim. læf. maiestatis
quando aliquid committitur contra republi-
cam Roma, vel aduersus eius securitatem, ut in
l. prima, in princ. ff. ad leg. Iul. maiest. & sic quæ-
do contra Sum. Pontif. Imperatorem, Regem,
& Principem, qui non recognoscunt superiorē
aliquid molitur, siue contra personam, siue con-
tra pacificum statum Reipub. christiannæ, Mar-
laud. in tract. Crim. Maiesta. per to. Bart. in ex-
trauagan. ad reprim. vital. eo. tract. læf. Maiest.
& Boss. in sua pract. cri. eo. tit. de crim. læf. Maie-
sta. Iul. Clar. lib. 5. sent. §. læf. Majesta. caute et
go contemptores mundi, ne vos superbia sedu-
cat, Nam huius criminis pœna capitis, est
de minoribus quæ debentur rebellibus. de
41 testa: † Et nota quod ille qui non est subdi-
tus crimen læsæ Maiestatis committere non dici-
tur, quamuis sit conscius criminis, & subditorū
rebel-

rebellium. cler. pastoralis. de re iudi. Idcirco Robertus Rex Siciliae non fuit de eo crimine condemnatus contra Henricum Imperatorem, ut supra dicti Doct. dicunt. Et si subditus exercendo officium Iudicis in aliena iurisdictione sub non suo Domino, aliquid pro munere eius officij contra naturalem Dominum sententiauerit, non dicitur incursum in cri. les. maiestatis, arg. l. grachus, ff. de Adult. & ideo cautela est vt doctores subditi petant licentiam gerendi officia in aliena iurisdictione, a suo Domino naturali. Secus si alii officij um praefer officium Iudicis gerant, puta seruiendo in bello contra Dominum. per supradicta. Tertio fallit in dignitate constituto; Nam dignitas nexa officio facit recedere a regulis iuris. co. c. de multa. de preben. & dign. l. sed & reprobari ff. de excu. tuto. Bart. in l. sicut proponis. §. sequitur. C. de Dignita. lib. 12. Vnde clerici, licet minores annorum 20. ratione tamen annexae dignitatis erunt testes idonei, vt infra latius dicitur. Na clericatus est dignitas, & Clerici in causa sua Ecclesiae admittuntur in testimonium. sicut ille qui est de vniuersitate in causa sua vniuersitatis, vt infra n. 115. part. 4. & vi. Alber. de Maler. eo. tract. de test. c. 4. nu. 701. p. 1. & tex. infra c. quia nonnulli vbi gl. de Cler. non resid. Quarto fallit in minore 20. annorum Decurione. per l. quories. C. vbi Senato. vel clarif. Hinc est quod tales filij minores effecti decurione non sunt sub patria potestate, et excusantur ab oneribus particularium facit tex. in §. Ius autem institut. de patr. pot. **G** Qui Decuriones in aliquibus partibus hodie vocantur Priores, vt in Patria Fiuizani vnde originem habui. Qui Priores Decurionibus equiparantur. Bar. in rub. ff. & C. de Decurio. quia Priores Fiuizani iurisdictionem habent, & cognitionem secundarum causarum, & cum consilio sapientis, qui sit de Doctoribus Fiuizani decidunt proferentes sententias in causa appellacionis, ex quarum cognitione dicuntur in ciuilibus iurisdictionem habere c. si duobus. §. deniq; de Appella. Alba. Cat. confi. 62. nu. 8. & confi. 64. & muneribus & honoribus praesunt. Sic igitur priores nostri temporis, quamuis minores sint. 20. annorum testes sunt idonei. in Auth. testes vbi Bar. C. de test. Pariter & Doctores minore s. 20. annorum sunt testes idonei, nam Doctoratus est dignitas, & Doctor egregia persona dicitur. D. Menoc. de Harb. Iud. casu. 68. & casu. 70. Multo magis si sit excellens quia ob eius excellentiam facit recedere etiam a statuto, vt dicit Lud. Ro. in l. cum quid. si cer. peta. Quod licet statuto Bononiae minor 25. annorum non possit habere lecturam ordinariam, tamen semel fuit ab illo statuto recessum propter excellentiam cuiusdam iuuenis, quem sequitur Ias. in d. l. cum quid. col. 4. si cer. peta. vbi nu. 12. ait excellentiam probari debere. xv. testibus. per tex. l. vnicuique. C. de Prox. sac. feri. lib. 12. Farinac. de test. q. 65. n. 114. quem vidisse Romae mihi summopere placuit. & Viui. Decif. 366. nu. 6. lib. 2. & excellentes illi sunt, qui alios vel doctrina excedunt, vel saltem non sunt inferiores alijs Doctoribus valde peritis, vel excedunt suo scire etatem quam habent, & appellantur praestantiores. Cicero. de offic. lib. 1. Si ratione excellentiae minor potest esse Arbitr. spe. de arbit. §. 2. in princ. & ratione excellentiae Doctor in Ma-

gistratib. praefertur, licet sit Iunior. Boer. post Decif. suas. in suo tract. de Auth. Mag. Confilij. n. 91. Et maior excellentia dicitur esse in Doctore nato ex alio Doctore, quam in Doctore nato non de Doctore, & ideo praefertur. Doc. in l. Gallus. §. Quidam recte. ff. de lib. & posth. D. Decia. pulchre in confi. 21. n. 40. vol. 1. Sed si Doctor esset ignarus, praefertendus esset excellentior praecipue in congregatione quando disputatur. Boer. d. tract. de auth. Mag. confi. nu. 90. cum plur. seq. & ibi Add. & Alex. late in l. centurio. ff. de vul. & pu. secus vbi tractaretur de alio quam de scientia, quia attenditur nobilitas sanguinis. Laud. in d. suo tract. de Dignita. q. 17. & alibi per to. Hinc est quod dominus Carolus Caualecanus Fiuizanensis Pater veritatis valde gloriabatur, quod cum ipse esset Doctor, quatuor vtiq; filios eiusdem professionis haberet Doctores, cui tantum debeo vt filius Patri, & in dicta Patria plures sunt Doctores quam Artifices, respectiue, Nam meo tempore vidi vltra praenominatos. in Domo Stradellarum sobrinorum meorum quatuor fratres Doctores, quorum vnus erat d. Alexius ille stradella concionator magnus, qui fuit Episcopus Neppi, & Sutrij, & obiit in Patria itinerando dum a summo Pontifice mitteretur Nunius ad Serenissimum Arciducem Carolum Austriacum, & in domo Botnia quatuor sunt fratres, tres Iurisconsulti & vnus Medicus, quorum Mater verè erat de nobili familia Grillorum Ianuae cuius filia mea sororia erat. In Domo Codepontum Pater erat Medicus cum tribus filijs Doctoribus. & in domo Talentiorum sunt tres fratres, quorum vnus est ille d. Ioannes de quo in 2. par. n. 189. & in pluribus alijs domibus duos esse ibidem Doctores constat, equus enim Troianus non tot homines armatos ferè eduxit, quot Fiuizanum Doctores, sed pauci sunt quos Iuizita amauit. Qui autem dicatur doctor excellens ponit. Ias. in l. stipulationum quaedam sub. nu. 5. de verb. ob. Nunc redeundo ex causa excellentiae & dignitatis solent testes etiam examinari in eorum domibus, nec tenentur ire in Praetorium. per tex. in l. ad egregias. ff. de iure iuran. & dicam infra 4. par. immo propter excellentiam ciuitati & Reip. vtilem, quis non debet condemnari saltem poena ordinaria. **M** tex. infra. l. ad Bestias. vbi Doct. ff. de pen. Infertur etiam ad statutum, seu ad ordines Venerandi Collegij Dominorum Iurisconsultorum Ianuae, quod re vera fulget radijs Illustrissimorum Doctorum, quorum plures, & Cardinales, Episcopi, & Archiepiscopi sunt, & Praelati in maxima dignitate constituti, alij fuere Duces, quorum adhuc viuunt Illustrissimus DAVID. VACCA, lux Serenissimorum Collegiorum Reipublicae Ianuensis. Ceteri Aduocati, nedum doctrina, verum & moribus & sanguine clarissimi, Patres veritatis, & valde excelsi, qui & si subtiliter cuncta rimant, tamen punctum decidendum (sine multiloquio) attingunt, & in aduocando coram Magistratibus, alter ab altero summopere honorificatur, nec vnquam indignantur adinuicem, & ideo ira non impedit animum ne possint Iudices cernere verum. Quibus omnibus me magnopere debere fateor. Infertur (inquam) ad ordines praefati collegij in quo filius Patris Mechanice artis non potest

potest admitti in collegio. Nam posset esse in isto filio tanta excellentia & prestantia morū & doctrinæ, vt ex causa licitum esset, immo debitum, eum in collegium recipere vi. Ceph. in conf. 611. vol. 4. vbi de filio Chirurgi loquitur ad statutum ciuitatis Placeti & ibidē declarat quænam sint Artes mechanicæ. Nam apud Romanos multos ex humilibus Parentibus natos recenset Val. Max. in lib. 3. propter eorum excellentiam & virtutem, nedū Senatorias sedes habuisse, verum & Imperatores extitisse, vt de Cicerone, Tullio, Marco Varrone, ac de alijs legi potest. & virtutis studiosi pro nobilibus habentur. Tiraq. de nobilit. cap. 4. nu. 15. vbi virtutem nobilitati anteponit, immo nobilitas sine virtute nulla. ibid. Sed vt propius accedamus, Papiæ & Mediolani Cathedræ Senatoriæ hodie testantur, cum maiori quidem laude eorum qui talem dignitatem eximiam ob eorum virtutē adepti sunt, & quidem absolum esset hos nō admittere, tum quia excellentia virtutum hoc requirit vt supra, tum etiam quia expedit Reipublicæ viros habere excelsos, & doctos, & animum subditorum alicere, & augere, vt virtuosifiant, etiam sub spe tantæ remunerationis, nec domus, nec Resp. stare potest, si in ea rectè factis præmia non extent. vt ait Cicero. inter. De Natura Deorum, & nonnulla adducit D. Menoc. de præsumpt. lib. 6. præsumptio. 100. alioquin esset præcludere viam virtuti; & Ciuium, ac aliorum animos virtuosos subuertere ad vitia, facit Decia. conf. 25. nu. 53. lib. 1. Nam inducta ad bonum & honoratum finem non debent cōtrarium effectum operari. l. legata inutiliter. delegat. 1. Ocar. in clem. 1. §. 1. de preben. Et si Iurisperiti vtramque minime habere possint qualitatem, nempe quod sint nobiles, & simul docti & periti, tamē in dubio expedit magis Collegio habere doctores excellentes virtute, quam nobiles sanguine sed ignaros. quia sic subiecta materia postulat. ar. l. si vno anno ff. loca. & facit Ludo. Ro. in eius repet. l. si vero. §. de viro. ff. solu. mat. Et si refert non habere patrem nobilem, non tamen debet officere Patrem habere Tabellionem aut Notarium, quini mo eorum professio est adeo annexa & proportionabilis iuri prudentiæ, vt vna sine alia vix stare possit, & vna alteram coadiuuat auxilio cooperatiuo. Et ideo debent admitti Notariorum filij in collegium, tanquam habentes symbolum quibus facilius debet esse transitus. Petr. Vrzol. de Art. Notar. circ. princ. & præcipue eorum Notariorum, qui licet nō habent Doctoris insignia, tamen iura & Doctorum authoritates coram Magistratibus adeo prudenter explanare sciunt, ac eorū Instrumenta tam cautè & iuridicè stipulantur, vt nedūm Doctores videantur, quini imo Doctorum Patres appellari possunt. sic factū est, vt iam nonnulli admissi fuere in Collegio (licet Notariorum filij essent) vt notoriū est. Nec est dicendum Patres tam amplissimos eo tempore minime hanc qualitatem cōsiderasse, cum turpè sit Doctori dicere non putaram. Nec adducendæ sunt in consequentiā nouæ leges nouum modum terminantes, quibus ars Notariorum mechanica declaratur anno. 1576. Quoniam & si Serenissima Ianuensium Resp. per optimates regitur, incon-

ueniens nequaquam fuit solam nobilitatem in collegiū eligere optatum (tanquam ab incunabulis moribus nobiliū assueti nō ignorent christianam politicam Resp. gubernandæ sermones quidē priuatim & publicè quos nobiles habere solent, quadam naturali virtute insciti, vt de agilibus mundi & de moribus regēdarum Prouinciarum & Rerum publicarum edocti ex habitu fiant, reguntq; in naturali ratione, & in virga. sed tex. glos. & iura ciuilia Canonica non allegant in scriptis. Notarij vero calamo, & instrumentis continuè incumbunt, quod est diuersum valde a cura Nobilium. per text. in l. vniuersos. vbi luc. de pen. C. de Decurio. lib. x. Verum quicquid sit quo ad gubernandam Remp. tamen quo ad ingressum Collegij nihil habet commune, & sic militat diuersa ratio per supradicta. arg. l. nō distinguemus. ff. de recept. arbi. Tl. prospexit. ff. qui & a quib. Nam Doctorum est viam iuris ciuilibus aut Canonici docere & allegare, Gubernantium vero regere & iubere. qua de re non est inconueniens quod vna, & eadem persona diuersis respectibus diuerso iure censeatur. vt per D. Menoc. conf. 52. nu. 99. cum seq. vol. 1. & Tiraq. de nobilita. c. 18. nu. 12. & 14. in congregatione enim Doctorum Doctor militi præfertur. & in congregatione militum, miles præfertur Doctori. ratione subiectæ materiæ. Boer. in tract. de autho. mag. conf. nu. 95. per tex. in l. ciuilibus. C. de offic. vicar. Sed dato quod Ars Notariorum indistinctè mechanica dicere tur, si nouæ leges sūt attendendæ, vtique attendi debet quo ad Collegium in totum, & non in parte tantum, & nedum in odiosis, sed etiam in fauorabilibus ar. §. filius familias cum gl. insitu. qui. mo. ius. pat. pot. fol. primo enim in nouis legibus præsupponitur vel potius dicitur quod ars Notariorum sit Mechanica, deinde per eandem legem declaratur quod hoc non officiat liberis illorum qui nati sunt tempore quo eorum Pater in præteritū inter nobiles erat et sic ratio ista saltem quo ad filios Notariorum tunc temporis contraria funditus tollitur & quod dicta declaratio officere possit, vel non, possessioni iam adeptæ pluriū filiorum Notariorū in dicto collegio iam admissorum. nō est præsentis speculationis hoc mare magnum ingredi, sed in omnibus me submittito benignè correctioni tantorum Patrum qui non ignorant quod Doctores de collegio noua statuta condere, aut nouam interpretationem dare non possunt sub quouis prætextu, per quæ grauentur nouiter Doctorandi. Bal. in auth. habita. 4. q. col. 11. vers. sed quid in collegio. C. ne fil. pro. patr. & Rebus. patricius. Ianuens. in l. hac lege. & ibi addentes. de aqueduct. & an statuta trahantur ad præterita, vel ad casus pendentes in hoc puncto Borg. frater meus tenuit q̄ non. Decis. 41. n. 51. cum seq. p. 1. & an de iure exercitium vile Patris noceat Filio qui vult ingredi collegiū, discutit Tiraq. De Nobilit. c. 75. nu. 1. cū seq. Nam si filius est natus antequam talis inhabilitas in persona Patris oriuntur. non nocet. l. mo. §. si. ff. de pe. no. Bal. in l. 2. col. vlt. n. 5. vir. & hæc. ff. de liber. & post. multa in proposito. congerit Carpa. super statu. Mediol. cap. 415. nu. 1. 2. 3. & seq. & dicam. in 6. par. sat est memorare, q̄ Notariorum filij, alij Senatores, alij

alij Ducees Serenissimæ Ianuensis Reip. extirerunt quorum plures adhuc viuunt, quanto magis in collegium Doctorum cooptandi sunt? ar. auth. multo magis, C. de sacr. sanct. eccle. Tamen concludo per nouas leges minime apparere quod filij eorum qui artes mechanicas exercere dicuntur exclusi censeantur quominus si vitam nobilem duxerint scribi non possint & ipsi in numero aliorum nobilium tempu. gubernantiu. ergo & in collegiu Doctorum admittendi veniunt de iure, nec opus est vltiori allegatione. Nam ciuili & X naturalis ratio hoc dicitur, ideo permittitur, l. cum ratio. de bo. damna. Matf. pract. cri. §. sequitur, cit. princ.

Y Præterea quando res dubia redditur semper interpretandum est ad fauorem petētis. l. semper in ambiguis. de reg. iur. & D. Menoc. cōf. 227. n. 1. vol. 3. Mazol. cons. 74. nu. 11. Io. Bot. cons. 18. nu. 17. cum seq. & eo magis quando concessio nullum preiudicium affert reipublicæ vel bono publico. arg. l. si quis. ff. de relig. & sumpt. su. & lata debet fieri interpretatio, sicut anno, 1588. in confirmatione statutorū facta fuit in simili casu, vbi ex mente rappresentantium supremum Reipubli. principatum augusta illa potestas aduocandi solis Doctoribus Collegij olim restricta, non fuit confirmata in mo. sublata illa dictio soli. vel saltem suspensa est, dispositio antiqua, ita vt omnes Doctores aduocare possunt, quamuis nō sint in numero Dominorum Doctorum de Collegio. & ex hoc argumento fortificatur iusta præsentio filiorum Notariorum, & re vera si noui legislatores de hac re interrogati fuissent, verisimile est ipsos respondisse, nempe declarationem illam artis mechanicæ extendendam non esse ad præiudicium filiorum Notariorum ingredi volētium in alio Collegio Dominorum Doct. per l. Lucius. §. Titius. ff. de lib. & posthum. & ad illum seu illos spectat interpretari legem, à quibus lex condita fuit. Bart. & Doct. in l. fin. C. de leg. & non ad alios, & donec declaratum non sit, standum est possessioni, l. 1. & per tot. ff. vti possid. cum liquidum per illiquidum minime retardari debet. Bart. in l. aufertur. §. qui compensationem. ff. de iur. fisc. & legum correctio sit semper euitanda, l. precibus, in fin. de appellat. cum simil.

A Infertur pariter ad aliud statutum, quo cauetur neminem ciuem esse posse de Collegio Doctorum, nisi sit doctoratus in Ciuitate Collegij, quia ex causa excellentiæ licet recedere à dicto statuto. Vnde si quis iamdiu moram traxerit extra dictam Ciuitatem, fortè in partibus Hispaniarum, Galliar, Flandriæ, aut Germaniæ, Regni Neapolis, aut aliarum Regionum, vt moris est industriosorum vitorū D. Ianuensis, & si in partibus illis externis nobilis Ianuensis filios susceperit legitimos, qui pro minori dispendio operam studijs dederint, & ibidem Doctoratus insignia receperint, non data opera contraueniendi statuto originis Parentum, demum post sex, aut x. annos sui Doctoratus, reuertatur Pater cum filijs Doctoribus in Patriam excellentissimis visu, verbo, & opere, nonne deberent admitti in collegium ratione eximia virtutis, & excellentiæ? certè sic per supradicta, & aduerte qua si post duos vel tres annos sui Docto-

ratus quis in patriam rediret, non præsumitur excellens, ars enim longa, & vita breuis est, vt experientia docet. iux. cap. quam sit de B elect. in 6. Et valet arg. ab experientia. Bald. in l. non ignorat, colum. 5. C. qui accus. non poss. & propter excellentiam non deberet iterum examinari pulchrè Innoc. in c. cum in cunctis. de elect. vbi in fortioribus terminis, sed viua vocis oraculo deberet in collegium recipi, seruat in reliquis ordinibus collegij, & iurata eorum obseruantia; & procul dubio admittendus esset si aliquid opus non indignum edidisset, ex factis enim egregijs excellentia ostenditur, & præmium consequitur. argu. l. ad Bestias, ff. de pen. & in l. ad egregias, ff. de iur. iuran. facit Bart. in l. Hoc articulo C num. 8. ff. de hæred. instit. Hinc est quod equitum Sancti Stefani aliqui sunt nobiles, & isti appellantur equites milites ferentes Crucem rubeam in latere sinistro, ad differentiam eorū qui non sunt nobiles qui appellantur seruitentes, & isti ferunt Crucem rubeam a latere dextero, verum si aliquod factum egregium fecerint, vt puta qui primus prælijs viriliter inimicam nauem vel triremem ascēderit, & ob id capta fuerit, in præmium huius egregij facti & virtutis suæ, de equite seruitente, sit eques miles, & deinceps crucem more nobilium gestat in latere sinistro, prout cauetur in capitulis nobilissimæ atq; antiquissimæ illius Sancti Stefani religionis cuius Magnus Magister est Serenissimus Magnus Dux A Etruriæ, Dominus meus naturalis, & valet argumentum de milite ad Doctorem tex. in l. aduocati. vbi DD. C. de Aduoc. diuerso. iud. no. gl. in l. miles. & ibi Bart. & Angel. de re. iudic. qua de re Doctor edendo typis opus nouum notorium reddit eius excellentiam, & non eget nouo examine vt in collegium recipiatur Fely. in l. ea quidem. C. de accusat. faciat. l. si duob. §. 1. ff. quemad. testa. apper. Idem si Doctor in publicis Gimnasijs per multos annos legerit, quæ efficitur Illustris. Alciat. de nobilitate Bart. in proem. ff. & las. in l. quæcunque ff. de offi. eius & æquiparatur Duci, & Comiti. Card. Zab. in clem. 2. de mag. q. 4. idem quando diu verus est in officijs egregijs, vt in Auditoribus Rotæ, Prætoris Ciuitatum Metropolitanarum, & in capitaneis Iustitiæ Mediolani, Mantuæ & Senarum, in quibus cum laude se probum & doctum præbuerit & vitum excelsum, sed quinam erit iste & laudabimus eum. Respondeo cum spec. in tit. de Aduocat. §. hic dicendum vers. commendat vbi ait Doctor Iudex de recta fide, de singulari industria, de morib. & summa probitate, de honestate & castitate, de timore Dei & reuerentia (sed hoc primum est fundamentum) de mansuetudine, benignitate, & misericordia, de patientia, de humilitate, de prudentia, & sapientia, de diligentia, de iustitia, & tandem de æquitate, de ijs omnibus laude dignus erit. Nam frustratorie reiterandus esset Doctoratus. ar. l. qui bis idem. ff. de stipulat.

E Infertur postremo ad aliud statutum (si forte vigeret) quo cauetur quod ille qui non est de collegio aduocare minime possit, & sic excludere videtur omnes alios Doctores, quo casu videtur sapere naturā monopolij quod est prohibitum Bos. tit. de vnio. & colligat. nu. 7. vi. Innoc. in c. significasti. de appel. & in c. omnes

nes & in l. cum accessissent de Appel. vi. supra
lit. V. veris. sed in omnibus in propof. Decia. de
relec. lib. 7. tit. De Monopol. c. 21. nu. 25. vbi
Alleg. filij in c. Rodulphi col. 9. de refc. & Bal.
conf. 183. in secundo nu. 1. Nam ratione excel
lentia esset recedendum a tali dispositione per
supradicta & cum maiori ratione, quia in pre
cedenti casu multa possunt considerari quae fa
ciunt statutum esse rationabile. Nam iuris est
illum Doctorari coram illis Doctorib. a qui
bus in collegium est recipiendus, & decet Ci
uem Doctorari in sua ciuitate, vbi ius est Do
ctorandi, & ibidem patriam & collegium si
mul venari & honorari. l. 1. de ventr. inspic.
& solita honoraria, & iuramentum praestare,
ac alia ad commodum dicti Collegij facere,
pro vt capitula disponunt. Sed quod etiam alij
qui non sunt de collegio non possint aduoca
re, hoc pace tantorum virorum non est iuri ne
que rationi consonum, & non militat eadem
ratio in isto casu quae militat in precedenti.
ideo vbi est diuersa ratio ibi diuersum ius. l. il
lud. ff. ad leg. Aquil. profecto contrariatur iuri
naturali, na domini Doctores Ianue sibi ipsis
testimonium prohibent, qua honorifice, Me
diolani, Neapoli, Romae, Venetijs, ac in alijs
partibus Mundi recepti, & libenter auditi pa
trocinium & aduocationem praestantes nemi
ne discrepante fuerint, vnde facit illud par
ti referto. & quod tibi non vis alteri ne feceris.
§. iuris praepcepta. de institu. de iust. & iur. 2. est
etiam contra publicam vtilitatem, quia impe
dire potest patrociniū, pauperibus, viduis, or
fanis, pupillis, pijs locis, & communitatibus,
cum multoties, plus confiditur de vno Docto
re quam de alio, & multi gratis patrociniū
recipiunt ab vno, & non ab alio, vel saltem mi
nus impendunt ratione affectionis vel affini
tatis, nam aduocare est actus indifferens qui
omnibus competit. l. 1. §. Aduocatos. ff. de var.
& extraor. cog. & data est potestas tam iure Po
tificio quam Imperiali, vt in Priuilegijs Do
ctorum constat & impediret pariter libertate
Ecclesiasticam tam actiue quam passiuē. quod
est peccatum. vt sum. Gaet. Car. de Im mu. Ec
cles. & in Bul. in Cae. Domini. Item est con
tra bonos mores. c. erit lex. 4. distinct. Nam
quid prodesse tot expensae, tot vigiliae, tot la
bores, si aduocandi facultas adimeretur? quid
valerent priuilegia, quomodo seruarentur co
cessa a Summo Pontifice & ab Imperatore?
certe de vento feruissent quod esse non debet.
Et ex hoc sub infertur quod nec etiam Docto
ribus forensibus esset auferenda facultas aduo
candi, praesertim si aliquis inueniretur foren
sis sanguine patris & matris verē nobilis, qui
a pubertate domicilium, & habitationem, per
annos ferē 30. in Ciuitate Ianuae contraxerit,
ibidemq; vxorem antiqui Ciuis filiam duxe
rit, & cum ea iam sunt anni 25. quod indivi
duam vitam ducit, possidendo bona stabilia
propria in d. ciuitate, & iste forensis esset Do
ctor annorum vltra 16. Qui officia egregia fe
cerit, & etiam aliquod opus non indignum in
lucem ediderit, certē ijs omnibus qualitatib.
simul iunctis, pergula non profunt multa iun
cta simul iuuant, c. causam de proba. l. 2. ff. de
excusa. tuto. cum si. & ratione adiuncti conce
deretur. l. imperat. la. 2. ff. de sta. homi. Et harū
qualitatum multitudine merita augentur. De
cia. conf. 21. n. 46. vol. 1. & vbi maiora meri

ta ibi maiora priuilegia deberi ait Decia. in 26
fil. 19. nu. 188. vol. 3. & ob merita receditur a
rigore. l. Benius. ff. de leg. l. in omnibus quidē
vbi Dec. de reg. iur. & multitudo meritorum
Hdispensationem & gratiam inducit. 50. distin.
c. vt constitueretur & c. sanē. extra de tempo.
omnium. Et in qualibet dispositione, etiam
si tictissima absurdum & iniquitas est euitan
da. l. Nam & absurdum. cum leg. seq. ff. de Bo.
liberto. latē Euerar. in eius Cent. loc. 8. ab Ab
surdo. & eo magis quando in viris christianis
argueretur inhumanitas quae aliena fuit a Ci
cerone viro gentili. & irrationabilis causa dici
tur illa quae inhumaniter dicitur. Cle. 2. & ibi
gloss. & Card. de relig. Domi. Nam Doctor li
cēt forensis, tamen si est sanguine nobilis, vir
tute praeditus, vxoratus in vrbe, ciuitatem fe
rē per. 30. annos adeptus bona stabilia ibidem
possidēs, & caros affines, & notos habeat, cur
qua ratione aduocare non poterit in ciuitate
Ianuae? alioquin, esset vtroq; modo sibi dam
nosum esse Doctorem, Nam nec tanquā
forensis posset officia Iudicaturae in Domi
nio Ianuensi exercere, quia habet affines
secundum ordines anni 1576. Nec tanquam
ciuis posset patrocinari, cum non sit do
ctoratus in dicta ciuitate, nec de collegio do
minorum Doctorum. Quo casu ei necessa
rium foret recedere, & sarcinulas componere,
& per consequens nobilitas, affinitas, ciuilitas
acquisita virtus, & priuilegiū doctoratus, om
nia essent sibi damnosa. quod esse non debet
contra tex. l. legata inutiliter de leg. 1. & cōtra
reg. de qua supra. in l. 2. de excusat. & contra
rationem. l. Imperator. la. 2. ff. de sta. Ho. & cō
tra op. Doct. Decia. d. conf. 21. nu. 46. vol. 1. &
conf. 19. nu. 188. vol. 3. Nec est verēdum quod
haec concessio gratiosa transeat in exemplum.
cum fortē amplius in futurum similis casus
hominis has qualitates habentis non eueniet,
sic singularitas ista operatur a regulis & a sta
tutis. per d. l. ad Bestias. de pen. & ob singula
rem excellentiam Doctores merentur dispen
sationem Canonum legum, & statutorum
Bal. in l. sed & reprobari §. amplius. ff. de excu
sa. vbi tibi valdē disciplinatos homines, & hac
facere possunt pro limitatione, eius quod dicit
Ias. in l. legatum nu. 16. & 19. de leg. 1. in mate
ria similitum statutorum. sic benignitas cum
humanitate amplexa iustitia & pax deoscula
buntur. & tandem nota, quod doctoratus pos
set probari per testes. Bal. in i. solemnitatibus
C. de si. Instru. quod verum in illo qui fuit pu
blicē, vt moris est doctoratus secus in illo qui
ex priuilegio Imperatoris fit Doctor. Mascar.
de prob. conclu. 518. nu. 18. Nec adeo est ser
uanda opinio aliquorum Doctorum, quae per
tinax apparet in conspectu aliorum, ne arguan
tur tanquā viri durae ceruicis, nec statuta sunt
iuxta corticem seruanda quando sequeretur
absurdum & inconueniens. doct. in l. omnes
populi. ff. de iust. & iur. alioquin si statuta a ra
tionabili causa interpretationem minime re
ciperent, dicerentur Iudaica secundum glo. in
l. Damni. §. si is. ff. de dāno. infect. quoniam
appellarentur statuta magis Aethiopum, &
paganorum, quam christianorum. l. scire oport
et. §. aliud. ff. de excusa. tutorum. Nec valet di
cere sic volo, sic iubeo sit pro ratione volun
tas. vt no. gl. in §. furtiue institu. de vsuca. quia
hoc procedit in principe ex plenitudine potes
tatis

statis ab soluta, quæ si non regulatur ratione dicitur Tyrannica voluntas. Bart. in suo tract. de Tyrannia. per tot. dicam in fi. vbi de Brachio regio tractabo, sed in Iuriconsultis quorum proprium est interpretandi iura (vt inquit Imperator in proe. C. ti. de nouo. C. confir.) est nedum absurdum, & inconueniens stare simplici statutorum corticij quando ratio aliud suadet, sed inhumanum & ferinum est quia quælibet dispositio quamuis limitata extenditur secundum limites adiectæ rationis. l. nomen. §. fi. de leg. 3. l. regula §. fi. de iur. & fac. igno. & cum ratio sit anima legis. l. cum ratio. de bo. damna. sine igitur ratione non est lex. c. consuetudo. distinct. prima nec sola voluntas sufficit pro ratione. quædo est inhumana doct. in d. glo. futuriarum. §. futiue institutu. de vsucap. voluntas humana debet regulari vel a iure naturali gentium, vel a iure ciuili, aut a iure Diuino. tot. tit. Institutu. de iur. natu. gent. aut ciuili. alioquin diceretur potius voluntas seu appetitus ferinus, & bestialis, carens humana ratione, quæ ad cognitionem veritatis nos perducit. l. solam. C. de test. & l. scire leges. ff. de leg. & veritas non consistit in verbis scripturarum, sed in eorum sententia. non in superficie, sed in medulla, nõ in folijs sed in radice rationis. Pet. de Anca. in conf. 284. quem adducit Mars. in sua pract. §. vltima. num. 36. Sed nunc redeundo vnde digressus sum ad materiam nostrã, testiũ, non ab re hæc obiter dixi, nec extra stilum scribentium, vt videre est apud Gulielmum Benedict. in aurea repe. capit. Raynuius de testam. Medici etiam si extra eorum artem deponant, & qui alios scientiam docent, licet & ipsi minores sint, admittuntur ex generali consuetudine, & Iuriconsulti de iure, Medicos vero rigor iuris non admittit, si minores sint, quia respectu

48 Medicinæ tantum non habent dignitatem, nec nobiles vocantur, secus quatenus considerantur vt Philosophi, & conuersum est, an illorum sit ars mechanica; consuetudo tamen eos admittit. idem fortè in ludi magistris. per gl. in §. san-

49 cimus. in authen. de test. facit tex. in l. placet. C. de episco. & cle. Nihilominus in ijs, quæ pertinent ad eorum artem, omnes, quamuis minores 20. anno. testes esse possunt, & æquè idonei. Ang. in l. argentarius. §. fi. ff. de eden. vbi etiam

51 inquit, medicos recusantes testificari, an vltus sit letale, vel cicatrix apparitura, tenentur parti ad interesse. immo compelli possunt, quorum testimonium de crudelitate tenet, & est communis opinio Bart. & Doct. in l. i. ff. de ventr. inspic. & procedit tam in causa ciuili. quam in criminali. vt in authen. de non alie. §. quæ autè. Cano. in c. proposuisti, de frigid. & Patris. de

53 Put. in tract. synd. in verb. Tortura. 3. c. 6. nu. 1. dixi infra nu. in 3. parte. Notariorum autem, qui procurationis officium duntaxat exercent, testimonium non valet, si minores sint. 20. an. licet secus sit de consuetudine, propterea quod eorum exercitium dicitur vile, pulcrè Cauca. decis. 41. in prima par. vt enim Marsupium impleant, verba clientulis vendunt, & coram iudice, vt prouiores & sufficientiores appareant, obsecrant, increpant, & strident in omni impatentia, & indoctrina. Et isti sunt, qui fundantur tantum super eorum priuilegio, & non student; quorum nomina tanquam nota lippis, & tonforibus non sunt scripta in libro hoc. Ceteri autem, qui nedum ex priuilegio, sed etiam ex collegio sunt Notarij, licet procurationis of-

54 ficiũ exercent, isti nobiles vocantur. Innoc. in cap. 4. de fide instru. & Oldrad. consil. 75. & Cauca. d. deci. 51. per totum. in prima parte. Bart. in l. i. C. de mandatis Princ. & in leadem. §. hac lege. nume. 4. ad leg. Iul. vt inter nostrates sunt Dom, Philippus Cauca. canus mihi frater sobrinus. Dom, Ciridonius Stradella parentum meorum sobrinus. Dom, Augustus Biaua de Sã Et Nazario & ijs similes, mihi amantissimi, & isti licet minores sint, tamen testes idonei sunt. Absõnũ enim videtur, quorum fides publica au

55 thentica; est, illorum pro priuato testimonium non valere. facit in prop. Spec. in titu. de instrum. edit. §. restat. versic. sed cum litteris episcoporum. & ratio est, quia tabellio iuratus est. cap. ad audientiam, extra de prescriptio. capitu. illud, in fine extra de presumption. & videte

56 omnino. Spec. in dicto §. restat. ubi latè de fide tabellionum, & de eorum dignitate filij. in c. series. de test. & in c. cum causam. eo. tit. Dec. in c. quoniam contra col. 4. de prob. vltra Pet. Vrzol. tract. de Art. Not. cir. princ. vi. Luc. de Pen. & ibi tex. C. de Decur. lib. 10. vbi de Testium, & scripturarum fide, & qui proualeant, an testes, an tabellio, an testes, an scriptura, & in quib. casib. requiritur scriptura, & nõ testes, & e contra & dicã infra n. 36. cũ seq. in 3. p. & Bart. in l. hac cõsultissima. C. qui test. fa. poss. & quibus casib. pro Notario presumatur ponit Mascar. de probat. conclus. 1093. & 1095. vol. 2. & supradicta intelligenda sunt, quod et si prædicti omnes minores sint 20. ann. tamen ratione annexæ dignitatis admitti debeant, & ex causa scientiæ, & eorum officij; Nam ratione adiuncti conceditur,

57 quod simpliciter non concederetur. l. Imperator. la secunda. ff. de sta. hom. Mars. pract. §. diligenter. nu. 123. Quinto fallit supradicta regula in casu necessitatis, quando scilicet probationes & inditia haberi non possent, quo casu omnes regulæ fallunt, præcipue in materia testium, nõ obstantibus statutis vel alia dispositione; legib.

58 quidem necessitas non obtemperat, l. im possibile. cum vulg. de reg. iur. & quod alias esset improbable, ob necessitatẽ sit probabile; Frac. Curt. eod. tracta. nu. 61. quæ opinio est communis & ita de consuetudine obseruatur vt dicit Bal. in Aut. apud eloquentissimum. C. de fide instrum. licet in alio casu loquatur, & hæc de

Mateate testium sufficiunt. Hoc tamen non omit tam, quod testes deponentes super prescriptio- ne tanti temporis cuius initij memoria non sit in contrarium, debent esse annorum 50. alias non dicuntur legitimi secundum Gem. in c. i. de prescrip. & alios quos adducit Octau. Pedemon. decis. 101. nu. 26. vbi dicit quod im mo debent agere 54. ætatis annum, sed quicquid sit, fat est esse annorum non minus 40. iuxta vulgare dictum, quod qui non habet in ære in annis triginta, & ignorat in ann. 40. nec amplius habebit, nec vltra adijcere poterit.

59 Sequitur de sexu, seu natura testium dicere; nec ambigitur, an masculij testes esse possint. sed ad fœminas dirigatur sermo, & licet Steff. Aufr. in suo tract. de test. nu. 69. videtur facere regulã affirmatiuam, quod in ciuili, & criminali causa fœminæ sint testes, exceptis certis casibus, idem videtur facere Specu. eodem. tit. §. primo. ver. sic excipitur, quod est mulier. tamẽ ex aliorum communi intelligentia mihi videtur regulam posse formari negatiuè, videlicet quod fœminæ regulariter prohibentur esse testes in qua

liber

libet causa, siue civili, siue criminali, propter generalem rationem ab omnibus assignatam, vel saltem non sunt testes idonei. Fatnac. q. 59. per tot. eo. de test. Nam mulierum genus auarissimum dicitur, & vt folia a vento, ita & mulieres ab appetitu mutabiles. l. filia. C. de in offic. testam. nimis enim voluptuose blanditijs hominum adherent; & ratio rationis est quia coitus in femina est maioris delectationis, quã in viro, vt inquit Benedic. in c. Raynuius, nu. 27. versic. & dotem. & c. parte prima de testam. quã ratio militat in utroq; casu; & est iuris indubitati, quod secundum Cano. femina non admittantur, per tex. & glo. in c. forus de verborum significatione glo. in c. ex eo. 15. q. 3. sed in criminalibus causis civiliter intentatis, ius Can. vult quod admittantur. pract. Corrad. fol. 105. Anan. conf. 17. tex. in c. tam literis, & in c. quoniam. de test. Steph. Aufr. d. nu. 61. & Iul. Clar. §. si. quæst. 24. versic. quarto. Iure autem civili in distincte femina admittuntur tam in civili, q̄ in crim. tex. in l. prima. & l. 3. §. lege Iul. de test. est com. opinio. de qua testatur Cror. eod. tract. n. 57. & Vin. com. opi. fol. 281. & ex hoc Steph. & Aufr. & Spec. vbi supra regulam affirmatiuã fecerunt; verum quia in utroq; iure plures sunt casus, in quib. nõ admittuntur illis, in quib. admittuntur ipse confirmo, regulã esse negatiuã quã amplector sic, femina regulariter in testes adhiberi non debent in aliquo contractu, vel distractu & ita est communis obseruantia, ergo multo minus in causis, proueniẽtibus a delicto, vel quasi. arg. l. manifestissime. C. de fur. In vltimis voluntatibus femina non admittuntur. l. qui testamento. §. mulier. C. de test. glo. & communiter Doct. in §. testes. Institu. de test. & in l. hac consultiissima. C. eod. de testa. quod de iure com. m. ni procedit, at de iure canonico controuersum est, tamen superior, & magis communis opinio est, quod non possint, ita testatur Dec. c. 3. extra eo. Alex. conf. 70. vol. 2. & Michael. Cra. in eius elegant. tract. vlt. volun. §. testamentum. quæstio. 57. & dicam infra nu. 71. fallit modo tam in contractibus quam in vl. volunt. si ex consuetudine in aliqua regione femina testes esse possint, quã consuetudo si est approbata, illa pariter seruanda est, l. minime. de leg. l. si aliena. ff. de off. pro. conf. Cror. eod. tract. nu. 57. & intel. lige, vt per Baualea. decis. 11. nu. 48. & seq. prima par. fallit etiam in causa criminali in infrascriptis casibus, (licet in pari casu plus credatur viro, quam femina, nisi feminarum testimonium tenderet ad fauorem, & testimonium masculorum ad odium. vt est gloss. signifi. in capitulo clericor. 81. distinct. & tenet Panorm. in c. forus. de verb. sign.) & dixi infra num. 179. part. 2.

Primus casus est in crimin. læs. maiestati s. quia (vt inquit Boss. d. tit. nu. 111. Decia. de Delict. Thom. 2. titu. de proba. in crim. læsã maiest. c. 45. per to. in tali crimine) Testium omnium habitas, & inhabitas est adæquata, text. in l. de minore ff. de quæstio. fallit, si testis esset inimicus. in l. famosi. ff. ad leg. Iul. maie. exemplo illius mulieris, quã in coniuratione Catilinæ testimonium perhibuit, & valuit, de qua in d. l. famosi, & per Cror. eo. tract. vbi supra nu. 57. qui dicit, mulierẽ illam fuisse meretricẽ, quod peius est; Secundus casus est in crim. hæresis, & contra hæreticos. dicto c. quoniam. & cap. tam literis, extra eod. Tertius in causis capitalibus ci

uiliiter intentatis, sed hic. Clar. dicto §. fin. q. 24. versic. adde videtur, indistincte loqui. quod viro que iure hoc in casu admittantur femina, allegat Alex. conf. 11. n. 6. volum. 1. & vital. in rub. de test. sed quicquid dicat, hoc est verum solum de iure civili, vt ipse postea fatetur: Tamen in casibus capitalibus merẽ criminalibus admittuntur ex consuetudine, præsertim quando veritas aliter haberi non posset. vt tenet Cror. eod. tract. num. 12. & ita seruatur. Quarto femina admittuntur in casu excessus coram iudice pro tribunali sedente facti, siue in contemptum iudicis, siue ad vindictam aduersarij, quia quod sit coram iudice pro tribunali sedente, illud dicitur notorium. Clar. §. si. q. 9. in princ. vbi idem si de 66 licetum erit factum coram maiore parte populi. qui populus constat ex decem hominib. Bal. in Auth. quod locum. in fi. C. de collat. Et delictum per decem homines probatum, dicitur notoria probatio. Clar. d. q. 9. versic. Item quarto. vbi distinguit inter publicam famam & notorium. & infra. in seq. par. nu. 27. cum seq. dicitur, & facit de Brachio Reg. n. 91. cum seq. Bos. in ritu. quomo. pro. in crim. not. n. 7. notorie factum esse, in notorijs enim iura transgrediuntur: Saly. in l. ea quidem. ff. de quæstio. vbi multa in materia notorij habentur. & per Foller. in sua pract. crim. versic. item quod est notorium. Gand. in tit. quo. de malef. cognos. per denuntia. versic. sed quarto. Et nota etiam, quod si quid per decem testes probatum fuerit, quod illud præsumitur notorium. vt inquit Bald. in aurb. quod cũ C. de coll. quod in practica notatu dignum inquit D. Cauale. frater meus in Dec. prima. sub. nu. 39. in 2. parte & illud quod est factum coram decem personis, notorium esse dicitur. Crau. conf. 121. nu. 2. doct. vt in l. ea quidem vbi Cyn. & Saly. C. quia a cas. non poss. pulcre. Menoc. de arb. iud. cas. 166. & quia supra dictum 68 est, quod testimonium viri præualet testimonio mulieris in illis videlicet casibus, in quibus specialiter testes esse possunt, tamen testimonium feminarum præualet quando masculi sunt rudes rustici & ignari, & feminae sunt nobiles & Virage. Petr. Gerar. sing. 11. nu. 2. Due. reg. 315. & Tiraq. de leg. conub. in 9. limit. nu. 50. vbi ait Mulierem in omni causa admitti si est bonæ conditionis & famæ, præterquam in testamento, sunt tamen aliqui casus, in quibus attenditur testimonium mulierum, & non viri, vt de partu agnoscendo, per nutrices, com. matres, obstetrices, & ijs similes, de quibus per Bart. in l. prima. ff. de vent. inspici. & in l. de tutela. ff. de integ. restitutio. Paris. de Put. tracta. synd. verb. tortura 3. c. 6. nu. 2. vbi latẽ. Item in æstimatione albi operis lini, subtiliter, artificioseque manu facti, a prudentibus illis mulieribus, quã acu, colo, & fuso diu noctuque minime parcunt. & facit 69 tex. in l. septimo mense. de sta. ho. in arte enim 70 sua quilibet bonus. ad no. per Bart. in suo tract. de test. in verb. Cerdonem. nu. 61. Ast caueant istæ mulieres, quã tam alba & pulchra acu variant frigida, ne ea faciant in plenilunio, alias de albo fiet rubrum. Quinto casu admittuntur, si maximo perfulgeant honore, & magnæ prudẽtiæ, & existimationis, sapientiæque existant. arg. tex. in l. ad egregias personas. vbi Docto. de iur. iura. & legitur de illa muliere Ioanna, alias nomine Puella, quã & virtute, & sapientia, & animo adeo viripotens fuit, vt ad omnia super sen sum femineum respondebat. de qua & nonnullis

nullis alijs eximia virtutis, meminit Gul Bene
 dict. in d. c. Rynutius. nu. 14. cum seq. in verb.
 duas habens filias. par. prima. de test. sed olim
 hæc fuere, nostris autem temporibus quænam
 est ista, & lau labimus eam? Sexto & vltimo
 fœminæ admittuntur in subsidium. Ioan. And.
 in add. ad Spec. eod. tit. §. primo. d. versu. item
 excipitur, quod est mulier. Alex. conf. 24. vol. 2.
 Cror. vbi sup. nu. 56. quod idem videtur, vt sup.
 dixi, quando veritas aliter haberi nõ potest. Dec.
 conf. 363. col. 2. Grat. conf. 102. nu. 20. Viui. co.
 op. fo. 15. & 81. & Carpa. de statu. c. 90. nu. 79.
 p. prima. Sed in criminalibus causis dũ veritas
 sciri potest a Masculis fœminæ non debent adhi
 beri in testem nisi in subsidium. vt per Farina.
 d. q. 59. nu. 8. immo Florentiæ, in 3. vol. statuto
 rum cauetur quod mulieres non possint exami
 nari. vt Rub. 20. & quando opus esset debet fie
 ri coram parocho ac alijs personis honestis.
 Et quoniam diximus, quod in vltimis volũ
 tatis fœminæ non admittuntur in testem, illa
 verum declaratur esse in vlt. illis volunt. in
 quibus solemnitates requiruntur, prout in testa
 menti in scriptis & nuncupatiuis, et ista est ma
 teria dict. l. hac consultißima. C. de test. & in l.
 qui testamento, §. mulier. Instit. de testament.
 at in alijs vl. volunt. nõ solemnibus bene admit
 ti possunt. videlicet in codicillis. d. §. mulier. vbi
 gl. & Doct. quæ opinio vera est, & communis
 Viui. in verb. testis lib. 1. com. opi. Graf. d. tra.
 ct. vlt. volun. §. testamentum. q. 57. nu. 4. Item
 in testamento ad pias causas. Alex. conf. 133. n.
 5. vol. 2. & est communissima vt testatur Tira
 quel. in tract. priuileg. piz. causæ. Priuileg. quinto.
 & Crass. d. §. testamentum. quæstio. 18. num. 4.
 Item in testamento inter liberos, Auth. quod
 sine. Cod. de testament. & ibi communiter
 Doct. & de communi testatur Tiraq. de legi. cõ
 nub. l. 9. n. 59. Item in testamento militis, Cras.
 d. §. testamentum q. 57. nu. 6. Item in testamen
 to tempore pestis. Rip. in tract. de peste. priuileg.
 vlt. Sed in hoc casu magis communis & verior
 opinio est, & q. fœmina testis esse nõ possit. Ga
 briel. com. concl. lib. 4. de testa. concl. 8. nu. 5. &
 Ruin. cõf. 20. vol. 5. sed si opinionem meam di
 cere possum, parum obseruatur in omnibus su
 pradictis casibus (si ad minus fieri potest,) quod
 73 fœminæ in testimonium vocentur, nec est in
 conueniens dicere, quod iure permittitur, illud
 tamen non obseruari, aliud iure enim permitte
 re, aliud prohibere, d. l. quos prohibet. ff. de postu
 lan. facit rex. in l. penult. C. de episc. & cler. &
 in l. penul. C. de pact. Dubitari posset, quid si
 74 mulier communi opinione pro masculino repu
 tatur, vt somnium esse existimo quod dicitur
 de Papa Ioanna, credo, quod esset admittenda,
 sed detecta in habilitate, non valeret, licet secus
 sit in masculino minore pro maiore reputato, &
 hoc propter concursum duarum specialitatum,
 vt dixi de seruo. & dicam infra nu. 77.
 75 Quid modo dicendum de hermaphrodito,
 & dicitur ex mente aliorum, si magis in mascu
 lino sexu præualet, admittitur; sin magis in fœ
 mina, tunc in omnibus illis casibus, in quibus
 fœminæ admittuntur, vtique & tales admitti
 debent. A Egid. eod. tract. num. 59. Nell. a San
 cto Gemina. eo. tract. nu. 20. Steph. Aufi. num.
 49. Ioan. And. add. ad Spe. §. 1. versu. item quod
 est hermaphroditus. glo. & Do. communiter in
 §. testes. Instit. de testam. & testatur Vasque de
 succell. creat. §. 12. n. 2. quem etiam allegat Cras.

d. §. testamentum, q. 57. num. 9. p. l. quaritur ff.
 de stat. ho. Hen quid audio, quant, proh pudor?
 hermaphroditi, quos sexum in naturam mutare
 non pudet, neq; timent, & ij, quæ qui sint acti
 uè & passiuè vlt. modo non sunt in testes adhi
 bendi, tamquam naturæ contrarij, de quibus
 indignatur Iurisc. in l. cũ vir. C. de adul. & Bal.
 eodem tra. n. 55. idem in d. l. cum vir. ff. ad l. Iul.
 76 Nunc de tertia testium qualitate dicendum
 est, & primo omnes testes oportet liberos esse,
 & non seruos. vt 4. quæstio. 3. sed si seruus com
 muni opinione liber reputatus erit, admittetur
 de iure. per l. primam. C. de testam. & Spec. di
 cto §. primo versu. item, quod est seruus. l. de vi
 nore. ff. ad municip. & est vera & cõmunis opi
 nio. testatur Vasque de succel. creat. §. 12. lib. 2.
 nu. 88. quæ procedit nedum in vlt. voluntatib.
 sed in contractibus, & delictis, per Cyn. & doc.
 in l. prima. C. de testam. quod vtique intelli
 78 debet de statu libero, secundum Alberic. eod.
 tract. nu. 5. & 15. cap. 5. parte prima & de com
 muni errore plura ait Marf. pract. §. Aggredior
 79 nu. 35. 36. 37. 38. & 39. vbi inquit, quod error
 communis facit quem haberi pro teste idoneo,
 siue sit circa ætatem testium, siue circa sexum. se
 cundum Ioan. And. in addit. ad Specu. §. primo
 versu. item quod est seruus, tamen hæc opinio
 80 quo ad sexum, non mihi placet, nisi in habilitas,
 vt dixi nu. 74. non detegeretur, nam actus eius
 non valet, a quo incipi non potuit, arg. l. si pluri
 bus. §. & si placeat, de stipu. maxime quando
 valde præiudicialis esset. argum. §. 1. in lit. quib.
 manu, non licet. sed quia hoc perraro euenire
 posset, ideo non insisto, & opinor, in omnem ca
 81 sum hoc esse arbitrarium iudici. Item homines
 origine liberi accidenter serui facti vti rebelles
 Po. Ro. & qui timore destructionis eorum vel
 suæ Ciuitatis se subditos faciebant Po. Ro. ij nõ
 poterant esse testes in causa lesæ Maiestatis sine
 tortura, nec in factis solemnibus fides præsta
 batur eis, Bal. in Rubr. C. de dediti. liberta. sed
 de ijs olim. Non sic de ingenuis, quia quo ad li
 berratis fauorem semper liberi manserunt, Bal.
 in l. genuam. C. de inge. & manumiss. vbi veri
 tatem præualere opinioni ait, & errorem com
 munem non vitari. contra. l. 1. C. de testa. & l.
 si. de offic. prest. vbi communis error ius facit vt
 inf. num. 87. Secundo principaliter in teste re
 82 quiritur bona fama, & opinio, de quibus infra
 in quarta testium qualitate. Tertio requiruntur
 diuitiæ, quia pauperes non carèt suspitione,
 Aegi. eod. tract. nu. 8. arg. §. sed pauperes, Instit.
 de suspect. tut. in hoc tamen iudex arbitrium ha
 bet gl. in l. nonnulli. ff. de Accus. Quarto, No
 bilitas, nam ignobiles, & plebei, vt plurimum
 vitio suspecti laborant, cap. nisi essent viri proui
 di. de praben. Fel. in c. sunt cletici 2. q. 2. & Bar.
 in auth. de testi. §. si vero ignoti. & ibi glo. sed hæc
 83 supradictæ qualitates magis propriæ conditio
 nes testium dicerentur, de quibus. Sebast. Brant.
 in suis expositio. tit. de sta. ho. illa vero, quas re
 censet And. Barbat. in suo tract. de test. nu. 11.
 sunt potius testium exceptiones, de quib. latè di
 cam in 4. parte.
 84 Quarto nunc, quò tempore conditiones istæ
 requiruntur, & attendi debeant in teste? nunc quid
 ipe, quo adhibitus fuit in teste, et nominatus, an
 uero tẽpore iuramenti, & depositionis, & si da
 reretur tempus inter tẽpus iuramenti & depõ
 sitionis, quando attendi debet, habilitas, vel in
 habilitas testium, sed primo sciendum est, quod
 vlt

ultra supradictas conditiones, requiritur etiam quod testis non sit affinis, domesticus, amicus plus vni, quam alteri, nec particeps, nec criminofus, non damnatus infamia, nec ignotus, aut vilis, minimè Hæreticus, Iudæus, Paganus, & Excommunicatus, nec furiosus, mentecaptus, & similes, de quibus per And. Barbar. eo. tracta. nume. 11. & per Docto. in l. hac consultissima. C. cod. & infra dicam.

Nunc dico

Quo ad primum, quando testis est adhibitus & rogatus in aliquo cōtractu, vel distractu, aut in vltimis voluntatibus, & sic in actu solemnī & caret idoneitate, que verè requiritur in teste, quamuis postea detecta fuerit inhabilitas, nihilominus valet; quia à partibus videtur approbatus, siue sciuerunt eius inhabilitatem ab initio, siue non; arg. tex. in l. quos prohibet. ff. de postulan. l. penult. Cod. de pact. l. potest. ad leg. Falc. secundum declarationem, prout infra sub nume. 87. quod eo magis procederet, cum ab initio esset inhabilis, postea habilis fieret. sed si actus esset factus, absentibus partibus; tunc per alteram partium posset impugnari, tanquam factus coram testibus inhabilibus; nec ex superuenienti
86 habitate confirmaretur, l. si minor. de ser. expor. c. si eo tempore. de rescrip. in 6. Dec. consil. 661. in casu in fi. uol. 4. At si testis fuerit vitæ parte præsentē, & non contradicente, in iudicio productus, tenet eius dictum, nec vitatur, detecta postea inhabilitate. Dyn. in Reg. qui tacet. de regu. iur. in 6. fallit primo, si laderetur ius publicum. arg. l. nemo potest. de leg. primo. l. ius publicum. ff. de pact. item fallit, si iste testis ipso iure repellendus esset absque partis requisitione, vt sunt illi, qui à Christiana religione sunt alieni, vel quos ex aspectu cognoscere possumus a te legitima carere; quod intelligitur, vt supra dixi. & vide Ioann. And. add. ad Spe. §. primo versic. quid si vidit testem lit. d. sed isto in casu, ab initio nec postea etiam partibus consentientibus esset admittendus. Bal. in l. quod fauore. nu
87 me. 6. de leg. Sed si testis inhabilis, non ex illis detestabilibus, & tam grauissimis exceptionibus, ab initio communi opinione reputatus fuerit habilis, & ex post facto detecta fuerit talis inhabilitas; eo in casu propter communem errorem, nõ vitabitur actus, nec testis dictum: quin immo etiam si opponatur, tenet secundum communem sententiam Docto. in l. prima. C. de test. & sic nota, quod vtile per inutile non vitatur de quo Borcardo. Docto. in l. prima. §. pen. de verb. oblig. & Alexand. in l. actus. ff. de rei iudi. & vi. D. Caval. decis. 11. numero. 21. decis. 35. numero. 33. 34. in prima parte. pulchre & late Caball. mille loq. 266. per to. parte prima. quem omnino vide. & dicta reg. non habet locum in indiuiduis, & quia tot sunt depositiones quot sunt capitula probatoria, & dictum testis inutile super vno capitulo, & vtile in alio non vitabitur, idem quo ad numerum determinatum, qui si plus debito numero producantur, non vitabitur eorum depositio Rebuff. eo. tractat. de test. glo. 5. 6. & 8. & num. 69. de quo infra latius dicam. Item si testis verum dixerit circa substantialia, & in accidentalibus videatur contrariari, non per hoc eius dictum nõ vitabitur, puta si concordat de vulnere & discrepat in modo, puta alij dicit casum & alij dicunt punctum, & sic de similibus. l. conuenire. ff. de pac. l. in fundo. ff. de rei. vendi. in quibus habetur uera non

esse miscenda cum falsis, quia contrariari in accidentibus non dicitur falsitas. Sed aduerte quia vultum facit genus specificare vulnere, quoniam si plures in rixa interuenerint & vnus occisus sit vnico vulnere, vel pluribus ictibus eodem modo, videlicet aut punctum aut cæsum, tunc ille qui ex illis pluribus non habebat arma apra ad ita vulnerandum excusabitur saltem à pæna ordinaria secundum Bar. in l. si Rixa. de sicca. Alex. consil. 15. vol. 1. doct. in l. quoniam multa facinora C. de vi. pub. & vi. etiam Dyn. in reg. vtile. & ibi add. vbi dicunt, quod si sint duo testes vnus infamis, alter non, & concordant, vnus adiuuat imperfectionem alterius Bolo. in l. si quis ex argentarijs. ff. de eden. & alij, vt ibi & sic hoc differt à primo casu, nam hic ignoranter testes inhabiles recepti fuerunt, sed supra scienter. At si solum modo partes essent ignaræ de inhabilitate testium, vel non, tunc si adhibentur testes de partium consensu, & re vera inhabiles ab initio sint, si talis inhabilitas de illis non sit, quæ testem omnino ipso iure repellat, licet postea detecta fuerit inhabilitas, nihilominus actus non vitabitur, etiam si pars opponat. per reg. quod semel placuit. de reg. iur. quia contrahens præsumitur scire, aut scire debere. l. sed etsi pupillus. §. præscribere. ff. de Instit. act. l. quod te. vbi doc. ff. si cer. pet. facit tex. in l. quod fauore. de leg. sed si inhabilitas ipso iure repellat testem, hoc in casu factum hominis non tollit disp. legis. d. l. nemo potest. cum materia. & ibi Bar. & Iaf. de leg. 1. & aduerte, quod isti sunt tres casus diuersi, ne prima facie hic cum primo idem videretur. Ex
88 quo notandum est, quod testes quandoque fauore publico, quandoque fauore privatõrum admittuntur, & non admittuntur, & lex (quatenus ad habitatem testium) non solum considerat fauorem illorum pro, vel contra quos testes producuntur, verum etiam ipsorum testium qualitates, & conditiones, ob quorum merita, vel demerita sunt fide digni, vel non, ut in l. testium fides. §. lege Iulia l. ob carnem. ff. de test. Hinc est, quod in certis casibus probationes per testes non admittuntur, nisi per scripturam tantum. de quibus per Spec. in tit. de instr. edit. §. restat. versic. casus in quib. nu. 4. & inf. dicam. Rursus si ab initio testes habiles fuerint adhibiti in actibus solemnibus, de quibus sup. sub nu. 85. ibi quo ad primum, quando veniret casus, vt deponere deberent super dicto actu, & eius validitate, & effecti sunt in tempore depositionis inhabiles, in hoc casu distinguendum est secundum Bar. in l. Carbonianum. §. duæ causæ. de Catbo. edic. in num. 6. aut conditio testium mutatur absque facto partium, & tunc valet eorum testimonium, nisi & ipso iure repelleretur, aut mutatur facto partium, & tunc idem, licet parti non proficit, & ratio est, quia nemo cum dolo locu pletari debet. l. nemo ex suo dolo. de reg. iur. & facit illud, quod approbo, non reprobo. arg. l. sicut maior. C. de repud. & est tex. expressus in l. Pomponius. de neg. gest. tamen diuersis respectibus in indiuiduis potest reprobari quod alijs approbatum est d. l. Pomponius. Tiraq. de nobilitate. c. 18. nu. 15. & dicam in 4. par. in fin. nec bene dissoluitur obligatio semel contracta, per subterfugia, & cavillationes; quia iste modus nõ est modus dissol
92 uendi id, quod semel colligatum est, vt in regu. nihil tam naturale. de reg. iur. cum simil. & quavis Bart. loqui videtur de mutatione facta intra tempus iuramenti, & depositionis, tanquam etiam casui

casui nostro adaptatur supradicta distinctio; 93 quia sicuti idoneitas testium in testamentis requiritur (dum illa conficiuntur) l. cum lege. ff. de testam. & Crass. dicto §. testamentum. quest. 94 17. num. 17. idem potest dici in contractibus; valet enim argum. de contra. adult. volunt. & e contra: text. in l. tale pactum, §. inter hæredem. vbi Ias. de pac. latè Euerar. in sua cent. in loc. a contract. ad vlt. volunt. at D. Nell. à Sancto Geminia. eod. tract. de test. inquit quod quando est questio solemnitatis, tunc inspicitur initium; sed quando est voluntatis, tunc attenditur tempus iuramenti, quæ faciunt ad casum nostri propositi, in quo Butrig. in suo tract. de test. nescit se resolueret, & ad instar illius paræ appostillæ, quæ dicit, vel dic nescio, ipse breuiter se expediuit. Testes autem instrumentarij vnico contextu & iurare & deponere debent, sed si postea super validate aut inualidate instrumenti sunt examinandi, habitas testium attenditur tempore contractus, quia partes non cogitarunt de futuro euentu: Anca. reg. q. 71. num. 7. & 8. fol. 47. lib. 1. Bald. in l. 1. C. de test. Doct. in l. optimum C. de committ. stipul. & in consideranda habitate tempore contractus testes debent deponere pro contractu, sed si deponant contra instrumentum attenditur habitas tempore depositionis, vt dicunt supradicti Doct. & infra dicetur.

95 Quando verò quæritur, quo tempore requiritur habitas in teste, an tempore iuramenti, aut tempore depositionis; mihi videtur esse pariter referendum ad supradictam Bar. distinctionem, in d. §. duæ causæ; quæ distinctio nedum procedit, quando testes deponunt super eo, quo rogati fuere, verum etiam vbi fortuiti aduenerint, & non rogati, vel producti in iudicio civili ad probandum dominium, vel possessionem, siue ad aliud, quod agentis intentionem cortoboret, vel excipientis exceptionem probet; in quibus casibus tempus iuramenti attenditur. cleme. 1. & ibi gloss. de offic. delegat. l. testium in princip. ff. eod. in criminalibus autem attenditur tempus depositionis; quia ex eorū dicto maius præiudicium afferri posset. Nell. à Sancto Geminia. eod. tract. num. 67. & in materia inhabilitatis superuenientis. vi. Nell. tract. bannitorum 1. par. 3. temp. quest. 16. & infra in 4. par. sub num. 91. lit. B. in fin. & obseruatur, non dari medium inter iuramentum, & depositionem, ne detur materia periurij. nam ex vtroque fides datur testi. & non ex solo iuramento, aut ex sola depositione. Bald. in tit. Quot testes sint necessarij ad proban. ingra. feudi. & quod testis fuerit inhabilis tempore depositionis, qualiter probatur. vi. spec. de testa. §. nunc dicendum num. 14. Nam petita repulsa, & ea concessa dum quæritur de inhabilitate testium, ad annullandum eorum testimonium, attenditur tempus perhibiti testimonij, & non tempus retrò, & ideo si repulsantur testes ob delicta præterita, & tempore testimonij probatur bona fama de præsentis, non officit talis repulsa, & in terminis consuluit Ang. in consil. 309. in primo, & secundo colum. Soc. consilio 54. lib. tertio, & ita tenet & dicit Pract. crimin. Folier. in vers. & si confitebuntur, par. 3. numer. 62. & qualiter purgabitur mala fama, videbimus infra. ergo nimirum, si in causis criminalibus attenditur habitas, vel inhabilitas tempore depositionis, quia tractatur de expur-

ganda hominum malitia, & Rep. in pace tenenda: nedum quo ad personas, sed etiam quo ad res, & huiusmodi inhabiles testes iudex ex officio poterit repellere ex causa, & ex causa non repellere. Bal. in leg. 1. §. si curatores. ff. de magistrat. conuenien. text. in leg. 3. ff. eod. nota tamen, quod in omnem casum inhabilitas superueniens post dictum, non infirmat dictum; argum. leg. fanciæ us Cod. de administ. tuto. quod enim legitime factum est, pœnam non meretur. vi. lo. Crot. eod. tract. num. 39. & intellige vt sup. sub numer. 8. sed in causa civili si aliquis tempore eius depositionis tanquam particeps repelleretur, & adhuc non secuta sententia fieret habilis puta vel quia renūtauit vel alio modo, tamen nõ conualidabitur à parte opponente eius dictum. l. quod initio. vbi Cagnol. & c. non firmat, vbi Dyn. de regu. iur. Hinc est quod fideiussor liberatus à procuratore ante ratihabitationem Domini, si deponat ad instantiam d. procuratoris super causa tangente etiam fideiussorem non valet, etiam quod postea ratihabitio sequatur arg. l. bonorum. ff. rem rat. habe. quia ipso iure testis particeps repellitur. l. nullus. de test. Feret. tract. Clausularum caut. 15. vi. Malcar. de probatio. conclus. 784. volum. 2. nec etiam primus fideiussor liberatus a procuratore propter nouationem secundi fideiussoris, ante Domini ratihabitationem erit testis in causa dictæ nouationis. Nam ratihabitio retrotrahitur tantum ad cōmodum fideiussoris liberati, & non ad validandum eius dictum. Bart. in leg. si quis pro emptore. vbi Masse. nume. 52. de vsu cap. & de inhabilitate testium qui non sunt admittendi, & si admissi fuerint, quam fidem faciunt vi. omnino Farinac. eod. tract. quest. 37. num. 18. quest. 43. num. 73. quest. & quest. 55. & 55. & alibi. vt per eum in verbo. inhabilitas. nam quæ hic desunt ibi reperies.

Restat nunc, vt de vltima testium qualitate tractemus, quæ, vt dixi, consistit in vita, & moribus quorum interiora indicant exteriora. arg. §. Pauonum, §. fere, Inst. de rer. diu. mores enim totum decorant hominem, plusq. operantur, q̄ diuiniæ multæ. no. gl. in l. scire oportet. §. cum in reliquis, ff. de tut. & cura. si ergo, quæritur, nunquid testis sit bonus, aut malus, ex quo de bonitate præsumitur. l. meritò. ff. pro soc. ideo dicenti 100 testem esse malæ vitæ, incumbit onus probandi. l. qui accusare. C. de eden. l. si quis §. si quis. ff. ad Sillania. l. siue. de probat. At semel malus, in eodem genere mali semper malus præsumitur. vt d. l. si quis. §. si quis cū mill. simil. Ad tollendam igitur malā famam, si quis probauerit per triennium extitisse bonæ vocis, conditionis, & famæ, debita reintegratur probitate, text. est singularis in Auth. de monac. ibi triennalis temporis testimonium, vbi Ang. quæ in prop. refert & sequitur Bened. in c. Rayn. vef. qui cum alia. & c. nu. 273. & per Rom. conf. 236. num. 6. add. ad Dy. in c. semel malus de reg. iu. in 6. Pract. Pap. in for. seq. gl. 1. & ibi appost. lit. c. Corset. sing. in verb. præsumpt. Cass. de indic. nu. 7. & purgatur mala fama secundū eo. opin. sicut si quis in uno 103 tēpore fuerit bonæ cōditionis, & famæ, & postea in alio tēpore probata fuerit mala fama, tūc præualet vlti. secundū Amad. & sub nu. 52. in si. per l. 2. in prin. ff. quis ord. in bo. poss. & ad probandū, quæ esse bonæ, vel malæ famæ, tres testes

- sunt adhibendi vi. Alex. conf. 14. vol. 3. & Masc. de probat. concl. 749. & 750. volu. 2. Mantue vero debet probari per quattuor testes virtute statuti. Rubr. de probat. & ea probata Reus poterit in contumaciam condemnari pena ordinaria, sed ij testes debent esse idonei & concludenter probare. vi. Farinac. cod. tit. quest. 47. nume. 76. cum seq. vi. in 2. volum. stat. Flor. na. Rubr. 2. & qualiter testes concludere debeant. vi. Maria. in cap. qualiter & quando. de accusat. vbi late secundum Angel. in auth. quam oportet. E. pisc. §. 4. vers. nota cum lex. dicatis iam en vt infra dicam, & plus creditur affirmantibus bonam famam quam negantibus, ex quo eorum depositio est secundum presumptionem iuris cap. 1. de presumpt. Masc. de probat. concl. 235. & 236. par. 1. secus quo ad bonitatem animalis quia in dubio presumitur morbosus & vitiosus Bald. in auth. omnes peregrini. num. 8. C. de successio. vi. infra fol. 87. a ter. sub numero 246. & ibi addit. in alio.
- 104 Mores itaque alij sunt necessarii, alij ad bene esse, moribusque exuberantiori magis creditur. d. §. cum in reliquis ff. de tut. & curat. & Mores probantur per testes amicos, consanguineos, vicinos & notos ac familiares. Bar. tract. de test. num. 14. Masc. de probat. conclus. 1068. vol. 2. idem de nobilitate Masc. conclus. 1091. eo. vol. 2. & sicuti fides est omnium rerum fundamentum, initium & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo. cap. 8. de iustifica. ubi Concil. Trident. sess. 6. ita & hoc est primum & necessarium, videlicet, quod in
- 107 teste fit vera fides, & iustus ritus Christianorum seruetur, prout Sancta Mater Ecclesia Catholica, Apostolica, Romana docet, & habetur in l. 1. & tot. tit. C. de sacr. sanct. eccles. & tot. tit. 108 C. de sum. trin. & fid. cathol. & fides veritatis
- 109 verborum adminicula non desiderat, C. si mino. de hered. se absti. l. 1. & vbi fides non est, iustitia locum habere non potest. 24. quest. 1. cap. vbi san. nam prima salus est, fidei regulam custodire recte. 25. quest. 1. cap. 1. Quae fides multipliciter in iure nostro accipitur, vt est, quando quis agnouit bonam fidem, quo casu excusandus est, l. ita de iur. fisc. accipitur etiam pro fide, quam quis habet de precio. Doct. in l. ff. si cert. pet. &
- 111 bona fides semper presumitur, tex. in l. penul. C. de prescript. long. temp. vbi Cyn. Bart. Bald. & Salyc. sed in proposito nostro dicimus in teste, quod requiritur fides duplici de causa, primo quia infideles, vt sunt Iudaei, haeretici, pagani, scismatici, & omnes, qui sunt a religione christiana remoti, reijciuntur, de quibus infra in
- 112 2. par. latius dicam, secundo quia testes debent esse fideles, nec declinare a dextris, neque a sinistris, sed verum dicere, tanquam essent coram Deo, cui nihil est occultum, quod non reueletur, & de hac fide loquitur text. in leg. 3. ff. eod. ibi tu scire magis potes, quanta fides testibus sit adhibenda. dicam infra in secunda parte in princip. secundo principaliter requiritur in teste
- 113 mos & bonum nomen, & quod communi opinione bonum nomen obtineat. leg. prima §. hanc enim legem. Cod. de sum. trin. & fid. cathol. alioquin ob turpe nomen est presumptio contra illum, & iste inter plures testes primo erit torquendus. Cas. de tor. capit. 13. num. quinto. tertio quod fit remotus ab omni infamia, tam a canonica, quae causatur a peccato
- mortali cap. infames. 6. q. 2. vbi gloss. & Spec. 115 §. 1. versic. item requiritur, quam ab infamia civili, iuris scilicet, vt est quando per sententiam quis ob crimen damnatus est l. 1. & 2. ff. de ijs, qui no. infa. c. omnes. 6. q. 1. & ille qui est in peccato mortali publice diffamatus, vt in publico concubinario, non est idoneus testis nisi mutauerit vitam & diu saltem per triennium bonam famam adeptus fuerit, vt sup. nume. 103. sic de eo qui iam fuit de crimine conuictus quamuis postea emendatus nihilominus non erit testis idoneus, vt esse com. testatur clar. §. si. q. 24. versic. quaro numquid, & de teste in peccato mortali. vi. Orian. in c. quoniam contra. de probat. 116 cap. 8. num. 73. & 74. fol. 113. Quando autem ipso iure, & facto infamia irrogetur, vt. Andr. Barbat. eo. tract. nume. 13. in 2. par. cuius in hoc mihi non placet op. nam si non fecisset, vel saltem esset conuictus ipsum fecisse id, quod prohibum est, certe non damnaretur, & illa subtilitas nimis quidem subtilis est: quia & si damnatus erit de facto non fieri prohibito, retractabitur condemnatio, tanquam ipso iure nulla. lian. cimius. Cod. de test. & vi. Cauca. decis. 12. nume. 58. fol. 173. 1. par. primae par. & consequenter nulla infamia irrogetur. Dy. in reg. quod
- 117 contra ius. de reg. iur. in 6. & quomodo sint intelligenda illa verba, ipso iure, vel ipso facto, vi. D. Hip. Bonacof. in suis quest. crim. in verba ipso iure, vbi pulchre, & late; Vant. in tractat. de nullit. process. tit. quor. & quibus mo. sub nume. 46. pag. 44. Tiraq. in l. si unquam super verb. reuertatur. Cod. de reuo. donat. Pract. Pap. in for. libell. spol. poss. gloss. ipso facto. Bar. in l. iubemus. §. 1. nume. 12. C. de sacr. fa. eccles. Pract. Marant. par. 5. num. 34. Diaz. in reg. 777. vsque ad reg. 780. & per alios innumerabiles Doct. quo allega. Hip. Bonacof. ubi supra in verb. ipso iure. Repellitur etiam, si infamia sit facta,
- 118 vt est quando quis amittit apud probos creditum bonae vocis, & famae, omittendo id, quod quilibet probus vir, siue in dicendo, siue in faciendo, non omisisset, aut faciendo id, quod vir Dei timoratus, & seculo honorificatus non fecisset, arg. tex. in regul. qui non facit id, quod facere debet, videtur facere aduersus ea quae facit, & qui facit quod non debet, facit quod facere iustus non est. ubi. Decis. de regul. iur. & de qua infamia habetur in leg. gloss. ff. de ijs, qui not. infam. capit. 2. extra. de testam. gloss. in leg. 1. C. ex quibus caus. infam. irrogat. Nepol. à Mont. Alber. eod. tract. num. 16. cum plur. sequent. & Iodoc. Damh. eod. tracta. de testam. numer. 19.
- 119 Hic esset quaerendum, an infames aliquo in casu admittendi sint, siue infames sint infamcano. siue infamia civili, de quo artic. dicitur infra in 4. par. interim recurrendum est ad Do. Iaco. Menoch. in tracta. de arbit. iudic. quest. 27. vbi nume. 7. in quattuor casibus vult posse
- 120 admitti. Mores quidem qui sunt ad bene esse, vltra quod a natura quis sanguine nobilis existat, sunt etiam honores, dignitates, virtutes, conuersatio bonorum, simulatio malorum, & vita, & corporis pulchritudo, discretio, alacritas, bona indoles, & studium, ptecipue timor Domini, quia timor domini est initium substantiale, & pernecessarium omnib. Christi fidelib. semper enim subintelligitur, ex quib. omnibus illud fit, quod homo homini, dicitur Deus. siue de homine interiore, siue de exteriori loquatur, Nam

123 Nam noster intellectus, memoria, & voluntas sunt potentiae principales animae quae dominantur exterioribus sensuum nostrorum, & vir fortis & sapiens alijs dominabitur. sicut se ipsum exteriorius per interiores virtutes. vide vitam Beati Francisci de Assisio. Et quoniam supra numero 4. dictum est omnes testes compelli posse ad testificandum. per l. iudices. C. de fid. instru. & to. tit. de test. cog. & spe. eod. tit. nostro tamen non possunt cogi nisi a suo iudice ordinario & non ab alio nisi per literas subsidiales, vel periculum esset in mora, quia testes essent exteri, & statim recessuri, vel aliter. Angel. d. tract. nu. 21. in addit. & quot modis, quis dicatur suus iudex, vi. Cavalca. decis. 1. & 2. par. 1. alioquin nec ab arbitro quis potest compelli. quia non habet Iurisdictionem ordinariam. Alber. eod. tract. c. 6. nu. 48. cum seq. nec a delegato si in delegatione non fuerit comprehensa autoritas siue expresse siue tacite. Doct. auth. multo magis. C. de fact. sanct. eccles. & qui regulariter cogi non possunt ad testificandum. vt infra nu. 37. & seq. in 4. par. tamen vbi veritas aliter haberi non potest omnes sunt cogendi. Oria. eo. tract. num. 41. Duen. reg. 384. Gabr. cōclus. 1. de test. Campeg. concl. 147. vsq; ad conclus. 160. & inf. in 5. par. num. 120. & 195. & quo ad Parentes contra filios, virum contra uxorem, fratrem contra fratrem, & econtra, bene est aduertendum ne etiam admittantur casu quo veritas aliunde haberi non possit in causis criminalibus in consilio superiore, qui poterit de plenitudine potestatis hoc facere, si ei expediens videbitur, & ex confessione inde secuta poterit Reus puniri. sed ex dicto istorum nunquam diceretur conuictus, sed tantummodo posset torqueri. Clar. s. fi. q. 24. vers. penul. & si vbi de teste qui non debuit examinari si tamen fuerit examinatus ait. & Bar. in l. fi. C. de ijs quibus vt indig. Put. de sindic. in ver. tortura. ca. 11. vbi ait facere inditium tantum ad inquirendum, nisi sit etiam periurus. Cefal. consil. 233. nu. 7. & 8. volu. 2. vi. infra in 4. par. nu. 165. quae faciunt ad stat. Mantuae sub Rub. de probat. in criminal. vi. in 2. par. sub n. 159. & in 4. par. Fal. 229. lit. y.

S V M M A R I V M.

- 1 In ore duorum, vel trium stat omne verbum.
- 2 Numerus testium modo maior, modo minor est, secundum actus qualitatem.
- 3 Numerus duorum vel trium testium regulariter sufficit in quolibet actu, nisi iura de certa quantitate disponant.
- 4 Pluralitas numero duorum contenta est.
- 5 Ius commune silet, quando per statutum, aut consuetudinem de numero testium aliter seruatur. Statutum, aut consuetudo illa, quae non est contra bonos mores, seruatur, ibi.
- 6 Testes quot sunt necessarii in instrumento, & numero 11.
- 7 Consuetudo, stilus, & obseruantia quando tenent, & num. 10.
- 8 Consuetudo quomodo probatur, quando allegatur circa numerum testium.
- 9 Consuetudo per inspectionem instrumenti redditur notoria.
- 10 Consuetudo, stilus, & obseruantia, quomodo intelligitur, remissive.
- 11 Duo testes sufficiunt regulariter in quolibet contractu.
- 12 Instrumentum, coram populo factum, non eget testibus.

- 13 Testis adesse instrumento, datur pro forma.
- 14 Panis frumenti est vltimum remedium, quod datur pauperibus Lumellinae, quando sunt valde infirmi.
- 15 Contractus, qui excedit quinque libras auri, quinque testes requirit. num. 18. & 19.
- 16 Libram auri quot aurei faciunt.
- 17 Libra argenti quot aureis constet.
- 18 Solidum quot aurei faciant.
- 19 Azo. opinio, quo ad contractum, excedentem libram auri.
- 20 Solutio quot testibus probetur.
- 21 Confessionem creditoris de credito recepto sustinent quinque testes, quamuis creditor neget.
- 22 Filiatio quot testibus probatur.
- 23 Rogitus quot testibus probatur.
- 24 Inuentarium coram tribus testibus fieri debet.
- 25 Inuentarij consificendi practica.
- 26 Terminus datus eis, quorum interest ad faciendum inuentarium, debet esse 30. dierum.
- 27 Comparatio literarum coram tribus testibus fieri debet.
Comparatio, seu experientia ponderum & mensurarum qualiter fieri potest, ibi.
- 28 Deposita quot testibus probatur esse factum.
- 29 Testis solus quibus casibus sufficit.
- 30 Cuilibet creditur deponenti circa artem suam.
- 31 Interruptio praescriptionis qualiter probetur.
- 32 Mulier renuntiando S. C. Velleiano coram 3. testibus id facere debet.
- 33 Libertas, per epistolam data, valet si tribus testibus constet.
- 34 Libertas inter amicos coram testibus 3. valet.
- 35 Libertas per transitum data, vel in ecclesia, vel in conspectu populi, non indiget testibus.
- 36 Repudium septem testes rogatos requirit.
- 37 Subdiaconi recusatio non tenet nisi coram 7. testibus fiat.
- 38 Accusatio exportantis militarem Annonam debet constare 11. testibus.
- 39 Sententia coram quot testibus pronuntiari debet.
- 40 Libellus Biracini facit pro criminalistis.
- 41 Subrogatio Praepositi debet fieri coram 15. testibus.
- 42 Accusatio Cardinalis, & Episcoporum quot testibus oporteat probari.
- 43 Testes quot sufficiunt ad conuincendum supremos prelatos de haeresi.
Item ad conuincendum Imperatorem.
- 44 Causa Pontificis, & Imperatoris est de maioribus, quae tractari possunt; & magis omnium periculosa.
Haereticus nullus vnquam Papa, nec Imperator fuit, ibi.
- 45 Priuilegiorum inspectio coram quot testibus fieri debet.
- 46 Inuestitura quot testes adesse debent.
- 47 Scriptura solutionis deperdita, quomodo per testes poterit probari solutio.
- 48 Solutio debiti facti per instrumentum, quot testibus probatur, &
Solutio debiti facti per scripturam publicam, & Solutio debiti facti per scripturam priuatam. ibidem.
- 49 Testes quot requiruntur in vlt. voluntatibus.
- 50 Testamentum in scriptis, & nuncupatum coram 7. testibus debet probari, quod si amittatur.
- 51 Testamentum caeci. 8. testes requirit.
- 52 Cecorum voluntates circa solemnitates regulari debent secundum voluntatem eorum, qui vident. fallit vt supra.

- 53 Testes tot requiruntur ad solemnizandum actum, quot requiruntur ad destruendum, & numero 67.
- 54 Testamentum factum tempore pestis sufficit coram 5. testibus.
- 55 Testamentum Ruri factum coram quinque testibus valet.
Differentia inter Rurales, & ciues Ruri commorantes. ibid.
- 56 Rurales sunt ad instar Asini molendinarij.
- 57 Testamentum tempore belli coram quinque testibus valet.
- 58 Testamentum militis, dum est in conflictu, etiam sine testibus valet.
- 59 Testamentum factum in carcere sufficit, si adfuerint quinque testes.
- 60 Testamentum ad pias causas coram duobus testibus valet.
- 61 Testamentum inter liberos valet, coram duobus testibus.
- 72 Codicillis quinque testes adesse debent.
- 63 Donatio causa mortis coram quinque testibus fit.
- 64 Testamentum coram iudice, & duobus testibus valet.
- 65 Iudicis presentia supplet defectum solemnitatis.
- 66 Testamentum coram Imperatore, sine testibus valet.
- 67 Testamentum an coram tribus testibus possit renovari.
- 68 Error solemnitatis, & error voluntatis, quot testibus probatur.
- 69 Testamenta solemnia debent habere testes rogatos.
- 70 Testamenta, quibus non oportet testes esse rogatos.
- 71 Contractus requirunt testes esse rogatos.
- 72 Donatio causa mortis an sapiat magis naturam vlt. volunt. aut contract. inter viuos.
- 73 Testes esse rogatos, & non rogatos, quibus casibus oportet.
- 74 Testes quomodo dicuntur rogati.
- 75 Testes quomodo fortuiti dicuntur.
- 76 Rogatus testium cuius effectus sit.
- 77 Rogatus est facti, ideo non presumitur.
- 78 Testes in testamentis & vlt. volunt. vnico contestu adesse debent.
Tabelliones crimen falsi committunt, ascribentes sibi aliquid in testamentis, libid.
- 79 Deus malorum vindex.
- 80 Testes in vltimis voluntatibus debent videre, & audire, in contractibus sufficit audire.
- 81 Testes circa actus solemnia quid concludere debent.
- 82 Iudex non debet esse nimis scrupulosus.
- 83 Actoris intentio duobus nititur testibus.
- 84 Capitulorum quodlibet probari debet duobus testibus.
- 85 Inditium quot testibus probari debet.
- 86 Inditium non definitur.
Inditium quod sit sufficiens, arbitrio iudicis relinquatur. ibid.
- 87 Inditium quot modis sumitur.
- 88 Inditium, quando lex non presumit probari debet per duos testes.
- 89 Iudiciorum genera quae sint.
- 90 Indicia proxima, & immediata, & directa.
- 91 Indicia remota an sufficiant, & quomodo numero 121.
- 92 Indicia lenia quae dicuntur.
- 93 Suspicio vehemens quando dicitur.
- 94 Indicia indubitata, & num. 137.
- 95 Indicia iuxta qualitates criminis debent considerari.
- 96 Testes in materia inditiorum qualiter concludere debeant.
- 97 Indicia quae dicuntur sufficientia ad inquisitionem & num. 111.
- 98 Poena est mensura delicti.
- 99 Inquisitiones, quae formantur sine inditijs.
- 100 Inquisitiones contra illos, qui alijs praesunt, nec subiacent syndacatu, qualiter formari debent.
- 101 Iudex rem furatam perquiri facere potest in domo vicinorum.
- 102 Indicia in materia furti quomodo assumi debent.
- 103 Personae, contra quas lex praesumit.
- 104 Delictum ante omnia constare debet, num. seq.
- 105 Statutum de damnis datis, & eius interpretatio, remissive.
- 106 Inditijs tresdecim dignoscitur, a quo damnatum est.
- 107 Delictum constare, quando dicitur.
- 108 Inquisitio ex officio differt ab ea, quae fit ad instantiam partis.
- 109 Iudex ex officio, quibus casibus inquirere possit.
- 110 Iudex officium suum quando impartiri non tenetur, nisi petenti.
- 111 Testis vnus an sufficiat ad transmittendam inquisitionem.
- 112 Testes in crimine lese maiest. qualiter etiam inhabiles admittantur.
- 113 Inquisitio est fundamentum intentionis fisci.
- 114 Testis vnus quando sufficit, an omnino debet esse omni exceptione maior.
- 115 Testes remoti duo, loco vnus non remoti adhiberi debent.
- 116 Testes duo singulares non coniunguntur ad faciendum vnum perfectum.
- 117 Testes quot requiruntur ad torquendum.
- 118 Indicia esse sufficientia ad torturam, quomodo cognoscitur.
- 119 Dicitur vnus testis an sit sufficiens ad torturam.
- 120 Testimonium proximum quando dicitur.
- 121 Inditium remotum quando dicitur.
- 122 Inditium remotum quot testibus probatur.
- 123 Testes duo remoti quando loco vnus testis proximi adhibentur, an oportet eos esse omni exceptione maiores.
- 124 Iudex in tortura testium qualiter se gerere debet.
- 125 Duo imperfecta non coniunguntur ad vnum perfectum faciendum.
- 126 Mendacium probatur vnico teste.
- 127 Maleficia vnico teste constare possunt.
- 128 Fama an per vnum testem probetur.
- 129 Fama quotuplex sit.
- 130 Quod posterius est probatum, tenet.
- 131 Dicitur vnus testis an sit sufficiens ad condemnandum.
- 132 Vox vnus, dicitur vox nullius.
- 133 Testis vnus, ab vtraque parte productus, plenam fidem faciet.
- 134 Speciale est, quando dicitur vnus testis sufficit.
- 135 Dicitur vnus testis, quando plene probat.
- 136 Indicia illa, quae sufficiunt ad inquirendum an etiam sint sufficientia ad torquendum & condemnandum.
- 137 Indicia dubitata & indubitata cuius effectus sint.

- Inditiū quamvis grauissimis corporaliter nemo puniri deberet, declara, vt ibi.
- 138 Pœna pecuniaria procedit etiam si inditia non sint grauissima.
- 139 Statutum quod contumax habetur pro confesso, & conuictio, quomodo intelligendum.
- 140 Contra contumaces omnia iura clamant.
- 141 Contumacia est graue delictum, & illud aggrauat.
- 142 Intellectus, l. absentem. ff. de pen.
- 143 Scriptura deperdita, quando per testes contenta in ea possunt probari.
- 144 Non est angustianda facultas testium.
- 145 Effrenata multitudo testium à iudice reijci potest.
- 146 Multitudo testium quando dicitur effrenata.
- 147 Iudex in refrenatione testium quomodo se gerere debet.
- 148 Practica refrenandi testes.
- 149 Renunciatio probationibus quando fieri debet.
- 150 Conclusum in causa, quando dicitur.
- 151 Testamentum quot, & quibus testibus impugnetur.
- 152 Instrumentum quot, & quibus testibus impugnetur.
- 153 In dubio semper pro actu presumendum esse.
- 154 Tabellio quando vicem vnius testis sustinet, & quomodo, num. 163.
- 155 Testamentum esse factum, quot testes probant; item & instrumentum, ibid.
- 156 Consuetudo addere, & detrahere potest solemnitatibus a iure requisitis.
- 157 Probatio contra instrumentum quot testibus fieri debet, quando est conuentum, quod instrumentum non valet, nisi superinde fiat publica scriptura, quomodo id intelligi debet.
- 158 Probatio admissa, quæ alias admitti non deberet, valet.
- 159 Pax probata per testes, an valeat.
- 160 Multa facta tenent, quæ ab initio prohiberentur.
- 161 Falsitas probari potest.
- 162 Instrumentum quot testibus reprobari potest. Tabellio quomodo vicem vnius testis sustinet, ibidem.
- 163 Testis vnus loco tabellionis addi debet, quando instrumentum impugnetur vltra alios, supra numer. 162.
- 164 Instrumentum dicitur vox mortua.
- 165 Vox viua praeualet mortua.
- 166 Vox mortua quo casu praeualet viua:
- 167 Probationes, quæ in antiquis sufficiunt.
- 168 Testes si in testamento, aut in instrumento scripti, & non scripti adhibeantur, quando impugnetur alterum ex illis: qui nam praeualet, testes scripti, aut non scripti.
- Testes an praeualet instrumento, & è contra, ibidem.
- 169 Practica contradicendi instrumento per testes.
- 170 Probationes, quas fieri per scripturam tantum oportet, & quæ per testes.
- 171 Voluntas, & non verba attenditur.
- 172 Contrariorum vno posito, sequitur alterius remotio.
- 173 Contraria contrarijs curantur.
- 174 Instrumentum, quibus modis impugnetur.
- 175 Affirmatiua quot testibus impugnari possit.
- 176 Affirmantibus duobus plus creditur, quam mille negantibus.
- 177 Dictum, per quod delictum excludere magis attenditur.

- 178 In delictis mitiorem partem sequimur.
- 179 Causa favorabilior attendi debet. Rei causa favorabilior dicitur, ibid.
- 180 Probationes quando sunt hinc inde partis, quænam praeualet, & num. 188.
- 181 Actori quando est fauendum, & quando Reo.
- 182 Reo semper in dubio est fauendum.
- 183 Testes duo hinc inde contrarij, an alterum de falso possit puniri.
- 184 Cognitio vno de contrarijs, cognoscitur & reliquum.
- 185 Actus in dubio dicitur magis valere, quam perire.
- 186 In pari causa possessor potior habetur.
- 187 Possidens ex rescripto praefertur habenti rescriptum tantum.
- 188 Testes quando sunt hinc inde in pari numero, qui nam praeualere debent.
- 189 Numerus testium minor quandoque praeualet maiori.
- 190 Tabelliones actoris praeualet tabellionibus rei.
- 191 Testes, reddentes causam scientiæ, praeualet ijs, qui eam non reddunt.
- 192 Dictum proximum, & directum praeualet dicto remoto, & obliquo.
- 193 Numerus testium vbi est maior, ibi magis veritas adesse praesumitur.
- 194 Testium qualitas, & non quantitas est inspicienda.
- 195 Testes in omnibus causis arduis debent esse omni exceptione maiores.
- 196 Causa ardua, quæ dicuntur tam in ciuili, quam in criminali.
- 197 Iudicis arbitrio relinquitur, quænam dicantur causæ magna ardua, quæ leues & parua.

DE NUMERO TESTIVM.

Secunda Pars.

Xpeditis de qualitate testiū, sequitur videre de eorū in quolibet actu quāitate, quæ quāritas, seu numerus testiū aut est a iure designata, aut non; & est regula generalissima,

- 1 ma, quod numerus duorum, vel trium sit sufficiens, quoniam in ore duorum, vel trium stat omne verbum. vt in l. vbi numerus. ff. eod. & 2. quæst. 1. extra. eod. apud Matt. capit. 18. ibi assumpsit Iesus Petrum, Iacobum, & Ioannem.
- 2 Verum crescente in dies malitia hominum, per sacros Cano. & ll. Imper. obuiatum est. Adeo quod modò maior, modò minor numerus testium requiritur, pro vt qualitas negotij exposita lat. vt in l. testium facilitatem. C. de fid. instru. & no. in l. fin. §. cum enim. C. de fideic. Nepola Mont. alba. eod. tract. num. 85. Quæ supradicta reg. procedit limitatiuè, videlicet quod in quolibet actuum nõ requiritur minor numerus duorum, vel trium testium, & hæc est omnium communis sententia; ad quam regulam, vt dixi, semper est recurrendum, vbi aliter de certo testium numero in aliquo actu non sit iure cautum. d. l. vbi numerus. & quæst. 3. c. vbi namerus. Plura
- 4 litas enim duorum numero contenta est, quæ regula valet in omni re. tamen limitatur, vt infra per discursum & presertim. sui. Farinac. suo trac. de test. post hæc impressa. 63. cap. 5. num. 232. cum mult. seq. & ne mireris si dixerim post hæc impressas, quoniam primo fuit impressio